

OCHRANA ZÁKLADNÍCH PRÁV ZAMĚSTNANCŮ V JUDIKATUŘE EVROPSKÉHO SOUDNÍHO DVORA

LUKÁŠ PRCHLÍK

OBSAH:

ÚVOD	11
KAPITOLA I.	
Úprava základních lidských práv v pracovním právu	12
KAPITOLA II.	
Obecný vývoj judikatury Evropského soudního dvora týkající se lidských práv – stručný exkurs	15
KAPITOLA III.	
Rozhodnutí Evropského soudního dvora vztahující se k základním právům v oblasti pracovního práva	19
I. PRÁVO NA PRÁCI (RIGHT TO WORK)	20
a) Právo na volný přístup k zaměstnání	21
<i>Posuzování odborné kvalifikace kandidátů – Příklad Heylens</i>	21
<i>Zákaz diskriminace uchazečů o zaměstnání na základě pohlaví – Příklad Dekker</i>	22
<i>Právo na respektování soukromého života uchazečů o zaměstnání Příklad „AIDS test“</i>	24
<i>Ochrana svobody vyznání uchazečů o zaměstnání – Příklad Prais</i>	26
b) Právo na vzdělání (přípravu na povolání)	28
<i>„Příklad rozzloubených studentů“ – Příklad Blairot</i>	28
c) Pojetí práva na práci v některých specifických případech	31
<i>Příklad českých prostitutek „podnikajících“ v Holandsku</i>	32
II. PRÁVO NA USPOKOJIVÉ PRACOVNÍ PODMÍNKY (RIGHT TO FAIR WORKING CONDITIONS)	35
a) Právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci	35
<i>Případy belgické letušky</i>	35
<i>Příklad Defrenne I.</i>	36
<i>Příklad Defrenne II.</i>	36
<i>Příklad Defrenne III.</i>	38
b) Právo na rovné příležitosti při služebním postupu	39
<i>„Automatická přednost pro ženy“ – Příklad Kalanke</i>	39
c) Právo na odpočinek a placenou dovolenou	40
<i>Ochrana práva na placenou dovolenou – Příklad BECTU</i>	41
III. PRÁVO NA RESPEKTOVÁNÍ SOUKROMÉHO ŽIVOTA V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH (RIGHT TO RESPECT OF PRIVATE LIFE IN LABOUR LAW RELATIONS)	45
<i>Ochrana svobody projevu – Příklad Connolly</i>	46

IV. PRÁVO SDRUŽOVAT SE NA OCHRANU ZÁJMŮ V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH V ODBOROVÝCH ORGANIZACÍCH (FREEDOM OF ASSOCIATION IN TRADE UNIONS)	47
<i>Ochrana práva na sdružování v odborových organizacích</i>	47
V. OSTATNÍ PŘÍPADY ZÁKAZU DISKRIMINACE V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH (RIGHT NOT TO BE DISCRIMINATED AGAINST IN LABOUR LAW RELATIONS)	48
<i>Zákaz diskriminace na základě pohlaví – Příklad propuštěného transsexuála</i>	50
<i>Diskriminace na základě sexuální orientace pracovníků</i>	52
I. Příklad z(ne)výhodněného jízdného	52
II. Spor o příspěvek na domácnost	59
 SHRNUTÍ	 60
 ZÁVĚR	 61
 SUMMARY	 67

ÚVOD

Téma této práce jsem si zvolil proto, že v průběhu mého vysokoškolského studia mě zaujala problematika ochrany základních práv zaměstnanců v Evropské unii. V této souvislosti jsem se během kurzu *Pracovní právo v evropských zemích*, který je vyučován jako výběrový předmět na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, a jehož garantem je katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, seznámil s některými velmi zajímavými soudními případy, které řešil Evropský soudní dvůr. V průběhu mého dalšího studia jsem v rámci programu Erasmus-Socrates na Manchester Metropolitan University, School of Law, navštěvoval kurz *Evropského práva*. Tam jsme se na seminářích této problematice dále věnovali, zejména s ohledem na čerstvá rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věcech ochrany některých základních práv, která se bezprostředně dotýkala pracovněprávní oblasti. Rozhodnutí Evropského soudního dvora v této oblasti mě zaujala natolik, že jsem se rozhodl zabývat se soudní ochranou základních práv pracovníků v Evropské unii hlouběji.

Problematika ochrany základních práv ve sféře komunitárního právního řádu byla námětem pro samostatnou práci. Nicméně lze konstatovat, že zakládající smlouvy Evropských společenství žádnou výslovnou pravomoc Evropského soudního dvora poskytovat ochranu základním lidským právům nezakotvily a nebyla v nich obsažena ani žádná ustanovení na ochranu základních lidských práv. Celý koncept ochrany základních práv tak zůstal na Evropském soudním dvoru.

Celá práce je rozdělena do 3 kapitol. V první kapitole se zabývám úpravou základních lidských práv v oblasti pracovního práva.

Ve své práci se dále snažím vyložit a popsat vývoj pojetí ochrany lidských práv v judikatuře Evropského soudního dvora. V druhé kapitole se proto nejprve alespoň stručně zabírám vůbec základními předpoklady a východisky soudní ochrany těchto práv v Evropské unii. Tento vývoj v oblasti lidských práv v komunitárním kontextu naznačuje změny v přístupu Evropského soudního dvora, které pak našly svůj odraz i v primárním komunitárním právu. Bez exkursu podaného v této kapitole by poslední provedená analýza soudní ochrany základních sociálních práv v oblasti pracovního práva byla příliš simplifikovaná a nedávala by smysl. Ve třetí a zásadní kapitole pak popisují základní sociální práva, kterými se Evropský soudní dvůr ve své rozhodovací činnosti zabýval. Na nich je ilustrován přístup komunitárních institucí i samotných členských států k ochraně těchto práv. Tyto nálezy též slouží jako jakýsi pokus o konstrukci katalogu, byť omezeného, základních sociálních práv, který byl vytvořen jen a jen judikaturou Evropského soudního dvora. V neposlední řadě, pak upozorňuji na samozřejmě též mnohem větší uvědomění občanů tohoto „*stále užšího svazku*“ („*ever closer Union*“)¹ týkající se základních lidských práv.

¹ Pojem „*stále užší svazek*“ byl zařazen do primárního komunitárního práva Smlouvou o Evropské Unii, kde je použit v preambuli a článku 1. Tento termín se v integračních uskupeních i v literatuře velmi ujal, jelikož vystihuje pravou podstatu integrace. Originál konsolidovaného znění této smlouvy lze nalézt na internetové adrese http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_consol.html, českou verzi pak na webové stránce Euroskopu http://www.euroskop.cz/cze/file_list.asp?fcac=323&cat=5159&ts=2ec68.

Cílem této práce tedy bylo především upozornit na pracovněprávní aspekty související s problematikou soudní ochrany základních práv zaměstnanců v Evropské unii a umožnit snažší orientaci v rozhodnutích Evropského soudního dvora, v nichž o ochranu základních sociálních práv zaměstnanců šlo. V závěru se pak zabývám zejména reflexí této ochrany v českém právním řádu, což je téma vysoce aktuální, zejména s ohledem na skutečnosti, že (i) Česká republika se k 1. květnu 2004 stala právoplatným členem Evropské unie a rozhodnutí Evropského soudního dvora jsou dnes více než kdy předtím pro ni velmi relevantní a (ii) již byla přijata tolik diskutovaná Smlouva o Ústavě pro Evropu, která obsahuje též mimo jiné Chartu základních práv Evropské unie.

KAPITOLA I.

ÚPRAVA ZÁKLADNÍCH LIDSKÝCH PRÁV V PRACOVNÍM PRÁVU

Pracovní právo, prostřednictvím něhož se v českém právním řádu realizuje právo na zaměstnání, má jistá specifika, kterými se odlišuje od ostatních odvětví našeho práva, a pro která je zaměstnancům jakožto slabší smluvní straně poskytována zvláštní právní ochrana.

Tak předně, základním znakem zaměstnání, jakožto souboru právních vztahů, které vznikají mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, je to, že zaměstnanci jsou ti, kteří vykonávají závislou práci. Právě **aspekt závislé činnosti** je pro celý obor pracovního práva určujícím. Pracovní právo tak reguluje „*námezdní práci, která je vykonávána v podmínkách „podřízenosti a nadřízenosti,“ tj. práce pod vedením a na účet jednoho subjektu, který ji organizuje, vytváří pracovní podmínky, odebírá výsledky práce, má z ní bezprostřední užitek a nese hospodářské riziko spojené s výkonem této práce. Druhý subjekt, zaměstnanec, podle pokynů zaměstnavatele vykonává osobně práci a je za ni odměňován.*“²

Řízená neboli námezdní práce, tedy práce nesamostatná, osobně vykonávaná, je činností závislou. Závislá činnost je právním termínem, který odráží charakteristický rys jinak synalagmatického právního vztahu, který vzniká mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, totiž vztah podřízenosti a nadřízenosti. Zaměstnavatel, jakožto vlastník výrobních prostředků, je vždy v dominantním postavení vůči svému zaměstnanci, který je na něm závislý, zejména ekonomicky, tedy mzdou. **Snahou pracovního práva je již od konce 19. století tuto faktickou nerovnost obou smluvních partnerů určitým způsobem korigovat, vyrovnávat.** „*Nestejná vyjednávací síla mezi smluvními stranami pak v pracovním právu vede k intervenci zákonodárce směrem k ochraně zaměstnance před nepříznivými sociálními dopady, které by na ně mohla mít ničím neomezená síla trhu (fakticky se stále více méně jedná o to, co v 19. století neslo název „ochranné zákonodárství“).*“³

² Galvas, M. a kolektiv. Pracovní právo. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2001, str. 12 a násl.

³ Bělina, M. a kolektiv. Pracovní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 11.

Od tohoto momentu se odvíjí **základní funkce pracovního práva**, tedy funkce **ochranná**.⁴ Pracovní právo vzniklo a dále se vyvíjelo právě s ohledem na jeho hlavní poslání, jímž bylo chránit zaměstnance, který byl závislý na zaměstnavateli. Ochranná funkce pracovního práva našla svůj výraz zejména ve stanovení, garantování a průběžném konkretizování základních sociálních práv. V této oblasti je určující vliv veřejného práva. Státní moc tedy ingeruje do jinak soukromoprávních vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, s cílem ochránit znevýhodněného, slabšího smluvního partnera a zaručit mu spravedlivý výkon jeho práv. Úprava závislé práce však nepodléhá jen zásahům vnitrostátním, ale je též intenzivně chráněna na poli mezinárodního práva (od Mezinárodní organizace práce, přes Organizaci spojených národů až po Radu Evropy) a práva komunitárního.

Shora uvedené lze shrnout tak, že *„funkcí pracovního práva je především chránit práva zaměstnanců, plní tedy úlohu ochrannou. Kromě toho, i když v menší míře, má i funkci hospodářskoorganizátorskou, neboť jeho úkolem je usnadňovat podnikatelům řízení podniků podle ekonomické situace. Vzhledem k převažující ochranné funkci pracovního práva v tržním hospodářství lze je spolu s právem sociálního zabezpečení zahrnovat do širšího oboru práva nazývaného sociální právo.“*⁵

Se vznikem a postupným rozvojem komunitárního práva vyvstala potřeba pružně reagovat na měnící se situaci v oblasti pracovního práva v kontextu Evropského společenství. *„Vytváření velkého tržního prostoru vede k tomu, že existující podniky se musejí přizpůsobit měnícím se podmínkám. Přizpůsobení měnícím se podmínkám pak vyvolává reakci, tj. podniky se strukturalizují, převádějí, bankrotují, prodávají a propouštějí zaměstnance. Zaměstnanec ... by neměl platit za utváření společného trhu a měl by být chráněn proti sociálním důsledkům těchto restrukturalizací.“*⁶ Specifické podmínky fungování vnitřního trhu Společenství si proto žádají specifickou úpravu nových institutů. V rámci komunitárního práva proto sekundární legislativa, zejména směrnice, začala regulovat určité vztahy, v nichž hrozila určitá vyšší míra ohrožení práv zaměstnanců. Šlo zejména o úpravu provedenou následujícími třemi směrnicemi:⁷ (i) směrnice Rady č. 75/129/EHS ze 17. února 1975, v platném znění, o sblížování zákonů členských států týkajících se kolektivního propouštění⁸, (ii) směrnice Rady č. 77/187/EHS ze 14. února 1977, o zachování práv zaměstnanců v případě převodu podniku⁹, a (iii) směrnice Rady č. 80/987/EHS z 20. října 1980, o sblížování zákonů členských států týkajících se ochrany zaměstnanců v případě nesolventnosti jejich zaměstnavatele.

⁴ Srov. např. Bělina, M. a kolektiv. Pracovní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. Galvas, M. a kolektiv. Pracovní právo. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2001, str. 18 a násl., Spirít, M. a kolektiv. Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení. 1. vydání. Prospektum. Praha, 1999, str. 13. Šnědar, L. Ochranná funkce pracovního práva a ochrana práv v pracovněprávních vztazích v ekonomickém kontextu. Právo a zaměstnání. 2001, č. 2, str. 17–19. Galvas, M. Poznámky k působení ochranné funkce pracovního práva v současnosti. Právo a zaměstnání. 2000, č. 2, str. 12–16. Gregorová, Z. Ochranná funkce pracovního práva. Právo a zaměstnání. 1999, č. 1–2, str. 3–7.

⁵ Madar, Z. a kolektiv. Slovník českého práva. II. Díl. Linde. Praha, 1999, str. 1031.

⁶ Gregorová, Z. Ochranná funkce pracovního práva. Právo a zaměstnání, 1999, č. 1–2, str. 4.

⁷ Ibid.

⁸ Tato směrnice byla nahrazena směrnicí Rady č. 98/59/ES ze dne 20. července 1998 o sblížování právních předpisů členských států týkajících se hromadného propouštění.

⁹ Tato směrnice byla nahrazena směrnicí Rady č. 2001/23/ES ze dne 12. března 2001 o sblížování právních předpisů členských států týkajících se zachování práv zaměstnanců v případě převodů podniků, provozoven nebo částí podniků nebo provozoven.

Ochranná funkce pracovněprávních předpisů v komunitárním právu však není pojímána koncepčně, tedy tak, jak je tomu například v našem právním řádu, ale jde spíše o ochranu *ad hoc* pro jednotlivé oblasti, kam regulace vnitřního trhu zasahuje se širším dopadem i na pracovněprávní vztahy. Rozhodovací činnost Evropského soudního dvora je proto v této sféře obzvláště důležitá. Evropský soudní dvůr má totiž možnost určitým zobecňujícím způsobem vytvářet základ obecné ochrany v pracovněprávních záležitostech v komunitárním kontextu.

Nutno ještě podotknout, že Česká republika s ohledem na svůj závazek vyplývající v minulosti ze statutu „země přidružené k Evropským společenstvím,“ a nyní od 1. května 2004 již jako země členské, musela provést transpozici četných právních norem komunitárního pracovního práva do našeho právního řádu.

Ochrana práv zaměstnanců však není obsažena komplexně v pracovněprávních předpisech. Prolínání jednotlivých právních oborů a snaha o co nejširší a nejefektivnější možnou ochranu znamená, že „na ochraně pracovněprávních vztahů se nepodílí jen pracovní právo, ale i jiná právní odvětví – zejména právo občanské (autorské), správní a popřípadě trestní, a to jak právo hmotné, tak i procesní (§ 133a zákona č. 99/1963 Sb.)“¹⁰

V této souvislosti bych chtěl ještě připomenout, že zaměstnání, tedy práce, není jen významným ekonomickým stimulem v každodenním životě jednotlivce. Je známým faktem jak mocnou psychologickou silou ztráta zaměstnání může působit a na jakém stupni v hodnotovém žebříčku lidí se práce vyskytuje. Negativním dopadům, tedy zneužívání, respektive šikany zaměstnance zaměstnavatelem, a nepříznivým psychickým problémům, které mohou v případě absence efektivní ochrany nastat, je nutno předcházet a eliminovat je. I k tomu slouží základní sociální práva.

Na závěr lze tedy konstatovat, že propojení mezi základními lidskými právy a pracovním právem jistě existuje a má své opodstatnění. „**Ochranná funkce pracovního práva, (někdy nazývaná též sociální) tedy znamená, že pracovní právo konkretizuje a rozvádí záruky realizace základních sociálních práv člověka.**“¹¹

„Sociální práva představují důležitou součást lidských práv, která zakotvuje především Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakty, jsou obsaženy v úmluvách Mezinárodní organizace práce, v dohodě o závěrečném dokumentu vídeňské následné schůzky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z 15. ledna 1989, v Evropské sociální chartě z r. 1961, i v Sociální chartě Evropských společenství z 9. prosince 1989. V České republice jsou sociální práva ústavně zaručena v Listině základních práv a svobod.“¹²

Evropské společenství, které bylo prvotně pojímané jako společenství čistě ekonomických zájmů, prošlo určitou změnou. Postupem času došlo ke změně v přístupu v „*chápaní trhu jako optimálního nástroje, který vše vyřeší.*“¹³ Tento směr je „výrazem

¹⁰ Šnědar, L. Ochranná funkce pracovního práva a ochrana práv v pracovněprávních vztazích v ekonomickém kontextu. Právo a zaměstnání, 2001, č. 2, str. 18.

¹¹ Spirít, M. a kolektiv. Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení. 1. vydání. Prospektrum. Praha, 1999, str. 14.

¹² Maďar, Z. a kolektiv. Slovník českého práva. II. Díl. Linde. Praha, 1999.

¹³ Píchová, I. Evropské pracovní právo po Amsterodamské smlouvě. Právo a zaměstnání, 2000, č. 11–12, str. 20.

snahy začít se sociální integrací Evropy jako nezbytným předpokladem dosažení potřebné úrovně konkurence, která je základní podmínkou pro hladké fungování trhu v podmínkách stále se stupňující internacionalizace ekonomiky. Jinak řečeno členské státy dospěly k závěru, že ekonomická integrace vyvolává nutnost integrace v oblasti sociální, neboť sociální podmínky lidí výrazně ovlivňují úspěšný ekonomický vývoj a tolik potřebnou konkurenceschopnost podniků.¹⁴

Evropské společenství tak začalo odpovědněji přistupovat k ochraně základních sociálních práv pracovníků. To se odrazilo nejen v primárním a zejména sekundárním komunitárním právu, ale též v přístupu k realizaci sociálních práv Evropským soudním dvorem, jehož rozhodovací činností se budu dále podrobněji zabývat.

KAPITOLA II.

OBECNÝ VÝVOJ JUDIKATURY EVROPSKÉHO SOUDNÍHO DVORA TÝKAJÍCÍ SE LIDSKÝCH PRÁV – STRUČNÝ EXKURS

V této kapitole bych se chtěl jen krátce pozastavit nad významem judikatury Evropského soudního dvora pro oblast ochrany základních práv obecně. Zejména musí být brán zřetel na skutečnost, že Společenství byl původně svazek států, který měl pouze ekonomické úmysly a cíle. Ochrana práv i v dalších dimenzích, například zejména v dimenzi sociální, byla Společenstvím poskytnuta až když se ukázalo, že bez ní by unie nebyla životaschopná. V zásadě je možné shrnout, že je pozoruhodné, jak Evropský soudní dvůr bez jakýchkoli výslovných ustanovení o ochraně základních lidských práv uvnitř Evropského společenství dokázal vytvořit kategorii základních práv jako obecných zásad komunitárního práva a navíc je podpořit takovým množstvím kvalitní, byť někdy rezervované, judikatury. Nicméně není náhoda, že se tak stalo původně v případech, které se týkaly ekonomické svobody, např. *Internationale Handelsgesellschaft*¹⁵ nebo *Hauer v Land Rheinland-Pfalz*¹⁶.

Pozitivní věci na přístupu Evropského soudního dvora je jeho pružnost, s jakou je schopen reagovat na změny ve společnosti a s jakou je schopen přizpůsobit svoji činnost novým potřebám. Tak může rozšiřovat i ochranu poskytovanou základním právům, která se nově do této kategorie začleňují (např. zákaz diskriminace transsexuálů, viz dále). Jak lze však pozorovat, Evropský soudní dvůr není tomuto „novátorství“ vždy příznivě nakloněn. Nicméně tuto možnost má a záleží čistě na něm, zda, respektive kdy, ji využije.

Dále je nutné konstatovat, že Evropskému soudnímu dvoru se podařilo vyplnit všechny mezery, které komunitární právo ve sféře ochrany základních lidských práv mělo. Evropský soudní dvůr vytvořil vskutku impozantní ustálenou judikaturu zabý-

¹⁴ Ibid. Více In. Gregorová, Z., Píchová, I. Základy pracovního práva a sociálního zabezpečení v Evropských společenstvích. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2001.

¹⁵ 11/70 [1970] ECR 1125.

¹⁶ 44/79 [1979] ECR 3727.

vající se ochranou základních lidských práv v rámci Evropských společenství (navíc judikaturu, která se neustále rozšiřuje), zvláště když přihlídneme ke skutečnosti, že zakladatelské smlouvy obsahují pro tento účel jen několik málo záchytných bodů, kterými lze tuto praxi ospravedlnit.¹⁷ Je však nutné mít na paměti, že Evropský soudní dvůr dost dobře ani nemohl odmítnout projednat a rozhodnout určitý případ jen z toho důvodu, že se v komunitárním právu vyskytla mezera. Zákaz tzv. *denegatio iustitiae* patří totiž mezi dobře zavedené praxe všech „civilizovaných národů.“

Přestože od rozhodnutí ve věci *Stauder v City of Ulm*¹⁸ Evropský soudní dvůr opakovaně uznal základní lidská práva za obecné principy komunitárního práva, je zajímavé si povšimnout, že už je mnohem méně odhodlaný je také prosazovat. Teprve v roce 1984 Evropský soudní dvůr poprvé ve svém rozhodnutí ve věci *R v Kirk*¹⁹ uvedl, že základní lidské právo bylo ve sféře komunitárního práva porušeno. Tehdy Evropský soudní dvůr připustil, že byl porušen zákaz retroaktivity trestního práva, jak je blíže upraven v článku 7 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod²⁰. Je při tom nasnadě, že od počátku fungování společného trhu se takovýchto porušení muselo však udát mnohem víc.

Výše popsany proces byl obrazně (a obratně) popsán Steinerem, jako jednou z vůdčích osobností právní vědy zabývající se evropskou tématikou, následovně: „*Bylo ponecháno na Evropském soudním dvůru, aby kostru, kterou vytvořily zakládající smlouvy, obalil hmotou.*“²¹ Podobné přirovnání kdysi použila Štrasburská komise pro lidská práva²² o Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Ta se tehdy vyjádřila, že „*Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je živý nástroj, na který je nutno pohlížet ve světle současných okolností.*“²³ Z toho tedy plyne, že Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod není pouhým holým textem obsahujícím výčet jakýchsi základních práv. Tak jak Štrasburský soud mnohdy svou interpretací ve skutečnosti dává článkům v úmluvě obsaženým „*nový význam*“,²⁴ stejně tak nebo minimálně obdobně, postupuje i Evropský soudní dvůr ve sféře ochra-

¹⁷ Odborná literatura uvádí články 220, 230 a 288 Smlouvy o založení Evropského společenství. Srov. např. Charlesworth, A. IOLIS. European Law. General Principles nebo Steiner, L., Woods, L. Textbook on EC Law. 7. vydání. 2000. London Blackstone Press Ltd. str. 109.

¹⁸ 29/69 [1969] ECR 419.

¹⁹ 63/83 [1984] ECR 2689.

²⁰ *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (nejčastěji citovaná jako Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod); tato mnohostranná mezinárodní smlouva byla sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950 pod záštitou Rady Evropy a vstoupila v platnost dne 3. září 1953. V průběhu let byla modifikována 11 dodatkovými protokoly, z nichž však jen protokol č. 3, 5 a 8 se týkají hmotněprávních záruk lidských práv. Úplné znění úmluvy lze nalézt na internetové adrese <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm#FN1>. V době sepsání této práce je touto úmluvou vázáno 44 států. V Československu byla vyhlášena jako Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb. Následné změny se promítly ve Sděleních č. 41/1996 Sb. a 243/1998 Sb.

²¹ Steiner, L., Woods, L., Textbook on EC Law. 7. vydání. 2000. London Blackstone Press Ltd. str. 109.

²² Před tím, než byla zrušena 11. protokolem k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

²³ Podle tohoto hlediska by soud měl interpretovat tuto Úmluvu ve světle soudobých podmínek a okolností spíše, než aby přihlížel k tomu, co zamýšleli původní tvůrci. Vice In.: Leach, P. Taking a case to the European Court of Human Rights. Blackstones Human Rights Series. 1. vydání. 2001, str. 96.

²⁴ Tak například článek 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., v platném znění, Zákaz mučení: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“ ve světle několika zásadních rozhodnutí (např. *Tyner v UK* (1978), *Ireland v UK* (1978) ve skutečnosti zahrnuje tři různá stádia zakázaného chování přičítající se základním lidským právům, a to podle intenzity zásahu, tedy konkrétně: (i) zákaz mučení, (ii) zákaz nelidského zacházení, a (iii) zákaz ponižujícího zacházení.

ny základních práv uvnitř Evropských společenství, které tuto ochranu zprvu zcela postrádalo.

Evropský soudní dvůr nemá však tak snadnou úlohu. V současné době mu totiž schází závazný katalog komunitárních základních práv, který by takto svým výkladem přizpůsoboval moderním podmínkám; s možností vstupu *Smlouvy o Ústavě pro Evropu*²⁵ v platnost se však blýská na lepší časy. Lze však tuto jeho roli chápat i jako výhodu; Evropský soudní dvůr poté, co kategorii obecných zásad komunitárního práva vytvořil a základní práva tam výslovně zařadil, též sám rozhodoval, jaká konkrétní základní práva tam zahrne a odkud, tedy z jakých pramenů bude svou inspiraci čerpat. To, že mezi těmito prameny dominuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, je bezesporu všeobecně zastávaný názor. Ústřední význam tohoto regionálního instrumentu Rady Evropy je stvrzen skutečností, že je mnohdy chápán jako „celoevropské ústavní právo.“²⁶ Tomu Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhovuje i v kontextu komunitárního práva, kde je „výrazem celoevropského standardu lidských práv, jehož minimální standard musí být v evropské oblasti zachován.“²⁷ Zvláště pak je to patrné, vezmeme-li v úvahu rozdílnost v ochraně, která je základním lidským právům poskytována jednotlivými právními řády členských zemí Evropských společenství.

Reflexe základních lidských práv jako komunitárního ústavního práva ve shora uvedeném smyslu však dnes již plně neplatí. Pro Evropská společenství byl totiž vytvořen vlastní katalog základních „unijních“ lidských práv, byť v současné době právně nezávazný – *Charta základních práv Evropské unie*²⁸. Detailní rozbor tohoto dokumentu a právních otázek s tím souvisejících by mohl být námětem samostatné práce. Na tomto místě lze však konstatovat, že význam tohoto, byť v současné době právně nezávazného dokumentu (zatím jde o pouhou deklaraci), bude pro Evropskou unii zásadní a určující. Finální podoba Smlouvy o Ústavě pro Evropu jasně naznačuje prvořadé místo, které bude Charta základních práv Evropské unie bezpochyby v komunitárním ústavním právu (v širším smyslu) zaujímat.²⁹ To však vůbec nezna-

²⁵ Smlouva o Ústavě pro Evropu (*the Treaty establishing a Constitution for Europe*) byla přijata 29. října 2004 v Římě a byla publikována v Úředním listu (*Official Journal*) Evropské unie v sekci C, pod číslem 310/01. Její úplné původní znění je dostupné na internetové adrese <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML>. Českou verzi lze nalézt na webové adrese <http://www.euroskop.cz/cze/article.asp?id=41912&cat=5353&ts=3ec94>. Aby dokument vstoupil v platnost, musejí ho během příštích dvou let ratifikovat všechny členské státy, což bude poslední a pravděpodobně nejtěžší fáze ústavadárného procesu.

²⁶ Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. *Evropské právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 696.

²⁷ Ibid.

²⁸ Charta základních práv Evropské unie též jako *Listina základních práv Unie* (*the Charter of Fundamental Rights of the European Union*) byla slavnostně vyhlášena 7. prosince 2000 Evropským parlamentem, komisí a radou při příležitosti schvalování Smlouvy z Nice a byla publikována v Úředním listu (*Official Journal*) Evropské unie v sekci C, pod číslem 346/01. Její úplné původní znění je dostupné na internetové adrese http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/c_364/c_36420001218en00010022.pdf. Českou verzi lze nalézt na webové adrese http://www.euroskop.cz/cze/file_list.asp?fc=323&cat=5159&ts=8ec59. Evropský soudní dvůr se doposud výslovně na tento unijní katalog základních práv, který v současné době postrádá právní závaznost, neodvolal. Nicméně generální advokáti se na tuto Chartu ve svých odůvodněných závěrech relativně často odvolávají (více u případu ve věci *BECTU*).

²⁹ Toto tvrzení lze doložit zněním článku I-9: Základní práva (1): „*Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv, která tvoří Část II.*“ Ten vyvrací veškeré pochybnosti o právní závaznosti a vynutitelnosti práv a svobod v této Chartě obsažených.

mená degradaci Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v kontextu komunitárního práva. Právě naopak. Ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu se výslovně počítá též s tím, že Evropská unie má usilovat o přistoupení k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.³⁰

Vývoj, kterým problematika základních lidských práv v komunitárním kontextu prošla, v žádném případě nebyl nahodilý nebo dobrovolný. Ve skutečnosti to byla „otázka života a smrti“ pro Evropská společenství. Naštěstí Evropský soudní dvůr byl schopen vcelku pružně a efektivně reagovat na nebezpečí vyplývající z nechuti ústavních soudů Itálie a Německa nad nedostatečností ochrany základních práv v Evropských společenstvích. A tak Evropský soudní dvůr „*bez toho, aby se musel vzdát konceptu primátu a samostatnosti komunitárního práva, je proto nyní připraven, shledá-li to nezbytné, vzít v úvahu rozsah ochrany poskytnuté určitému základnímu právu národními ústavami a samotnou Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.*“³¹ Tento vývoj však má ještě jeden aspekt a tím je **utvrzení legitimacy politické moci Evropských společenství**, neboť „*bez uznání objektivit lidských práv není možné přijmout ideu demokracie, neboť ta vidí v lidských právech zdroj legitimacy a legality politické moci.*“³²

A skutečně „*Evropský soudní dvůr vytvořil v sérii svých soudních rozhodnutí nepsaný katalog základních práv pro Evropská společenství, bez toho, aby počkal na psaný dokument, který by vzešel z politického procesu.*“³³

Tato praxe však podléhá dvojí kritice. (i) Za prvé, euroskeptici v této činnosti vidí útok do oblastí, které podléhají národním jurisdikcím jednotlivých členských zemí Evropského společenství.³⁴ (ii) Za druhé, tato praxe postrádá právní jistotu, jelikož ústřední zájem Evropského soudního dvora spočívá v „*obhajování ekonomických cílů společného trhu.*“³⁵

Proto se také stále ozývají hlasy volající po uzákonění psaného a právně závazného katalogu základních práv pro Evropská společenství. I zde se lze setkat s dvěma přístupy, navíc s přístupy, které se vzájemně nevylučují. (i) Za prvé, Evropské společenství se může stát, po změně základních dokumentů jak Evropského společenství tak Rady Evropy, stranou Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. (ii) Za druhé, lze spoléhat na vytvoření vlastního katalogu základních práv, který bude šitý Evropské unii na míru. Takovýto katalog našel svůj výraz v Chartě základních práv Evropské unie. V současné době, kdy již byla přijata Smlouva o Ústavě pro Evropu (ačkoliv ještě nevstoupila v platnost), lze předpokládat, že Charta základních práv Evropské unie bude mít prvořadý význam.

³⁰ Viz článek I-9: Základní práva (2), Smlouvy o Ústavě pro Evropu: „*Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Přistoupení k této úmluvě se nedotkne pravomocí Unie vymezených Ústavou.*“

³¹ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, W.A. *European Human Rights Law*. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2000, str. 505.

³² Krejčí, O. *Lidská práva z pohledu přirozenoprávního, teologického a pozitivistického*. Právní rádce, 1998, č. 2, str. 33.

³³ Janis, M. W., Kay, R. S., Bradley, W. A. *European Human Rights Law*. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2000, str. 505.

³⁴ Craig, P., De Burca, G. *EU Law*. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 1998, str. 337.

³⁵ *Ibid.*

KAPITOLA III

ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDNÍHO DVORA VZTAHUJÍCÍ SE K ZÁKLADNÍM PRÁVŮM V OBLASTI PRACOVNÍHO PRÁVA

V zásadě lze konstatovat, že to, co platilo pro ochranu základních práv v komunitárním právu obecně, platí i pro ochranu základních práv pracovníků, tedy pro základní lidská práva v oblasti pracovního práva.

Proto je nutné hned v úvodu předeslat, že základní práva a svobody pracovníků v komunitárním právu jsou konstruovány a institucionalizovány také mimo jiné Evropským soudním dvorem, a to v souladu se základními zásadami a požadavky kladenými na moderní pracovní právo. Tato základní práva pro celou širokou oblast pracovního práva však nemají charakter komplexního kodexu obsahujícího taxativní výčet základních sociálních práv pracovníků, ale jejich význam je spíše fragmentární. Neustále se rozvíjející judikatura Evropského soudního dvora tedy může tato základní práva dále rozšiřovat, popřípadě přizpůsobovat novým podmínkám. Nicméně je nezbytné již na tomto místě zdůraznit **komplementární charakter**, který v tomto směru rozhodnutí Evropského soudního dvora zastávají. Je-li možné s úspěchem tvrdit, že Evropský soudní dvůr „*vynalezl*“ obecnou ochranu základních práv jako součásti obecných zásad komunitárního práva, a jeho rozhodovací činnost byla jednoznačně pro tuto oblast určující, nelze již však konstatovat, že by totéž platilo pro ochranu základních sociálních práv pracovníků. Ve sféře ochrany základních sociálních práv pracovníků totiž dominuje činnost ostatních institucí Evropských společenství, zvláště činnost, která pak nachází svůj výraz v primárním a zejména pak v sekundárním komunitárním právu.

Evropský soudní dvůr, veden primárně snahou podpořit ekonomické cíle Evropských společenství, zejména efektivního fungování společného trhu, proto **ve sféře ochrany základních sociálních práv pracovníků zaujímá pouze doplňkovou funkci**. Tudíž rozhodnutí Evropského soudního dvora, která konstituují tato základní sociální práva pro oblast pracovního práva, jsou ve valné většině odvozena z politického procesu celého Evropského společenství, na němž jsou v podstatě závislá. To ovšem v žádném případě neznamená, že by rozhodovací činnost Evropského soudního dvora byla v tomto směru druhořadá nebo bez jakéhokoliv významu. Právě naopak. I přes zjevně komplementární charakter rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora při ochraně základních sociálních práv pracovníků je tato činnost nesmírně důležitá a to hned z několika důvodů. (i) Za prvé, judikáty Evropského soudního dvora suplují chybějící závazný katalog základních práv. Evropský soudní dvůr tak svojí rozhodovací činností stále stvrzuje a rozšiřuje základní práva, která jsou nezbytná pro hladké fungování Evropských společenství. Mezi tato práva neodmyslitelně patří též základní práva sociální. (ii) Za druhé, Evropský soudní dvůr takto tedy vytvořil i svébytnou kategorii základních komunitárních sociálních práv, která hodlá podporovat a chránit. Ta jsou uzpůsobena potřebám Evropského společenství a odrážejí specifika komunitárního práva v relaci k právu pracovnímu. (iii) Konečně, judikáty Evropského soudního dvora vztahující se ke sféře základních sociálních práv pracovníků velmi

zdařile ilustrují pružnost, se kterou Evropský soudní dvůr leckdy přistupuje k novým problémům, které vyvstaly až v pokročilejších stádiích integračního procesu.

Ochrana, kterou poskytuje Evropský soudní dvůr základním právům v sociální oblasti, není tedy ucelená; nepokrývá zdaleka všechna práva, která pod tento pojem řadí četné mezinárodní úmluvy a ústavy jednotlivých demokratických právních států. Nicméně rozhodovací činnost Evropského soudního dvora je v oblasti základních sociálních práv pracovníků právě specifická pro Evropská společenství a pro komunitární právní řád jako takový.

Ochrana základních sociálních práv prolíná mnoha nálezy Evropského soudního dvora a souvisí se značným počtem dalších práv. Proto tato základní práva zasahují do mnoha oblastí pracovního práva, např. do ochrany těhotných žen a matek, viz případ paní Dekkerové. Účelem této práce ale není podat vyčerpávající katalog všech základních práv v sociální oblasti a způsob jejich realizace, ale pokusit se naznačit jejich význam a místo v ochraně, jež je jim poskytována Evropským soudním dvorem.

V následující pasáži se proto budu snažit provést rozbor těch nejzajímavějších případů, které navíc velmi dobře ilustrují postoj Evropského soudního dvora k různým aspektům ochrany poskytované základním sociálním právům pro oblast práva pracovního. Krom toho všechny tyto spory vyvstaly v souvislosti s pracovním právem, a to v relaci k právu komunitárnímu.

V následujícím textu se tedy pokusím o provedení analýzy klíčových rozhodnutí Evropského soudního dvora ve sféře základních sociálních práv pracovníků. Jelikož právo na práci je nejdůležitější a zahrnuje nejvíce aspektů, budu se mu proto věnovat nejpečlivěji.

I. PRÁVO NA PRÁCI (RIGHT TO WORK)

Právo na práci je tradičně vnímáno jako základní sociální právo neboli jako základní stavební kámen pro všechna ostatní základní práva v sociální oblasti.³⁶ Právo na práci však v sobě zahrnuje řadu dílčích základních a zásadních práv, jako například: právo volného přístupu k zaměstnání, právo na peněžitou podporu v nezaměstnanosti, zákaz diskriminace v souvislosti se vznikem pracovněprávních vztahů anebo právo na vzdělání a na náležitou přípravu na budoucí zaměstnání.³⁷

Vzhledem k ekonomickému zaměření evropské integrace vystupuje právo na práci jen v relacích upravených komunitárním právem, tedy v oblastech pro sociální aspekty značně specifických. To se pak odráží na pojetí tohoto základního sociálního práva v judikatuře Evropského soudního dvora. Zejména patrné je to v konkrétních způsobech aplikace tohoto práva; za jakých situací je Evropský soudní dvůr schopen a ochoten tato práva chránit. Další statě jen kopírují subkategorie základních sociálních práv, kterými se Evropský soudní dvůr ve své rozhodovací činnosti zabýval a která se dají *cum grano salis* pořadit pod základní kategorii práva na práci v širším smyslu.

³⁶ Tröster, P. A kol. Právo sociálního zabezpečení. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, str. 8.

³⁷ Srov. např. čl. 1 Evropské sociální charty, čl. 6 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, nebo čl. 23 Všeobecné deklarace lidských práv.

Posuzování odborné kvalifikace kandidátů – případ Heylens

Právo na volný přístup k zaměstnání, zejména z pohledu zákazu diskriminace pracovníků, respektive uchazečů o zaměstnání s ohledem na jejich kvalifikaci, bylo Evropským soudním dvorem projednáno v případě *Union nationale des entra'neurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) v Georges Heylens and others*.³⁸

Tento případ je zajímavý hned z několika důvodů. V prvé řadě je nutné vyzdvihnout ekonomické cíle, na které je Evropský soudní dvůr při své rozhodovací činnosti zaměřen. To je obzvlášť patrné v tomto rozhodnutí, kde se Evropský soudní dvůr opíral (a je možné tvrdit, že ani jinak činit nemohl), jen o určitá ustanovení zakládajících smluv (tedy primárního komunitárního práva) na ochranu jedné ze základních čtyř svobod významných pro hladké fungování vnitřního trhu, a sice ustanovení o volném pohybu osob. Pomocné hledisko pak nachází v obecných zásadách komunitárního práva, jmenovitě v základních právech.

Nicméně i toto rozhodnutí má význam pro zde zvolenou tematiku. Evropský soudní dvůr v tomto rozhodnutí dospěl určitým zobecněním k ochraně práva na volný přístup k zaměstnání, byť se tak stalo v čistě komunitárním kontextu, tedy v rámci ochrany volného pohybu pracovníků, která je základními smlouvami zaručena ve všech členských zemích Evropských společenství.

Případ lze ve stručnosti popsat následovně: Pan George Heylens, státní občan Belgického království, se stal fotbalovým trenérem ve Francii. Pan Heylens již vykonával toto své zaměstnání a aby vyhověl požadavkům francouzských právních předpisů, požádal příslušný francouzský úřad o uznání svého diplomu, který byl vydán belgickými úřady a osvědčoval jeho kvalifikaci jako fotbalového trenéra. Ten však žádosti o rovnocennost jeho diplomu nevyhověl a to bez jakéhokoli odůvodnění. Jelikož pan Heylens i přes odmítnutí žádosti dále vykonával své zaměstnání ve funkci fotbalového trenéra, bylo proti němu a proti představenstvu fotbalového klubu, který ho zaměstnával, zahájeno trestní řízení.

Francouzský soud, který byl kompetentní spor rozhodnout, nezaváhal a předložil Evropskému soudnímu dvoru předběžnou otázku.³⁹ Tázal se, zda požadavek, aby osoba, která si přeje vykonávat výdělečnou činnost jako sportovní trenér, musí být držitelem francouzského diplomu nebo zahraničního diplomu uznaného jako rovnocenného komisí, jejíž rozhodnutí neobsahuje odůvodnění a proti němuž neexistuje žádný zvláštní opravný prostředek, je způsobilý přivodit omezení svobody pohybu

³⁸ 222/86 [1987] ECR 4097.

³⁹ Viz článek 234 Smlouvy o založení Evropského společenství, Rozhodování o předběžných otázkách, který stanovuje: „Soudní dvůr má pravomoc rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se:

a) výkladu této smlouvy,

b) platnosti a výkladu aktů orgánů Společenství a EÚB,

c) výkladu statutů orgánů zřízených aktem Rady, pokud tak statuty stanoví.

Vyvstane-li taková otázka před soudem členského státu, může tento soud, považuje-li rozhodnutí o této otázce za nutné k vydání svého rozsudku, požádat Soudní dvůr o rozhodnutí o této otázce.

Vyvstane-li taková otázka před soudem členského státu, jehož rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky podle vnitrostátního práva, je tento soud povinen obrátit se na Soudní dvůr.“

pracovníků, jak ji definují články 39 až 42 Smlouvy o založení Evropského společenství.

S trochou nadsázky lze říci, že Evropský soudní dvůr „*byl ve svém živlu*“. Ekonomický podtext, respektive snaha o co nejvyšší ochranu pro společný trh Společenství, přiměl Evropský soudní dvůr k velkorysému výkladu.

Evropský soudní dvůr se proto ve svém odůvodnění vyslovil, že členské země Společenství jsou v případě absence harmonizačních nástrojů pro podmínky k přístupu k určitému povolání oprávněné stanovit vlastní požadavky na znalosti a odbornou kvalifikaci potřebnou pro výkon určitého povolání. K tomu jsou oprávněné vyžadovat tomu odpovídající diplomy a certifikáty. To jim však neumožňuje popřít prospěch, který se snaží komunitární právo zaručit. Dokonce se opřel o článek 10 Smlouvy o založení Evropského společenství, tedy o to, že členské státy jsou povinny „*učinit veškerá vhodná opatření, obecná i zvláštní, k plnění závazků, které vyplývají z této smlouvy nebo jsou důsledkem činnosti orgánů Společenství, stejně tak jako se musí zdržet jakýchkoliv opatření, jež by mohla ohrozit uskutečnění cílů této smlouvy.*“ A volný pohyb pracovníků definitivně jedním z těchto zásadních cílů je.

Proto proces uznávání cizích diplomů o kvalifikaci musí být postaven na objektivních základech a musí nezbytně záviset pouze na míře znalostí a kvalifikace, na délce studia a praktického výcviku, jenž dotčená osoba vykonala.

Volný přístup k zaměstnání je základním právem, které Smlouva o založení Evropského společenství propůjčuje každému jednotlivému pracovníkovi. Požadavek existence opravného prostředku proti rozhodnutí úřadu členského státu, kterým byl takovýto prospěch odmítnut, je nezbytný pro efektivní fungování záruk tohoto práva. To odráží jedna z obecných zásad komunitárního práva, která vychází ze společných ústavních tradic všech členských zemích, a dále též z článků 6 a 13 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁴⁰

Na otázku předloženou francouzským národním soudem tedy Evropský soudní dvůr odpověděl tak, že když členský stát Společenství podmiňuje přístup k výdělečné činnosti diplomem o odborné kvalifikaci, který sám pak posuzuje, musí dbát zásady volného pohybu pracovníků a rozhodnutí příslušných orgánů musí být přezkoumatelné v soudním řízení.

Obiter dictum tohoto rozsudku tedy může být vyjádření zásady, že k volnému přístupu k zaměstnání je nutné zajistit i nediskriminační posuzování odbornosti kandidátů na příslušná pracovní místa podle jejich dosažené odborné kvalifikace, ať už získané kdekoli, a toto posuzování též podrobit soudní kontrole.

Zákaz diskriminace uchazečů o zaměstnání na základě pohlaví – případ Dekker

Dalším velmi známým a často citovaným judikátem Evropského soudního dvora, jenž se týkal ochrany práva na volný přístup k zaměstnání, jmenovitě zákazu diskriminace uchazečů o zaměstnání s ohledem na jejich pohlaví, bylo rozhodnutí

⁴⁰ 222/86 [1987] ECR 4097, bod 14.

v odborné literatuře často diskutovaném případě *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*.⁴¹

I v tomto případě se Evropský soudní dvůr zabýval právem na volný přístup k zaměstnání pouze v komunitárním, tedy ekonomicky orientovaném, kontextu. Tento rozsudek má svůj nepochybný význam. Evropský soudní dvůr své odůvodnění však neopřel ani v nejmenším o aplikaci ustanovení o lidských právech, přestože tato kauza nepopíratelně svůj základ měla právě v problematice porušení lidských práv.

Okolnosti tohoto případu se dají shrnout následovně: Paní Elisabeth Dekkerová se přihlásila v roce 1981 na konkurs na pozici instruktorky ve výcvikovém zařízení pro mladé dospělé, které provozovala společnost VJV-Centrum Plus. Komisi, jež se zabývala její žádostí o zaměstnání, sdělila, že je ve třetím měsíci těhotenství. Komise přesto postoupila představenstvu společnosti žádost paní Dekkerové s doporučením, že se jedná o nevhodnější kandidátku. Společnost se nicméně rozhodla paní Dekkerovou nezaměstnat. V dopise, který jí o tom informoval, společnost uvedla skutečnost, že již v době konkursu byla těhotná a že kladné rozhodnutí o jejím zaměstnání a její následný odchod na mateřskou dovolenou by měl za následek to, že by příslušná pojišťovna neuhradila podporu, kterou by jí společnost během těhotenství a mateřství byla nucena vyplácet a tudíž by na její pracovní místo nemohla sjednat dočasnou náhradu a z čistě finančních důvodů by bylo výcvikové centrum personálně poddimenzované. Paní Dekkerová zažalovala dotyčnou společnost a žádala náhradu škody.

Nizozemský Nejvyšší soud, který se případem v odvolací instanci zabýval, předložil celou kauzu v rámci řízení o předběžné otázce Evropskému soudnímu dvoru. Všechny jeho otázky mířily na skutečnost, zda zmíněné chování společnosti jako budoucího zaměstnavatele zakládá přímou či nepřímou diskriminaci, jejíž zákaz je podrobně upraven ve směrnici Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a služební postup a pracovní podmínky.⁴²

Evropský soudní dvůr vyvodil, že **situace**, kdy zaměstnavatel odmítá uzavřít pracovní poměr s kandidátkou ženského pohlaví, již pokládá nicméně za vhodnou pro danou pozici, jen z důvodu možných nepříznivých důsledků, které by zaměstnání těhotné ženy pro něj znamenaly, **zakládá přímé porušení zásad rovného zacházení** pro muže a ženy, obsažené v člancích 2 (1) a 3 (1) směrnice Rady č.76/207/EHS. Skutečnost, že tak zaměstnavatel činil pod vlivem předpisů správních úřadů, které řadí nemožnost vykonávat práci z důvodu těhotenství mezi důvody nemožnosti vykonávat práci z důvodu nemoci, není pro výše uvedené posouzení rozhodná. Ani skutečnost, že o volné místo neprojevil zájem žádný mužský kandidát, nemá na rozhodnutí Evropského soudního dvora žádný vliv.

Evropský soudní dvůr ve svém odůvodnění uvedl, že za zásadní pro své rozhodnutí považuje to, jestli důvod pro odmítnutí kandidátky závisí výhradně na tom, kterého pohlaví je. Jelikož u mužských kandidátů odmítnutí uzavřít pracovní poměr z důvodu jejich těhotenství nepřipadá v úvahu, Evropský soudní dvůr správně dovodil vznik při-

⁴¹ 177/88 [1990] ECR I-3941.

⁴² ÚL L 1976, 39/40.

mé diskriminace z důvodu pohlaví. Odůvodnění zaměstnavatelova rozhodnutí spočívá pouze na těhotenství. Takovou diskriminaci nelze ospravedlňovat finanční ztrátou, jíž by zaměstnavatel v době mateřské dovolené své zaměstnankyně utrpěl.

Zajímavé je též pojetí právních prostředků nápravy diskriminace. Evropský soudní dvůr rozhodl, že samotné porušení zásad o rovném zacházení s muži a ženami postačí pro pohnání zaměstnavatele, který se diskriminace dopustil, k soukromoprávní a zejména občanskoprávní odpovědnosti. K možností vyvinění, které případně upravuje národní právo a které by zmenšovalo možnosti obětí diskriminace dovolat se nápravy, se proto nepřihlíží.

Evropský soudní dvůr se v tomto rozhodnutí nenechal inspirovat žádným ustanovením zakazujícím diskriminaci z důvodu pohlaví, ačkoliv se mu tato možnost nepochybně nabízela, a to hned z několika zdrojů: jednak ze společných ústavních tradic členských států Společenství, a jednak z četných mezinárodních úmluv. Mohl se například odvolat na ustanovení Úmluvy č. 111 Mezinárodní Organizace Práce o diskriminaci (zaměstnání a povolání), jak též již dříve učinil ve známém případě *Defrenne v Sabena (No. 3)*.⁴³ Nicméně tak neučinil a svou argumentaci čistě lidskoprávním kontextem nepodpořil. Bez zajímavosti není, že tak neučinil ani generální advokát ve svém odůvodněném závěru k tomuto případu. Jistou možností, jak obhájit tento zdrženlivý postoj Evropského soudního dvora, je orientace na komunitární cíle, Evropskému soudnímu dvoru tolik imanentní. Lze pochopit patrně oprávněné obavy Evropského soudního dvora, že kdyby ve svých odůvodněních zašel příliš daleko, mohlo by se to jednotlivým členským státům a euroskeptikům jevit jako nepřipustné rozšiřování sféry jeho působení nad komunitární rámec. Ty by pak mohly zapříčinit zakotvení jasnějších kompetencí Evropského soudního dvora, což by ve svém důsledku znamenalo omezení jeho pravomocí. Tomu se Evropský soudní dvůr snaží zjevně vyhýbat a proto ve svých nálezech používá jen zřídkakdy odvážnější argumentaci.

Za zamyšlení stojí ještě otázka, kdyby tento případ projednával Evropský soudní dvůr dnes, zda by se odhodlal ten, nebo alespoň generální advokát předkládající mu svůj odůvodněný závěr, použít i socio-ekonomických argumentů (samozřejmě v komunitárním kontextu). Pak by sociální odůvodnění zásady rovnosti a zákazu diskriminace na základě pohlaví mohl podpořit výslovnými ustanoveními například v článku 21 *Charty základních práv Evropské unie*, tedy ujednání katalogu základních práv, nebo těmi obsaženými v *Chartě Evropského společenství základních sociálních práv pracovníků (Sociální charta ES) (Community Charter of Fundamental Social Rights for Workers)*.⁴⁴

Právo na respektování soukromého života uchazečů o zaměstnání – případ „AIDS test“

Nález Evropského soudního dvora, ve věci *X v Commission*⁴⁵ se týkal práva na respektování soukromého života v souvislosti s právem na volný přístup k zaměstnání.

⁴³ 149/77 [1978] ECR 1365.

⁴⁴ Bulletin EC 12-1989, 2.1.104, schválená Evropskou radou 9. prosince 1989.

⁴⁵ C-404/92 P [1994] ECR I-4737.

X V tomto velmi zajímavém případě šlo o následující. Pan X se zúčastnil výběrového řízení na pozici dočasného písaře pro Evropskou komisi. V souladu s ustanoveními pracovního řádu pro pracovníky Evropských společenství byl vyzván, aby se podrobil lékařskému vyšetření. Pan X toto vyšetření sice podstoupil, nicméně odmítl se podrobit testu, který by mohl odhalit přítomnost nemoci AIDS. Pracovník lékařské služby později pana X dopisem informoval, že mu nemůže vydat doporučující zprávu a požádal ho o adresu jeho praktického lékaře, aby mu mohl postoupit zprávu o výsledcích jejich šetření. Později byl informován personálním oddělením, že pro jeho zdravotní stav není způsobilý vykonávat požadovanou pracovní činnost, a tudíž že zde není možnost mu zaměstnání nabídnout.

Pan X dále zažádal, aby jeho případ přezkoumala speciální zdravotní komise. Praktický lékař pana X shledal diagnostickou chybu, kterou lékařská služba Komise učinila a která ji vedla k závěru, že kandidát trpí plně rozvinutou nemocí AIDS. Nadto též protestoval proti jednání lékařské služby, která bez souhlasu pana X provedla skryté respektive zastírané testy, které mohly přítomnost nemoci AIDS zjistit. Speciální zdravotní komise, která případ pana X přezkoumávala, si vyžádala od pana X všechna relevantní lékařská vyšetření, která by mohla vyvrátit závěr lékařské služby. Pan X uvedl, že žádné takové záznamy nemá, jelikož nikdy nebyl vážněji nemocen. Speciální zdravotní komise poté potvrdila předchozí závěr lékařské služby, jejíž verdikt byl, že pan X nevyhovuje zdravotním požadavkům pro daný typ práce. Pan X podal stížnost proti výše uvedeným závěrům a navíc žádal kompenzaci nehmotné újmy, jíž v této souvislosti údajně utrpěl. V odpovědi bylo uvedeno, že povinné testy na přítomnost nemoci AIDS byly zrušeny již v roce 1988, a že testy, jimž byl pan X podroben, v žádném případě nebyly jakýmsi skrytými testy, které by mohly standardní AIDS testy nahradit. Údajně to bylo testy zaměřené čistě na zjištění imunitního systému jednotlivce. Pan X nicméně dále požadoval od institucí Evropských společenství náhradu materiální i nemateriální škody, a to ve výši 10 milionů belgických franků. Stížnost byla odmítnuta.

Pan X proto podal žalobu u Soudu prvního stupně Evropských společenství, v níž žádal zrušení původního rozhodnutí o jeho zdravotní nezpůsobilosti vykonávat danou pracovní činnost. Další žalobou se domáhal uvedeného peněžitého odškodnění. Obě žaloby Soud prvního stupně zamítl. Proto se pan X odvolal k Evropskému soudnímu dvoru.⁴⁶ Na podporu svých argumentů pan X uvedl, že jednání lékařské služby porušuje článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod o právu na respektování soukromého života. Dále kritizoval nesprávné posouzení Soudu prvního stupně, které se týkalo právě podstaty vykonaných testů. Ve svém podání tvrdil, že odběr krve, který byl zaměřen na zjištění přítomnosti HIV, přímo zasahuje do tělesné integrity člověka, a lze jej vykonat jen s jeho výslovným souhlasem, poté co byl o podstatě těchto testů informován. Z toho pan X vyvodil, že testy, kterým byl podroben, byly ve skutečnosti skryté testy na AIDS.

⁴⁶ Viz článek 234 Smlouvy o založení Evropského společenství, Pracovní spory, stanovuje: „Soudní dvůr má pravomoc rozhodovat všechny spory mezi Společenstvím a jeho zaměstnanci v mezích a za podmínek stanovených v služebním nebo pracovním řádu.“

Evropský soudní dvůr v tomto případě dal za pravdu stěžovateli, tedy panu X. V prvé řadě shrnul svou předcházející judikaturu a zopakoval, že **právo na respektování soukromého života**, tak jak ho upravuje článek 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, je jedním ze základních práv, které **komunitární právní řád zaručuje**. Toto právo v sobě **zahrnuje i právo uchovat svůj zdravotní stav v tajnosti, a to i v souvislosti s výběrovým řízením na pracovní místo**.

Evropský soudní dvůr však nevyloučil možnost omezení tohoto základního práva. Uvedl, že jistá omezení jsou možná, a to za předpokladu, že ve skutečnosti odpovídají cílům obecného veřejného zájmu a nezakládají disproporcionální a netolerovatelné zásahy do tohoto základního práva, což by znamenalo popření samotné podstaty tohoto základního práva.

Evropský soudní dvůr zaujal stanovisko, že přednáborové lékařské vyšetření, které má za cíl umožnit dané instituci zjištění, zdali je uchazeč o dočasné zaměstnání způsobilý k jeho výkonu, je ospravedlnitelné zájmy Společenství. Nicméně takové zájmy neospravedlňují vykonání lékařského vyšetření proti vůli dotyčné osoby. Aby však Evropský soudní dvůr nezašel příliš daleko, dodal (ač na to nebyl tázán, tedy jaksi nad rámec konkrétní materie), že je-li dotyčná osoba řádně informovaná a přesto odmítne udělit souhlas k provedení testu, jenž daná instituce požaduje z důvodu ohodnocení vhodnosti uchazeče pro dané zaměstnání za nezbytnost, nelze spravedlivě požadovat po této instituci, aby na sebe brala riziko nábora takovéto osoby.

Soudci Evropského soudního dvora na závěr, vcelku překvapivě, podtrhli význam základního práva na respektování soukromého života. Uvedli, že alibistické tvrzení lékařského personálu, že provedení jiného testu, než toho, který dotyčná osoba výslovně odmítla, ale který ve svém důsledku je stejně schopen odhalit přítomnost viru HIV, je nepřipustné. Toto základní právo je tudíž nutné interpretovat tak, že odmítnutí se podrobit testům na AIDS, je nutné respektovat ve své celistvosti, tedy úplně. Když se kandidát odmítne podrobit testům na AIDS, jeho základní právo na ochranu soukromého života vylučuje provedení jiných testů umožňujících dokázat existenci této choroby.

Toto rozhodnutí Evropského soudního dvora z roku 1994 je pozoruhodné tím, že meritorně rozhodoval o lidskoprávní kauze (čemuž se mnohokrát předtím dovedně vyhnul), a navíc implicitně podpořil v přímé souvislosti s tím i právo na volný přístup k zaměstnání. Dalším pozitivem na tomto nálezu je efektivita, s jakou porušení základní lidské právo dokázal ochránit. Lze tedy na závěr zhodnotit, že od tohoto rozsudku by již neměly být sebemenší pochybnosti o tom, jaké zásahy do soukromého života uchazečů o zaměstnání lze tolerovat a jaké je nutné bez dalšího vyloučit.

Ochrana svobody vyznání uchazečů o zaměstnání – případ Prais

Dalším případem, kde bylo právo na svobodný přístup k zaměstnání implicitně podpořeno v přímé souvislosti s nějakým jiným základním právem, bylo rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *Vivien Prais v Council*.⁴⁷

⁴⁷ 130/75 [1975] ECR 1589.

Skutkový stav tohoto případu byl následovný: Evropská rada vypsala výběrové řízení na místo překladatele. Paní Praisová se řádně přihlásila a byla pozvána na písemnou zkoušku. Paní Praisová odpověděla za dva dny, že se zkoušky v uvedeném termínu nemůže zúčastnit, jelikož je židovské víry a termín zkoušky připadá na první den židovského svátku schawuot (velikonoce), během něhož je zakázáno cestovat i psát. Žádala tak o jiný, i pro ni vhodný termín. Rada však odpověděla, že jiný termín není možný, neboť je podstatné, aby se všichni uchazeči zúčastnili zkoušky v jednom dni. Proti tomuto jednání se paní Praisová ohradila stížností, která však byla Radou zamítnuta. Proto podala žalobu k Evropskému soudnímu dvoru, ve které požadovala, aby rozhodnutí Rady byla zrušena a navrhovala, aby výsledky daného výběrového řízení byly zrušeny, jelikož byly ovlivněny odmítnutím její žádosti.

Paní Praisová ve svých podáních tvrdila, že postup Rady byl v jejím případě diskriminační, a to z důvodu její víry. To odmítala Rada s poukazem na to, že nikdy nevyžadovala od uchazečů o zaměstnání uvádět jejich víru. To se paní Praisová snažila vyvrátit tvrzením, že diskriminace nemusí spočívat pouze v tom, že dva stejné skutkové stavy se posuzují jinak, nýbrž i v tom, že dva rozdílné skutkové stavy se posuzují stejně. V této kauze šlo právě o druhý případ, kdy žalobkyně byla údajně diskriminována tím, že byla posuzována stejně jako jiní uchazeči o zaměstnání, kteří nebyli v důsledku svého náboženského přesvědčení vyloučeni podrobit se zkoušce.

Dalším argumentem, na němž postavila svou obhajobu Rada, bylo tvrzení, že stanovením jiného termínu pro paní Praisovou by ve svém důsledku působilo nespravedlivě vůči ostatním uchazečům o zaměstnání, jelikož délka přípravy na písemné zkoušky by byla rozdílná. Na to paní Praisová reagovala s tím, že nastíněné nespravedlnosti, jimiž by mohli ostatní kandidáti utrpět, jsou velmi přehnané. V tomto bodě se plně ztotožňují s argumentací žalobkyně, která odkazuje na zkoušky v rámci školního nebo univerzitního sektoru. I tyto zkoušky lze vykonat v různých termínech a u různých zkušebních komisařů. Dodatečná doba pro přípravu na zkoušku není při zkoušce, na kterou se lze jen těžko připravovat nebo vyžaduje velmi dlouhodobou přípravu, žádnou výhodou.

Paní Praisová dále uvedla na podporu svého případu skutečnost, že nejdůležitější křesťanské svátky jsou též svátky zákonnými. To však jistě neplatí pro svátky židovské.

S ohledem na shora uvedené žalobkyně byla toho názoru, že orgány Společenství jsou povinny respektovat svobodu víry a toto respektování musí zahrnovat též ochotu přijímat nutná administrativní opatření, která by umožnila uchazečům se zúčastnit zkoušek, které se dostávají do rozporu s jejich náboženskou vírou.

Evropský soudní dvůr tuto žalobu zamítl a návrhům žalobkyně nevyhověl. Ve svém rozsudku sice výslovně uznal, že **komunitární právo poskytuje ochranu svobodě náboženského vyznání, tak jak ji upravuje článek 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod**, ale jednání Rady diskriminatorním v tomto ohledu neshledal. Vyzdvihl totiž zájem na tom, aby zkoušky byly konány ve stejný den, a to z důvodu nutnosti, aby zkoušky byly stejné. Za klíčovou argumentaci lze označit pasáž, ve které Evropský soudní dvůr uvádí, že sdělí-li uchazeč svému potenciálnímu zaměstnavateli, že mu náboženské důvody brání dostavit se určitý den ke zkoušce, musí to potenciální zaměstnavatel vzít v úvahu a postarat se, aby při stanovení ter-

mínu zkoušky takového dny vynechal. Jestliže však uchazeč potencionálního zaměstnavatele o svých těžkostech neuvědomí, může potencionální zaměstnavatel odmítnout stanovit jiný termín, zejména jestliže jiní uchazeči byli již ke zkouškám pozváni.

Evropský soudní dvůr v tomto případě nebyl ochoten podpořit soukromý zájem jednotlivce a upřednostnit ho před zájmy orgánů Evropských společenství, zejména zájmem Komise na demokratickou a transparentní organizaci výběrového řízení spolu se zájmem na minimalizaci nákladů takového procesu. Na tomto místě lze polemizovat nad tím, zdali by verdikt Evropského soudního dvora nebyl příznivější, kdyby daný případ projednával v současnosti nebo například v devadesátých letech minulého století, kdy již byl v řadě případů ochoten podpořit myšlenku porušení základních práv, a to i na úkor zájmů Společenství, viz např. předchozí případ *X v Commission*.

Nicméně nelze přehlédnout jistou míru disproportionality, v tomto konkrétním případě vůči paní Praisové, kterou lze jen těžko ospravedlnit na základě doby, v níž o případu Evropský soudní dvůr rozhodoval. Včasnost uplatnění práva ze strany oprávněné osoby, s čímž Evropský soudní dvůr tolik operuje, však pokulhává za skutkovými okolnostmi daného případu. Skutečnost, že paní Praisová oznámila své těžkosti, které jí brání účastnit se písemné zkoušky, do dvou dnů poté, co relevantní informaci obdržela, lze jen těžko považovat za nevhodné uplatnění svého práva. Naopak. Avšak požadavek, aby uchazeči o zaměstnání dali dopředu potencionálnímu zaměstnavateli na vědomí všechny těžkosti, se kterými se hypoteticky mohou v daném výběrovém řízení setkat, lze jen těžko s úspěchem obhájit. Paní Praisová jistě nepředpokládala, že by měla uvádět do přihlášky na výběrové řízení (navíc standardizované) všechny dny v roce, které jí brání v konání zkoušky. Normální, rozumně uvažující člověk by předpokládal, že efektivním způsobem lze uplatnit svá práva během celého řízení, zejména tehdy, když vyvstanou.

Za další úskalí tohoto rozsudku považuji to, že Evropský soudní dvůr nevzal (nebo přílehavější by asi bylo nechtěl vzít) na vědomí skutečnost, že výběrové řízení se konalo na překladatelské pozici. Myslím, že dost dobře nelze předpokládat, že udělení jiného termínu pro žalobkyni by znamenalo újmu pro ostatní kandidáty. Překladatelství je jistě činnost, na kterou se musí každý, kdo ji chce vykonávat, systematicky a dlouhodobě připravovat. Několikadenní rozdíl v termínu zkoušky proto nelze v žádném případě považovat za nespravedlnost nebo nevýhodu pro ostatní uchazeče.

Kladnou stránkou rozsudku nicméně jistě je obecná podpora Evropského soudního dvora základnímu právu na svobodu víry v rámci výběrového řízení.

B. PRÁVO NA VZDĚLÁNÍ (PŘÍPRAVU NA POVOLÁNÍ)

„Případ rozzlobených studentů“ – případ *Blaizot*

Z judikatury Evropského soudního dvora je třeba upozornit na rozhodnutí, které se stalo důležitým milníkem ve vymezení širšího pojetí práva na práci, které zahrnuje i právo na vzdělání. Konkrétně šlo o rozhodnutí ve věci *Vincent Blaizot*

v *University of Liege and others*.⁴⁸ Tento rozsudek je významný ze dvou praktických důvodů. (i) Jednak se v něm Evropský soudní dvůr výslovně odvolal na ustanovení Evropské sociální charty. (ii) Za druhé byl ochoten podpořit základní právo v komunitárním kontextu a to i přes možné nepříznivé ekonomické dopady.

V tomto případě se 17 studentů z Francie společně dovolávalo ve zkráceném soudním řízení vrácení poplatků spojených se studiem na vysokých školách v Belgii. Belgický soud řízení přerušil a postoupil věc Evropskému soudnímu dvoru.

Ve zkratce šlo o to, že na základě rozhodnutí Evropského soudního dvora v případě *Gravier*,⁴⁹ ve kterém bylo zakázáno vybírat poplatky související se studiem od zahraničních studentů z jiných členských států Evropských společenství, jestliže tuto povinnost nemají studenti domácí, se 17 studentů v čele s panem Blaizotem domáhalo vrácení poplatků, které zaplatili i před 13. únorem 1985 (den vynesení rozsudku ve věci *Gravier*). Poplatková povinnost pro zahraniční studenty byla označena za diskriminační z důvodu státní příslušnosti, což je Smlouvou o založení Evropského společenství výslovně zakázáno.⁵⁰

Všech 17 studentů studovalo veterinární medicínu na belgických univerzitách. Specifikem tohoto studia bylo to, že bylo rozděleno do dvou bloků, (i) prvního tříletého, po němž obdrželi úspěšní absolventi přípravný diplom, což se označuje jako kandidatura, a (ii) druhého tříletého, po jehož dokončení obdrželi doktorát. Roční sazba poplatků souvisejících se studiem pro zahraniční studenty se pohybovala mezi 80 000 a 265 000 belgickými franky.

Evropský soudní dvůr se musel zabývat dvěma otázkami. (i) Zdali univerzitní studium veterinární medicíny spadá pod termín „odborná příprava (*vocational training*)“ ve významu Smlouvy o založení Evropského společenství, a zda tedy dodatečná poplatková povinnost pro zahraniční studenty zakládá diskriminační jednání na základě státní příslušnosti. (ii) Zdali se takováto interpretace použije pouze na období po vynesení tohoto rozsudku nebo zdali bude aplikovatelná i na dobu před tím.

Evropský soudní dvůr tedy nejprve posuzoval, co může být označeno jako odborná příprava na povolání, a tedy lze říci, že se obecně zabýval právem na přístup ke vzdělání ve sféře komunitárního práva. Odpůrci a Belgické království byli toho názoru, že termín odborná příprava se nevztahuje na univerzitní vzdělání, jelikož to je v zásadě svou podstatou akademické, ale míní se jím vzdělání v učňovských oborech nebo technický výcvik. Dále se též odvolávali na rozdělení studia veterinární medicíny do dvou bloků, přičemž se hájili tím, že kandidatura nemůže být považována za odbornou přípravu, protože vyvíjet činnost v tomto oboru lze jen po dokončení dalšího bloku studia, tedy až v době, kdy dotyčné osoby obdrží doktorát. Komise byla opačného stanoviska; tvrdila, že odbornou přípravu lze získat i během akademického vzdělání poskytovaného univerzitními institucemi.

Evropský soudní dvůr se odvolal na svou dřívější judikaturu, zejména na rozsudek ve věci *Gravier*, ve kterém podal definici odborné přípravy následovně: „*jakákoliv forma vzdělání, jejímž cílem je získání kvalifikace pro specifickou profesi, řemeslo nebo*

⁴⁸ 24/86 [1988] ECR 379.

⁴⁹ 293/83 [1985] ECR 606.

⁵⁰ Článek 12 Smlouvy o založení Evropského společenství, v platném znění.

zaměstnání a to bez ohledu na věk studentů či žáků nebo úroveň výcviku, dokonce i tehdy, když výcvikový program obsahuje prvky obecného vzdělání.“ Dále zkoumal účel ustanovení Smlouvy o založení Evropského společenství o odborné přípravě a též ustanovení, pro která tam byla zařazena, tedy zejména volný pohyb osob. Nic nenapovídá záměru vyloučit z odborné přípravy vysokoškolské studium. Navíc všechny členské země Společenství se shodují v tom, že některá vysokoškolská studia jsou zaměřena na poskytnutí studentům na akademické úrovni určité vědomosti, výcvik a dovednosti jako přípravu na specifická povolání.

Významnou skutečností je dále to, že se Evropský soudní dvůr výslovně odvolal na Evropskou sociální chartu. Evropský soudní dvůr prohlásil, že podle článku 10 Evropské sociální charty, ke které přistoupila většina členských zemí Společenství, je vysokoškolské vzdělání považováno za druh odborné přípravy. Článek 10 – Právo na přípravu k výkonu povolání – Evropské sociální charty přitom ve svém odstavci 1 stanoví, že „*S cílem zajistit účinný výkon práva na odbornou přípravu se smluvní strany zavazují poskytovat nebo podporovat podle potřeby technickou a odbornou přípravu všech osob, včetně osob zdravotně postižených, po projednání s organizacemi zaměstnavatelů a pracovníků, a poskytovat prostředky, které umožní přístup k vyššímu technickému a vysokoškolskému vzdělání výhradně podle schopností jednotlivce.*“⁵¹

To bylo poprvé, kdy se Evropský soudní dvůr odvolal i na tento instrument Rady Evropy, jehož hlavním cílem je deklarace a ochrana základních sociálních práv v evropském regionu. Pozornost zasluhuje i skutečnost, že **odvolání Evropského soudního dvora na Evropskou sociální chartu** se uskutečnilo již v roce 1988, tedy pět let před tím, než vstoupila v platnost Smlouva o Evropské unii, která ve svém čtvrtém odstavci preambule potvrdila „*oddanost členských států základním sociálním právům, jak jsou vymezena v Evropské sociální chartě.*“⁵² To je opět příklad jistého průkopnictví, kterého se Evropský soudní dvůr čas od času dopustil. Toto průkopnictví později našlo svůj odraz i v primárním komunitárním právu.

Nicméně na úkor tohoto rozhodnutí bylo, že se Evropský soudní dvůr více nezabýval základním sociálním právem jako takovým, tedy že se nezaměřil vůbec na lidskoprávní dimenzi tohoto případu (právo na vzdělání, právo na rovný přístup k vysokoškolskému studiu, právo na přípravu k výkonu povolání). Vlastně ho vzal implicitně v úvahu pouze na podporu svého výkladu, který byl soustředěn na ochranu zájmů Společenství, konkrétně svobody pohybu osob. Tento přístup Evropského soudního dvora, tolik typický pro poslední dekady minulého století, však není s ohledem na shora nastíněný vývoj žádným překvapením.

Evropský soudní dvůr uzavřel první otázku konstatováním, že vysokoškolské vzdělání je nutné považovat za přípravu na budoucí povolání nejen v případech, kdy závěrečná akademická zkouška je podmínkou pro výkon daného povolání, ale i v těch případech, kdy studentům tato studia poskytnou znalosti a dovednosti, které budou potřebovat ve zvolené profesi. **Obecně vysokoškolská studia je nutné považovat za odbornou přípravu na budoucí povolání.** Jedinou výjimkou jsou studia, která jsou

⁵¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s.

⁵² Preambule Smlouvy o Evropské unii.

pro svůj zvláštní charakter určena osobám, které si přejí pouze prohloubit své obecné znalosti, spíše než se připravovat na určité povolání.

Z těchto důvodů **opatření belgických univerzit, které se snažily zpoplatnit studium pro zahraniční studenty, je nutno považovat za diskriminační a za porušení primárního komunitárního práva.**

Druhou otázku, kterou Evropský soudní dvůr řešil, lze shrnout pod popis „*účinek ratione temporis*“. Evropský soudní dvůr byl v tomto případě nucen řešit časové omezení povinnosti vrátit poplatky spojené se studiem na vysokých školách.

Evropský soudní dvůr byl veden snahou o co nejširší podporu komunitárního zájmu poskytovat ochranu svobodě pohybu, a shledal tedy jednání belgických univerzit jako diskriminatorní. Podpořil tedy stěžovatelovo právo na vrácení poplatků spojených se studiem obecně. Dále se však též musel zabývat otázkou konkrétní povinnosti tyto poplatky vrátit. Je nutné si uvědomit obrovský ekonomický dopad tohoto rozhodnutí. A Evropský soudní dvůr nikdy nebyl zastáncem překotných změn, navíc změn, které by se udály čistě z jeho popudu.

Evropský soudní dvůr uvedl své typicky kompromisní stanovisko, že si je vědom neustálého rozvoje a posunu v chápání politické linie v oblasti odborné přípravy na povolání. O tom svědčí i jednání Evropské komise, které mohlo vést národní správní orgány k mylným závěrům o podmínkách přístupu k vysokoškolskému vzdělání. **Naléhavý zájem na právní jistotě vylučuje tedy znovuotevření otázek dřívějších právních vztahů, které by mohly retroaktivně způsobit chaos ve financování vysokoškolského vzdělání a přivodit nepředvídatelné důsledky pro řádné fungování vysokých škol.** Z tohoto důvodu Evropský soudní dvůr odmítl přiznat bezprostřední účinek článku 12 Smlouvy o založení Evropského společenství v případech, kdy se jedná o přístup k vysokoškolskému studiu. Jedinou výjimku v tomto směru tvoří žaloby studentů na navrácení chybně vyžadovaných poplatků spojených s jejich studiem, které však byly podány ještě před vynesením rozsudku v tomto případě, tedy před 2. únorem 1988.

Význam této druhé otázky, kterou se Evropský soudní dvůr musel zabývat (nebo přesněji by bylo říci, chtěl zabývat, jelikož na to nebyl belgickým národním soudem výslovně tázán), je zajímavý pro porovnání s případem *Lisa Jacqueline Grant v South-West Trains Ltd*,⁵³ kterému se budu podrobněji věnovat při analýze tohoto rozhodnutí.

Na tomto místě však považuji za nutné zdůraznit význam skutečnosti, že Evropský soudní dvůr byl ochoten podpořit základní právo, třebaže pouze v komunitárním kontextu, a to i přes možné nepříznivé ekonomické dopady. Důležité v tomto směru není to, jak to řešil konkrétně, ale to, že jej byl vůbec ochoten řešit.

C. POJETÍ PRÁVA NA PRÁCI V NĚKTERÝCH SPECIFICKÝCH PŘÍPÁDECH

Pro komunitární právo a jeho účinné fungování má určující význam pojem „*základní svobody*“. Základní svobody jsou čtyři a v komunitárním kontextu se jimi rozumí: (i) volný pohyb zboží, (ii) volný pohyb osob, zejména pracovníků, (iii) volné poskytování služeb a konečně (iv) volný pohyb kapitálu. Tyto základní svobody

⁵³ C 249/96 [1998] ECR I-621.

tvorí základy jednotného vnitřního trhu Evropského společenství.⁵⁴ Jedná se o jakési základní stavební kameny celé evropské integrace, které slouží primárně k zajištění řádné fungujícího trhu a na podporu hospodářské soutěže. Mají tedy čistě ekonomický podtext. Tyto svobody jsou proto někdy označovány za kvazizákladní práva Evropského společenství.⁵⁵ Tyto základní svobody komunitárního práva je nezbytné striktně odlišovat od základních lidských práv ve významu uvedeném v první kapitole prvního oddílu. Nicméně jak již bylo výše naznačeno, i základní komunitární svobody garantující jednotný trh bez vnitřních hranic mohou „obsahovat principy a normy, jež skutečně mají lidskoprávní rozměr.“⁵⁶ To ovšem dovodil většinou až Evropský soudní dvůr, když posuzoval okolnosti nějakého konkrétního případu.

Jednou z těchto základních komunitárních svobod, která je pro téma této práce zásadní, je právě svoboda volného pohybu pracovníků. Volný pohyb pracovníků a svoboda podnikání jsou upraveny v hierarchii komunitárních právních předpisů na nejvyšší úrovni v člácích 39 až 48 Smlouvy o založení Evropského společenství. Tyto základní svobody však nemohou být v žádném případě interpretovány jako základní sociální právo na práci ve významu, jaký je tomu tradičně připisován. Jinými slovy, volný pohyb pracovníků původně neplnil žádnou sociální funkci. Postupem času je však možné ve snaze o co nejširší zajištění této svobody spatřovat též lidskoprávní dimenzi; např. zákazy diskriminace spojené s volným pohybem osob. V této souvislosti lze poukázat na rozhodnutí ve věci *Defrenne v Sabena (no. 2)*.⁵⁷

Záruky volného pohybu pracovníků a svobody podnikání mohou mít velmi zajímavé konkrétní způsoby aplikace. Jak bude naznačeno dále, jistých ustanovení komunitárního práva se v této souvislosti mohou dovolávat i občané zemí přidružených k Evropskému společenství, což bylo pro Českou republiku velmi aktuální v období před 1. květnem 2004.

Případ českých prostitutek „podnikajících“ v Holandsku

S ohledem na shora uvedené se v následujících odstavcích budu věnovat rozboru rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *Aldona Malgorzata Jany and others v Staatssecretaris van Justice*.⁵⁸

Rozhodnutí v této věci je hodné pozornosti hned ze dvou důvodů. (i) Zejména se jednalo o právo občanů přidružených států na usazení a provozování podnikatelské činnosti v členském státě Evropského společenství, při němž Evropský soudní dvůr plně podpořil princip rovného zacházení s občany nečlenských, ale přidružených států Společenství jako s občany členských států Společenství. Navíc se Evropský soudní dvůr zabýval sporem, jehož subjekty byli čeští občané. (ii) Zajímavé je i vyjádření Evropského soudního dvora k otázce, zda je možné prostituci považovat za podnikatelskou činnost.

⁵⁴ Srovnej např. Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 307 a násl.

⁵⁵ Grygar, J. Ochrana základních práv v Evropské unii. IFEC Praha, 2001. Edice Justis, str. 27 a násl.

⁵⁶ Šišková, N. Dimenze ochrany lidských práv v EU. ASPI. Praha, 2003, str. 17.

⁵⁷ 43/75 [1976] ECR 455.

⁵⁸ C-268/99 [2001] ECR I-8615.

V tomto případě se dvě Polky a čtyři Češky dovolávaly bezprostředního účinku jistých ustanovení dohod o přidružení k Evropským společenstvím (tzv. Evropských neboli asociačních dohod). Všechny pracovaly v Amsterdamu jako „okenní prostitutky“ v průběhu let 1993 až 1996. Nyní však požadovaly povolení k pobytu, jelikož chtěly pracovat jako samostatně výdělečně činné prostitutky. Jejich žádosti byly zamítnuty s tím, že prostituce je zakázaná činnost nebo alespoň nejde o sociálně přijatelnou formu práce a proto ji nelze považovat za pravidelné zaměstnání nebo profesi. Nizozemský soud, který daný případ projednával, se obrátil na Evropský soudní dvůr, protože vznikla potřeba výkladu dohod o přidružení (dále se budu zabývat zejména českou dohodou o přidružení, tedy Evropskou dohodou zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé).⁵⁹

Hned v úvodu Evropský soudní dvůr odkázal na svá předchozí rozhodnutí ve věcech *Gloszczuk*⁶⁰ a *Barkoči a Malík*⁶¹ (druhý z uvedených případů se týkal českých Romů ve Velké Británii), v nichž řešil prakticky totožné problémy. Evropský soudní dvůr proto dovedl, že se čeští a polští občané mohou dovolat přímo u soudů hostitelského členského státu Evropských společenství ustanovení Evropské dohody o právu na usazení (podnikání), tedy že toto ustanovení má bezprostřední právní účinek. Evropský soudní dvůr dále však uvedl, že práva na vstup a pobyt, kterých se žalobkyně dovolávaly, jsou doprovodná práva k právu na usazení pro občany, kteří chtějí vykonávat podnikatelskou činnost v členském státu Evropského společenství. Tato práva však nejsou absolutní povahy a jejich výkon tedy může být za určitých okolností omezen právními předpisy, které upravují vstup, pobyt a usazení. Kompetentní imigrační úřady tak mají možnost posoudit, zdali konkrétní žadatel o vstup splňuje podmínky samostatného provozování podnikatelské činnosti, a že tedy nevstoupí do pracovního poměru, ani že nebude využívat veřejných fondů, že vlastní dostatečné finanční zdroje a má rozumné šance na úspěch.

Občané přidružených států tedy mají možnost se dovolávat ustanovení Evropských asociačních dohod přímo u státních orgánů a soudů hostitelských států Evropských společenství za předpokladu, že tato ustanovení splňují podmínky pro bezprostřední účinek. Určitá omezení kladená imigračními předpisy mohou být v souladu s komunitárním právem za předpokladu, že jsou prostá diskriminace, tedy že se občanům přidružených zemí dostává stejného zacházení jako vlastním státním příslušníkům. Diskriminační by tedy bylo vše, co by ukládalo cizímu státnímu příslušníkovi při zahajování podnikatelské činnosti takové podmínky, které by nebyly ukládány vlastním občanům. V tom lze spatřovat určitý způsob realizace práva na práci (i když ve velmi specifickém případě) tolik typický pro komunitární právní řád.

Při odpovědi na druhou otázku se Evropský soudní dvůr zaměřil na vymezení pojmu samostatně výdělečně činnosti. Stanovil, že takovou činností je každá činnost, kterou dotyčná osoba vykonává mimo vztah podřízenosti, na vlastní odpovědnost a za

⁵⁹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 7/1995 Sb., v platném znění.

⁶⁰ C-63/99 [2001] ECR I-6369.

⁶¹ C-257/99 [2001] ECR I-6557.

úplatu. Evropský soudní dvůr dovedl ze znění článku 45 odst. 4 písm. c),⁶² že **i prostituci lze zahrnout pod pojem podnikatelské činnosti**. To vyvodil především z použití termínu „zejména“, tedy ze skutečnosti, že daný výčet je pouze demonstrativní. Prostituci lze tedy považovat za ekonomickou činnost, v níž poskytovatel uspokojuje požadavek zákazníka za úplatu, aniž by vyráběl nebo přepravoval věcné zboží.

Zajímavý je i postřeh, že ačkoliv se na to nizozemský soud netázal, uvedl Evropský soudní dvůr i konstatování, že členský stát nemusí aplikovat ustanovení o usazení *inter alia* z důvodu veřejného zájmu. K tomu ještě uvedl, že komunitární právo nestanoví jednotnou stupnici hodnot k posuzování chování, které může být v rozporu s veřejným zájmem. Podle Evropského soudního dvora však nelze považovat za dostatečně vážnou hrozbu ospravedlňující omezení práva na vstup nebo pobyt občana z jiného členského státu takové chování, které není předmětem represivních opatření u vlastních občanů.

V závěru považuji za vhodné se zmínit i o názírání na tuto problematiku očima českého právního řádu. Naše platná právní úprava prostituci výslovně nezakazuje. V souladu s naším ústavním pořádkem „*může každý činit, co není zákonem zakázáno, a nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*.“⁶³ Dále též zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) v platném znění, obsahuje ustanovení, které stanoví, že „*živností není nabízení nebo poskytování služeb směřujících bezprostředně k uspokojování sexuálních potřeb*.“⁶⁴ Z toho, lze dovodit, že zákonodárce implicitně prostituci uznává, ačkoliv nepřijal žádný právní předpis, který by její výkon jakkoliv reguloval, což jistě není ideální. *De lege ferenda* by se mělo uvažovat o určité pozitivní úpravě či alespoň podchycení této problematiky.⁶⁵

Případ českých prostitutek před Evropským soudním dvorem lze shrnout následovně: Evropský soudní dvůr, ve své snaze o co nejširší podporu ekonomických cílů Společenství, neváhá podat velmi široký výklad pojmů, které jsou pro řádné a efektivní fungování jednotného trhu zásadní. Svobodu podnikání ve vztahu ke svobodě pohybu osob považuje Evropský soudní dvůr za téměř posvátnou. V případě prostitutek z tehdy kandidátských zemí dal jasně najevo, co považuje za podstatné, tedy zejména princip rovného zacházení s občany přidružených zemí. Lze souhlasit s jeho pojetím široké definice výdělečné činnosti, zahrnující i prostituci, neboť ta jí ve skutečnosti také je. Nicméně žádoucí by bylo, kdyby se v této souvislosti Evropský soudní dvůr zabýval také otázkou provázanosti trestné činnosti s prostitucí. Je obecně známé, že prostitute je spojena s širokým spektrem trestné činnosti. Jednak prostitutky jsou častým objektem trestných činů (např. kuplířství, vydírání, omezování osobní svobo-

⁶² Článek 45 odst. 4 písm. c) Evropské dohody, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 7/1995 Sb., v platném znění: „*výdělečná činnost zahrnuje zejména činnost průmyslové povahy, činnost obchodní povahy, činnost řemeslnou a profese*.“

⁶³ Článek 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, vyhlášené jako součásti ústavního pořádku České republiky, a to usnesením předsednictva České národní rady, publikovaným pod č. 2/1993 Sb., a článkem 2 odst. 4 Ústavy České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., v platném znění.

⁶⁴ § 3 odst. 3 písm. p), zákona č. 455/1991 Sb.

⁶⁵ Mělo by se jednat zejména o snahu upravit hygienické, sociální, daňové a trestněprávní aspekty, které s prostitucí bezprostředně souvisejí. Tento systém právní úpravy prostituce je známý jako tzv. systém regulační neboli reglementační. Více In: Madar, Z. a kolektiv, Slovník českého práva, II. Díl, Linde: Praha, 1999, str. 1102. Naproti tomu legislativní vyjádření abolicionistického přístupu, které existovalo v prvorepublikové úpravě, nebylo vhodné, jelikož zákaz takové činnosti nereší skutečnost faktického výskytu prostituce. (Srov. zákon č. 241/1922 Sb. z. n., o potírání pohlavních nemocí.)

dy, atd.) a za druhé není ani výjimkou, že se na páchaní trestné činnosti také podílejí (ohrožování pohlavní nemocí, loupeže, krádeže atd.)⁶⁶ Evropský soudní dvůr jistě měl příležitost se k těmto otázkám vyjádřit, ale neučinil tak. Jen zběžně konstatoval, že z důvodů veřejných zájmů je výkon prostituce omezitelný.

V této souvislosti je jistě též potěšující, že čeští občané si byli „vědomi práv, která jim Evropská dohoda zaručuje a nebojí se jich dovolat u národních soudů členských států, jak by tomu také mělo být.“⁶⁷

II. PRÁVO NA USPOKOJIVÉ PRACOVNÍ PODMÍNKY (RIGHT TO FAIR WORKING CONDITIONS)

Toto právo má mnoho různých konkrétních způsobů aplikace. V této práci se však budu zabírat jen třemi z nich, a to: (i) právem na spravedlivou odměnu za vykonanou práci, (ii) právem na rovné příležitosti na služební postup, a konečně (iii) právem na odpočinek a dovolenou.

A. PRÁVO NA SPRAVEDLIVOU ODMĚNU ZA VYKONANOU PRÁCI

Spravedlivá odměna, respektive stejná odměna za práci stejné hodnoty, je jednou ze základních zásad komunitárního práva v sociální oblasti. Existuje proto velký počet rozhodnutí Evropského soudního dvora vztahujících se k této problematice.

Pro zajímavost uvádím, že např. zvýhodněné jízdenky je nutné považovat dle ustálené judikatury Evropského soudního dvora za mzdu ve smyslu čl. 141 Smlouvy o založení Evropského společenství (viz rozhodnutí ve věci *Gerland v British Rail Engineering*⁶⁸). Takto extenzivně vykládaný pojem mzdy byl pak určující i pro shora uvedený případ *Lisa Jacqueline Grant v South-West Trains Ltd.*⁶⁹

Pro účely této práce se podrobněji budu zabývat pouze rozsudky ve věci *Defrenne*.

Případy belgické letušky

Případ související s aplikací základního sociálního práva na spravedlivou odměnu, v kontextu komunitárního práva, právo na stejnou odměnu za práci stejné hodnoty, se projednával před Evropským soudním dvorem hned ve třech případech: (i) *Gabrielle Defrenne v Belgian State*,⁷⁰ (ii) *Gabrielle Defrenne v Sabena (no. 2)*,⁷¹ (iii) *Gabrielle Defrenne v Sabena (no. 3)*.⁷² Ve všech třech těchto případech figurovala stejná žalobkyně, paní Defrenneová, zaměstnankyně belgických aerolinek Sabena.

⁶⁶ Trávníčková, I. Organizování prostituce – očima policejních expertů. Trestní právo, 1996, č. 2, str. 15.

⁶⁷ Knoblochová, V. Rozhodnutí Soudního dvora o právu na usazení a podnikání vyplývající z Evropské dohody. Kazuistika Evropské unie. Evropské a mezinárodní právo. Ročník XI., číslo 3–4, str. 50.

⁶⁸ 12/81 [1982] ECR 359, bod. 9.

⁶⁹ C 249/96 [1998] ECR I-621.

⁷⁰ 80/70 [1971] ECR 445.

⁷¹ 43/75 [1976] ECR 455.

⁷² 149/77 [1978] ECR 1365.

Případ Defrenne I.

V tomto prvním případě letušky Defrenneové z roku 1970 šlo v podstatě o to, zda důchodový plán v rámci sociálního zabezpečení zřízený na základě zákona, který je financovaný příspěvky od zaměstnance, zaměstnavatele a státní podpory, zakládá nepřímé plnění od zaměstnavatele ve smyslu článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství, tedy zda jde o mzdu. Paní Defrenneová napadla totiž vyhlášku, která upravovala takovýto důchodový plán pro členy posádek civilních letadel a přitom z něj vylučovala letušky. Odvolávala se právě na zmiňované ustanovení primárního komunitárního práva s tím, že jde o porušení rovnosti, jíž toto ustanovení má zaručovat, jelikož prospěch z tohoto důchodového plánu je vlastně nepřímá mzda.

Evropský soudní dvůr k této otázce zaujal názor, že ačkoliv **plnění ve formě příspěvků a plateb ze systému sociálního zabezpečení není principiálně cizí konceptu mzdy**, přesto tento **důchodový plán nelze podřadit pod koncept zavedený článkem 141 Smlouvy o založení Evropského společenství**, zejména proto že je přímo upraven národní legislativou bez jakéhokoliv prvku souhlasu potřebného od zaměstnavatelů a obligatorně se vztahuje na všechny obecné kategorie pracovníků tam stanovených. Tyto plány nejsou ani tak plněním vyplývajícím z pracovního poměru, ale spíše plněním plynoucím ze sociální politiky. Tato skutečnost má za následek i to, že část platby, která je poskytována na důchodový plán dotyčným zaměstnavatelem, není přímou nebo nepřímou mzdou pro pracovníka. Evropský soudní dvůr k tomuto ještě dodal, že navíc pracovník obvykle nedostává tyto zákonem zavedené platby z důvodu, že na ně jeho zaměstnavatel přispívá, ale z toho důvodu, že splňuje zákonem stanovené podmínky pro nárok na tyto příspěvky. To je tedy charakteristika zvláštních plánů obecného systému sociálního zabezpečení, které jsou zakládány národní legislativou a které se vztahují jen na určité, tam stanovené kategorie pracovníků.

Zajímavé na tomto případě je i to, že si Evropský soudní dvůr byl dobře vědom diskriminačního charakteru tohoto plánu, o který též dotčené letušce šlo. Proto alespoň uvedl, že situace, které zahrnují diskriminaci plynoucí z aplikování takovýchto systémů však nespádají pod ustanovení článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství. Evropský soudní dvůr tedy jaksí kulantně vyvodil, že dotčený systém lze pokládat za diskriminační, nicméně ne ve smyslu komunitárního práva.

Případ Defrenne II.

Druhý případ, který Evropský soudní dvůr musel řešit, byl spor z roku 1975. V tomto sporu se paní Defrenneová domáhala na svém zaměstnavateli náhrady škody, a to peněžitého rozdílu, který ji vznikl v letech 1963 až 1966, kdy pracovala jako palubní letuška a kdy její mzda byla nižší než mzda jejích mužských kolegů, palubních stewardů.

Národní soud se tehdy ptal na bezprostřední účinek článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství, tedy zda se účastníci soudního řízení mohou před národními soudy domáhat tohoto ustanovení, a to nezávisle na zákonné úpravě obsažené v právním řádu daného členského státu, aby dosáhli jeho dodržování.

Odhlédneme-li od hlavního účelu argumentace Evropského soudního dvora v tomto případě, tedy od otázky bezprostředního účinku ustanovení primárního komunitárního práva, obsahuje toto rozhodnutí několik velmi zajímavých postřehů. Předně paní Defrenneová se svým nárokem na doplatek mzdy uspěla a **článek 141 Smlouvy o založení Evropského společenství** byl v zásadě vyložen jako **ustanovení mající bezprostřední účinek**.

V souvislosti s jeho výkladem je ale pozoruhodná jiná věc, a sice ospravedlnění tohoto ustanovení v komunitárním právu. Jak již bylo vyloženo v první části tohoto Oddílu, tento článek měl původně pouze ekonomický, soutěžní charakter. Nicméně Evropský soudní dvůr se zabýval jeho širším účelem a konstatoval následující: „*Toto ustanovení tvoří součást sociálních cílů Společenství, které není pouhou hospodářskou unií, ale je stejně tak zamýšleno, aby společným úsilím zajišťovalo sociální rozvoj a snažilo se dosáhnout stálého zlepšování životních a pracovních podmínek jeho obyvatel, což je též zdůrazněno v Preambuli k této Smlouvě... Dvojitý cíl, tedy současně ekonomický i sociální, dokazuje, že zásada stejné odměny tvoří součást základů celého Společenství.*“⁷³ V tomto směru je též zajímavé tvrzení Evropského soudního dvora, že směrnice Rady č. 75/117/EHS a jí podané zpřesnění a rozvedení principů rovného zacházení v žádném případě není na úkor ustanovení článků v zakládajících smlouvách.

Evropský soudní dvůr se dále zabýval **otázkou časového omezení** tohoto rozsudku. Podobný přístup zaujal Evropský soudní dvůr již ve výše diskutovaném případě rozzlobených studentů. Vlády některých členských zemích, zejména Irska a Velké Británie, vehementně upozorňovaly Evropský soudní dvůr na dalekosáhlé důsledky tohoto rozhodnutí, tedy na možné žaloby, které by se zpětně domáhaly vyrovnání peněžní nerovnosti ve mzdách a platech. To by skutečně mohlo vést k finančním problémům mnohých společností, ať už soukromých nebo ze státního sektoru, které tyto důsledky nikdy nepředvíдалy. V konečném důsledku by to mohlo vést až k prohlášení konkurzu na některé z nich.

Evropský soudní dvůr byl v tomto případě zvláště kritický jak vůči členským státům tak vůči dalším vrcholným orgánům Evropských společenství, zejména vůči Komisi. Ačkoliv tedy z principu právní jistoty, který se v tomto případě dotýká jak zájmů soukromých tak i veřejných, dovedl, že je tedy **zásadně nepřijatelné znovuotevřít otázky v minulosti již proplacených mezd**, tedy mezd vyplacených před vynesením tohoto rozsudku. Evropský soudní dvůr si nicméně neodpustil jistou jízlivost, když označil jednání Komise, jež měla vůči členským státům, které neplnily svoje povinnosti vyplývající ze zakládajících smluv (v tomto případě nepodnikly kroky ke zrovnoprávnění mužů a žen, respektive jejich finančního ohodnocení za práci stejné hodnoty) zahájit příslušné řízení podle článku 226 Smlouvy o založení Evropského společenství.⁷⁴ Tento lapsus mohl vyvolat u členských států nesprávný dojem, co do

⁷³ 43/75 [1976] ECR 455, bod 10 a 12.

⁷⁴ Článek 226, Řízení o porušení smlouvy, Smlouvy o založení Evropského společenství zní: „*Má-li Komise za to, že členský stát nesplnil povinnost, která pro něj vyplývá z této Smlouvy, vydá o tom odůvodněné stanovisko poté, co umožní tomuto státu podat připomínky. Nevyhoví-li tento stát stanovisku ve lhůtě stanovené Komisí, může Komise předložit věc Soudnímu dvoru.*“

účinků ustanovení článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství. Na tomto komentáři lze zřetelně pozorovat jakou úlohu Evropský soudní dvůr sehrával při utvrzování práv, která pokládal za fundamentální (tedy fundamentální pro fungování společného trhu).

Případ Defrenne III.

Třetím případem, kterým se Evropský soudní dvůr v souvislosti s paní Defrenneovou zabýval, byla kauza z roku 1977. V tomto případě tato tehdy již bývalá letuška společnosti Sabena tvrdila, že skutečnost, že její pracovní smlouva vypršela dnem, kdy dosáhla čtyřiceti let, zakládá diskriminaci na základě pohlaví, jelikož podobné omezení pro její mužské kolegy neplatí.

Základní otázkou tedy bylo to, zda lze článek 141 Smlouvy o založení Evropského společenství vykládat tak, že je vyžadována obecná rovnost mezi muži a ženami i co do pracovních podmínek. Evropský soudní dvůr na takto široce koncipovanou interpretaci správně nepřistoupil. Naopak, ztotožnil se s názorem, že tento **článek 141 je omezený pouze na otázky diskriminace mezi muži a ženami, která vyplývá ze mzdových podmínek**. Proto ho nelze vyložit tak, že zakotvuje, krom rovnosti platů za práci stejné hodnoty, i rovnost v dalších pracovních podmínkách. A skutečnost, že specifické věkové omezení může mít i finanční dozvuky, není dostatečná k tomu, aby šlo tyto podmínky podřadit pod působnost článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství, který je založen na úzké vazbě, která existuje mezi poskytnutou prací a částkou odměny za ní.

Evropský soudní dvůr udělal dobře, že interpretaci tohoto ustanovení Smlouvy o založení Evropského společenství nerozšířil i na další pracovní podmínky. To totiž bylo cílem jedné ze směrnic, jmenovitě směrnice Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a postupu v zaměstnání, a pracovní podmínky.⁷⁵ Na jejím základě pak podobná diskriminace již byla podchycena komunitární normotvorbou, kterou dále rozvedla judikatura Evropského soudního dvora, viz např. rozhodnutí ve věci *Marshall v Southampton Area Health Authority*.⁷⁶ Nicméně je důležité zdůraznit, že ustanovení směrnic se mohou dovolávat soukromé fyzické a právnické osoby jen vůči státním orgánům a ne vůči jiným soukromým osobám. Paní Marshallová tedy se svojí žalobou uspět mohla, ale paní Defrenneová by s obdobnou žalobou proti soukromé obchodní společnosti Sabena uspět nemohla. Toto pravidlo je označováno jako *vertikální bezprostřední účinek směrnic*.

Druhou zajímavou otázkou, jíž Evropský soudní dvůr projednával, byla existence obecných zásad zakazujících diskriminaci na základě pohlaví v pracovních podmínkách. Evropský soudní dvůr nejprve zdůraznil svou předchozí judikaturu, která pokládá základní lidská práva za součást obecných zásad komunitárního práva. Dále Evropský soudní dvůr konstatoval, že zde není pochyb o tom, že **eliminace diskriminace**

⁷⁵ ÚL L 1976, 39/40.

⁷⁶ 152/84 [1986] ECR 723.

založené na základě pohlaví tvoří součást těchto základních práv. Evropský soudní dvůr tedy považuje antidiskriminační právo za jedno ze základních lidských práv.

Dále, a to je obzvláště zajímavé, uvádí dva inspirační zdroje, a to: (i) Evropskou sociální chartu, a (ii) Úmluvu č. 111 Mezinárodní Organizace Práce o diskriminaci (zaměstnání a povolání).⁷⁷ Evropský soudní dvůr uvedl, že stejné koncepty jsou uznávané i v těchto instrumentech. Nicméně na konkrétní ustanovení těchto mezinárodních smluv na ochranu základních sociálních práv se neodvolal, ani neprovedl jinou hlubší analýzu.

Dále jen konstatoval, že tento vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem spadá pod rámec národního práva a tudíž není na Evropském soudním dvůru, aby prosazoval dodržování této zásady nediskriminace ve vztazích mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. To je výlučná doména národního práva. Aby tedy Evropský soudní dvůr toto právo efektivně chránil, musel by zde být komunitární aspekt, kupříkladu by muselo jít o zaměstnávání jednotlivců pro Evropská společenství. Tento případ však takovýto současně lidskoprávní a komunitární rozměr neměl.

B. PRÁVO NA ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI PŘI SLUŽEBNÍM POSTUPU

Další ze základních komunitárních sociálních práv, právo na rovné příležitosti při služebním postupu, je výslovně upraveno v sekundární komunitární normotvorbě. Směrnice Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a postupu v zaměstnání, a pracovní podmínky, se tímto aspektem nediskriminace výslovně zabývá.

„Automatická přednost pro ženy“ – případ Kalanke

Evropský soudní dvůr řešil zajímavý případ aplikace tohoto práva, totiž přednost, která byla automaticky dávaná ženským kandidátkám na daný služební postup respektive „*kam až sahá hranice podpory méně zastoupenému pohlaví a kdy se již jedná o případ pozitivní diskriminace.*“⁷⁸ Evropský soudní dvůr se tímto zabýval v případě *Eckhard Kalanke v Freie Hansestadt Bremen*.⁷⁹

Spor v dané věci vyvstal, když při výběrovém řízení na obsazení funkce sekčního manažera odboru pro parky města Brémy, byla dána přednost ženské kandidátce se stejnou kvalifikací. Pan Kalanke i paní Glissmannová byli oba zaměstnanci odboru pro parky města Brémy, navíc měli shodnou kvalifikaci. Ženy byly na této pozici v daném úřadu v menšině. V souladu s brémským zákonem o rovnoprávnosti měla daná pozice automaticky připadnout paní Glissmannové, jelikož měla stejnou kvalifikaci a ženy měly v daném sektoru nižší početní zastoupení. To se také stalo. Nicméně pan Kalanke, nespokojen s tímto postupem, výsledky onoho výběrového řízení

⁷⁷ V Československu vyhlášena jako Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 465/1990 Sb.

⁷⁸ Gregorová, Z., Pichová, I. Základy pracovního práva a sociálního zabezpečení v Evropských společenstvích. Masarykova univerzita v Brně. Brno, 2001, str. 108.

⁷⁹ C-450/93 [1995] ECR I-3051.

napadl u Spolkového pracovního soudu. Ten se obrátil na Evropský soudní dvůr s předběžnými otázkami, které se ve své celistvosti však týkaly jediné věci, a to zda je možné se odchýlit od principu rovného zacházení a to na základě úpravy článku 2 odst. 1 a 4 směrnice Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a postupu v zaměstnání, a pracovní podmínky. Šlo tedy o posouzení přípustnosti národních právních norem, které automaticky dávají přednost ženám, pokud kandidáti obou pohlaví na danou funkci mají stejnou kvalifikaci, ale ženy jsou v daném oboru méně zastoupeny (tedy ženy v daném oboru tvoří nejméně polovinu pracovníků určité mzdové úrovně).

Pan Kalanke tvrdil, že takové rozhodnutí je nezákonné, protože poskytovalo výhodu, a to pouze na základě pohlaví, stejně kvalifikovaným kandidátkám ženského pohlaví.

Evropský soudní dvůr rozhodl, že vnitrostátní předpis, podle kterého v případech, kdy muži a ženy, ucházející se o vyšší pracovní zařazení, jsou stejně kvalifikováni a přitom ženám má být automaticky dána přednost v oblastech, kde jsou méně zastoupeny, představuje diskriminaci na základě pohlaví. Proto **národní předpisy, které zaručují ženám absolutní a nepodmíněnou přednost při jmenování nebo povýšení, jdou nad rámec podpory rovných příležitostí** a vybočují z výjimky upravené v ustanovení článku 2 odst. 4 směrnice 76/207/EHS. Evropský soudní dvůr k tomu ještě dodal, že navíc tím, že daný národní předpis, který se snaží dosáhnout stejného zastoupení mužů a žen na všech stupních a úrovních v rámci určitého oboru, je vlastně uzákonění systému, který nahrazuje rovnost příležitostí.

Evropský soudní dvůr tak dospěl k závěru, že ustanovení článku 2 odst. 1 a 4 směrnice 76/207/EHS vylučuje přijetí vnitrostátní úpravy, která by u uchazečů stejného pohlaví, kteří mají stejnou kvalifikaci, automaticky dávala přednost ženám v těch oblastech, kde jsou ženy méně zastoupeny.

Evropský soudní dvůr tak správně dovedl, že obrácený přístup by byl diskriminační a značně neproporcionální. Navíc by zbavoval zaměstnavatele možnosti výběru kandidátů podle objektivních okolností, svědčících pro jejich nábor. Takovýto přístup, byť by se na první pohled mohl jevit jako pokrokový a chvályhodný, by ve své podstatě představoval porušení zásady rovnosti. Evropský soudní dvůr tedy uznává opatření na podporu žen, která se sice mohou navenek jevit jako diskriminační, která ale ve skutečnosti jsou zaměřena na vyloučení nebo alespoň zmírnění určitých nerovností, které se ve skutečném životě mohou v sociální dimenzi přihodit. Nicméně to je jen politika na udržení principu rovných šancí. Podle této základní zásady však tedy musí rovné šance zůstat i mužům.

C. PRÁVO NA ODPOČINEK A PLACENOU DOVOLENOU

Jedním ze základních sociálních práv, které někdy bývá řazeno pod širší pojem záruk uspokojivých pracovních podmínek, je právo na odpočinek a placenou dovolenou. V této souvislosti zmíním případ, jenž proběhl nedávno před Evropským soudním dvorem a jenž zasluhuje pozornost hned z několika důvodů.

Ochrana práva na placenou dovolenou – Případ BECTU

Evropský soudní dvůr vynesl 26. června 2001 rozsudek ve věci *The Queen v Secretary of State for Trade and Industry, ex parte Broadcasting, Entertainment, Cinematographic and Theatre Union (BECTU)*.⁸⁰

V tomto rozhodnutí šlo o napadnutí britské vnitrostátní legislativy ze strany BECTU. BECTU (Odbory pro pracovníky v sektoru vysílání, zábavy a kinematografie a divadla) je odborová organizace, která sdružuje na třicet tisíc pracovníků v těchto uměleckých odvětvích. Tato odborová organizace se snažila ochránit své členy před zásahem do jejich práva na placenou dovolenou.

Velká Británie totiž provedla transpozici směrnice Rady č. 93/104/EHS ze dne 23. listopadu 1993, týkající se určitých aspektů organizace pracovní doby,⁸¹ která též upravuje *inter alia* nároky na placenou dovolenou. Transpozici do svého národního právního řádu provedla vyhláškou o pracovní době,⁸² jež byla vyhotovena vládou a přednesena před parlamentem, a jež vstoupila v platnost dnem 1. října 1998.

BECTU tvrdila, že většina jejích členů je zaměstnána na kratší pracovní poměr, který je tudíž často kratší než 13 týdnů pro jednoho zaměstnavatele (což byla zákonná podmínka pro získání nároku na placenou dovolenou ve smyslu ustanovení článku 13 odst. 7 dané vyhlášky: „nárok nenastane před uplynutím doby 13 týdnů, po kterou bude nepřetržitě zaměstnán u téhož zaměstnavatele“). Tudíž většina členů této odborové organizace by tuto podmínku nespĺnila. Údajně tedy tyto osoby by tak byly zbaveny jakéhokoliv nároku na placenou dovolenou nebo na příspěvek, který by ji nahrazoval, ačkoliv vykonávají pracovní činnost sice pravidelně, ale pro více zaměstnavatelů po sobě.

Evropský soudní dvůr v tomto případě dovedl, že příslušné ustanovení dané směrnice nedovoluje členským zemím přijmout vnitrostátní právní úpravu, podle níž pracovníkům nenáleží právo na placenou dovolenou před tím, než odpracují minimální období čítající 13 týdnů nepřerušného pracovního poměru pro jednoho zaměstnavatele. Navíc dotčené ustanovení této směrnice nepřipouští žádné derogace. **Národní právní normy, které tento nárok vážou na podmínky minimálního období pracovního poměru pro stejného zaměstnavatele, jsou tudíž nepřijatelné.**

K tomuto závěru dospěl Evropský soudní dvůr širokou interpretací a zkoumáním účelu daného ustanovení komunitárního práva; vyšel zejména z kontextu, ve kterém se o právo na placenou dovolenou hovoří a z účelu dané směrnice, který je patrný z úvodních ustanovení a preambule této směrnice, ale i z širšího rámce zakládajících smluv, tedy z ustanovení primárního komunitárního práva o sociální dimenzi Společenství.

Z toho tedy vyplývá, že **nárok každého pracovníka na placenou dovolenou musí být považován za obzvláště důležitou zásadu komunitárního sociálního práva**, od níž se nelze odchýlit a při její implementaci se kompetentní úřady jednotlivých členských států musí omezit jen na tu úpravu, která je výslovně stanovena v této směrnici (tedy musí zachovat meze stanovené směrnicí).

⁸⁰ C-173/99 [2001] ECR I-4881.

⁸¹ ÚL L 1993, 307/18.

⁸² S. I. 1998 č. 1833, v sekci Vyhlášky.

Legislativa členského státu, například taková, o jakou se jednalo v tomto případě, která ukládá podmínky pro nárok na placenou dovolenou a jejíž účinek v některých případech brání určitým pracovníkům čerpat placenou dovolenou, nejen že neguje individuální právo, které je výslovně v této směrnici zakotveno, ale je též v rozporu s jejím účelem.

Kromě toho právní normy tohoto typu, které byly napadeny v hlavním soudním řízení, jsou schopny přivodit zneužití (šikanu) ze strany zaměstnavatelů, jelikož mohou svádět zaměstnavatele k obcházení povinnosti poskytovat placenou dovolenou na zotavenou, na níž má každý pracovník nárok, tím že by se častěji uchýlovali k uzavírání pracovních poměrů s kratší dobou zaměstnání, tedy k tzv. překérním zaměstnáním.

Jak již bylo předesláno, je toto rozhodnutí zajímavé hned z několika důvodů. (i) Evropský soudní dvůr zde dospěl k účinné ochraně základního sociálního práva na placenou dovolenou na zotavenou, a to aniž by se jedinkrát o tomto nároku jako o základním právu zmínil. To dobře ilustruje typický přístup Evropského soudního dvora, jak byl naznačený v úvodu k druhé části tohoto oddílu této práce. Tedy Evropský soudní dvůr chrání základní práva pracovníků jen komplementárně, tedy až v případě existence nějakého záchytného bodu, který má pravidelně podobu sekundární komunitární legislativy. (ii) V sociální oblasti je též patrná jistá obezřetnost k základním lidským právům. Jinými slovy i v tomto případě mohl Evropský soudní dvůr při interpretaci dané směrnice opřít svou argumentaci o lidskoprávní rozměr této kauzy a čerpat inspiraci z mezinárodních smluv na ochranu základních sociálních práv, ale záměrně tak neučinil, jelikož jeho rozhodovací činnost je stále nejvíce poháněna ekonomickými zájmy, které se pro něj zdají být prioritou. (iii) Konečně na tomto rozhodnutí lze pozorovat, jak účinné mohou být prostředky kolektivního pracovního práva při ochraně základních sociálních práv v oblasti pracovního práva, a to i v komunitárním kontextu.

Shora zmíněný přístup Evropského soudního dvora je užitečné porovnat s názorem generálního advokáta A. Tizzana vyjádřeným v odůvodněném závěru k této kauze, který vykazuje mnoho specifik, a je proto zvláště pozoruhodný. Generální advokát Tizzano k této kauze přistupoval ryze systematicky a celou jednu část svého odůvodněného závěru věnoval lidskoprávní dimenzi tohoto případu. Tuto část dokonce neváhal nazvat „**nárok na placenou dovolenou na zotavenou jako základní sociální právo.**“

V této části uvádí: „Mám za to, že abych mohl poskytnout národnímu soudu užitečnou odpověď, je vhodné odhlédnout od obecných otázek, a především se zabývat nárokem na placenou dovolenou na zotavenou v širším kontextu základních sociálních práv. Právo, o kterém se zde rozhoduje, nebylo poprvé ochráněno ve směrnici o organizaci pracovní doby: bylo totiž již dlouho zahrnuto, spolu s délkou doby, která je takto zaručena, mezi základní sociální práva. Již v roce 1948, Všeobecná deklarace lidských práv uznala právo na odpočinek a na zotavení, což zahrnovalo rozumné omezení pracovních hodin a pravidelnou placenou dovolenou (článek 24). Následně, jak Evropská sociální charta schválená v roce 1961 Radou Evropy (článek 2 odst. 3), tak Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech Organizace spojených národů z roku 1966 (článek 7d), specificky uznaly právo na placenou dovolenou jako manifest práva na uspokojivé a rovné pracovní podmínky. V komunitárním kontextu musím zmínit jak hlavy států a vlád zahrnuly totožné právo do článku 8 Char-

ty Evropského společenství základních sociálních práv pracovníků (Sociální charta ES) (Community Charter of Fundamental Social Rights for Workers), jež byla schválená Evropskou radou ve Štrasburku v roce 1989, a na níž odkazuje i sama směrnice o organizaci pracovní doby ve čtvrtém odstavci preambule.⁸³

Generální advokát Tizzano dále shrnuje, co považuje za nejdůležitější, a to: „Dokumenty, na které jsem dosud odkazoval souborně a obecně, se jistě od sebe liší z různých důvodů. Jak bylo naznačeno, jejich hmotněprávní obsah není ve všech případech totožný, stejně tak není stejný jejich rozsah působnosti, jelikož v některých případech jde o mezinárodní úmluvy a v jiných o pouhé deklarace; a jistě i osoby, jimž jsou určeny, jsou různé. Nicméně obzvláště významné je to, že všechny tyto instrumenty bezpochyby zahrnují právo na placenou dovolenou na zotavenou mezi základní práva pracovníků.“⁸⁴

Generální advokát Tizzano se ve svých úvahách dále zabýval Chartou základních práv Evropské unie. „Ještě významnější se v tomto směru zdá skutečnost, že toto právo je nyní zajištěno též v Chartě základních práv Evropské unie, jež byla vyhlášena 7. prosince 2000 Evropským Parlamentem, Radou a Komisí po té, co ji schválily hlavy států a šéfové vlád členských států, často na základě výslovných a zvláštních mandátů od jejich národních parlamentů. Článek 31 odst. 2 této Charty stanovuje, že každý pracovník má právo na stanovení maximální přípustné pracovní doby, na odpočinek každý den a každý týden a na placenou dovolenou každý rok. Komentář k této Chartě, který byl vytvořen prezidiem Konventu jako orgánu, který Chartu sepsal, uvádí, že se nechal inspirovat právě článkem 2 Evropské sociální charty a článkem 8 Komunitární charty pracovníků, a že vzal též v náležitou úvahu jisté aspekty právě směrnice č. 93/104/EHS. Musím připustit, že stejně jako některým shora citovaným dokumentům, ani Chartě základních práv Evropské unie nebyla propůjčena *stricto sensu* skutečná právní působnost. Jinými slovy, formálně vzato, Charta není sama o sobě právně závazná. Avšak aniž bych se zde chtěl účastnit rozsáhlých diskusí, které v současné době probíhají, o účinných a dalších formách a způsobech, jak může tato Charta působit, skutečností zůstává, že zahrnuje prohlášení, která se zdají ve velké míře potvrzovat práva, která jsou obsažena v jiných dokumentech. V její preambuli se navíc uvádí, že... při náležitém respektování pravomocí a úkolů Společenství a Unie i zásady subsidiarity tato Charta znovu stvrzuje práva, vyplývající zejména z ústavních tradic a mezinárodních závazků společných členským státům, ze Smlouvy o Evropské unii, ze smluv zakládajících jednotlivá Společenství, ze Sociálních chart přijatých Společenstvím a Radou Evropy a z rozhodnutí Soudního dvora Evropských společenství a Evropského soudu pro lidská práva. Domnívám se tedy, že během řízení, v nichž jde o podstatu a rozsah základních práv, nelze ignorovat relevantní ustanovení této Charty. Zejména nemůžeme ponechat bez povšimnutí její zřetelný účel, kterému má sloužit, tedy když to její ustanovení dovolují, že všechny zainteresované strany se na ni mohou obracet jako na zdroj hmotněprávní úpravy základních práv v komunitárním kontextu, a to platí pro členské státy, orgány,

⁸³ Odůvodněný závěr generálního advokáta A. Tizzana k případu C-173/99 [2001] ECR I-4881, body 22–24 odůvodněného závěru.

⁸⁴ Odůvodněný závěr generálního advokáta A. Tizzana k případu C-173/99 [2001] ECR I-4881, bod 25 odůvodněného závěru.

*fyzické i právnické osoby. Proto se domnívám, že Charta základních práv Evropské unie nám poskytuje nejspolehlivější a nejurčitější potvrzení skutečnosti, že právo na placenou dovolenou je základním právem.*⁸⁵

Tento rozsáhlejší exkurs do odůvodněného závěru generálního advokáta, který sám o sobě není závazný, a působí tedy při nejlepší vůli jen silou přesvědčivosti, však považuji za významný z několika důvodů.

(i) Působivý je již samotný přístup generálního advokáta, kdy celou kauzu rozebírá ze všech možných úhlů pohledu, a domnívám se, že správně a oprávněně věnuje podstatnou část svého odůvodněného závěru aspektům, které souvisejí s tematikou základních sociálních práv.

(ii) Dalším významným prvkem v jeho odůvodnění je systematika, s jakou toto jedno specifické základní sociální právo podrobuje svému zkoumání. Dovozuje, že právo na placenou dovolenou na zotavenou, jakožto automatické a bezpodmínečné právo každého pracovníka, je jednoznačně jedním ze základních sociálních práv. Podobně systematicky přistupuje k otázce základních práv např. generální advokát Jacobs, viz jeho odůvodněný závěr k případu *Konstantinidis*.⁸⁶

(iii) Třetím a snad i nejvýznamnějším rysem jeho odůvodněného závěru je i snaha o podchycení významu Charty základních práv Evropské unie. Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, samostatná práce by se mohla zabývat jen právními a politickými aspekty, které s tímto dokumentem bezprostředně souvisejí. Nicméně v argumentaci generálního advokáta Tizzana lze spatřovat úsilí vedoucí k větší vážnosti, kterou by tento dokument jistě zasluhoval. Zejména patrné je to v té části jeho odůvodněného závěru, ve které se snaží obhájit široké spektrum orgánů, které na jejím vytvoření participovaly, z čehož se snaží vyvodit konsensus v komunitárních kruzích a implicitně též legitimitu jejího používání.

V této souvislosti ještě musím zmínit, že ačkoliv generální advokáti ve svých odůvodněných závěrech odkázali na Chartu základních práv Evropské unie od prosince roku 2000 nejméně ve dvou desítkách případů,⁸⁷ Evropský soudní dvůr se zatím o ní ve svých rozhodnutích vůbec nezmínil. Nicméně mírnou satisfakci lze nalézt ve skutečnosti, že alespoň nějaký vrcholný orgán Evropských společenství se na Chartu výslovně odvolal. Byl to Soud prvního stupně v rozhodnutí *max.mobil Telekommunikation Service GmbH v Commission*.⁸⁸

Vezmeme-li tedy v úvahu dobu vzniku Charty a počet odkazů, byť ne vždy se na ni generální advokáti odvolávají pozitivně (srov. např. odůvodnění generálního advokáta Mischa k případu *D and Kingdom of Sweden v Council*⁸⁹ a odůvodnění generálního advokáta Tizzana v tomto případě) a dále též výslovné zmínky v judikatuře Soudu prvního stupně, musíme nutně dospět k závěru, že význam Charty základních práv Evrop-

⁸⁵ Odůvodněný závěr generálního advokáta A. Tizzana k případu C-173/99 [2001] ECR I-4881, body 26–28 odůvodněného závěru.

⁸⁶ Odůvodněný závěr generálního advokáta Jacobse k případu C-168/91 [1993] ECR I-1191, body 31 až 51 odůvodněného závěru.

⁸⁷ Srov. např. článek Schwartz, J. Charta základních práv Evropské unie a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Evropské a mezinárodní právo. Ročník XI, č. 3–4, str. 56.

⁸⁸ T-54/99 [2002] ECR II-313, body 48, 57.

⁸⁹ C-122/99 a 125/99 P [2001] ECR I-4319.

ské unie v dalších fázích integrace Společenství jistě poroste. Z tohoto rozboru je patrné, že „Charta již vstoupila do ‚ústavní praxe‘ Evropské unie.“⁹⁰

Poslední věcí, o které bych se chtěl v souvislosti s Chartou základních práv Evropské unie zmínit, je její použití v případě, kdy by zůstala v pozici právního limba, tedy kdy by o její závaznosti nebylo rozhodnuto. Jelikož práce na Smlouvě o Ústavě pro Evropu jsou v současné době vlastně skončeny,⁹¹ a s ohledem na význam, který je Chartě v Smlouvě o Ústavě pro Evropu připisován (viz výše), právní závaznost Charty je tedy jen otázkou času. Nicméně kdyby k tomu z jakéhokoliv důvodu nedošlo, lze předvídat, že tento stěžejní komunitární respektive unijní dokument, si prorazí vlastní cestu. Jistou analogii by bylo možné pak spatřovat v tom, jaký alespoň minimální pozitivněprávní význam je nyní připisován Všeobecné deklaraci lidských práv (tzv. „*definiční koncept*“ – tedy práva a svobody obsažené ve Všeobecné deklaraci lidských práv jsou považována za základní lidská práva). I Charta by mohla obdobné právní závaznosti nabýt, a to například právě skrze judikaturu Evropského soudního dvora, který se vší pravděpodobností v současnosti jen čeká na výsledky politického jednání, do něhož nechce moudře a pochopitelně svojí rozhodovací činností zasahovat. Nicméně si dovoluji vyslovit domněnku, že v případě selhání politického procesu prosazení její právní závaznosti, Evropský soudní dvůr by pak svůj přístup změnil a cestou dílčích rozsudků by základní práva v Chartě uvedená vynucoval. Lze tedy s nadějí očekávat, že členské státy a vrcholné orgány Společenství najdou společnou řeč a Chartu základních práv Evropské unie do primárního komunitárního práva začlení.

III. PRÁVO NA RESPEKTOVÁNÍ SOUKROMÉHO ŽIVOTA V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH (RIGHT TO RESPECT OF PRIVATE LIFE IN LABOUR LAW RELATIONS)

Právo na respektování soukromého života v pracovněprávních vztazích je dalším významným základním sociálním právem, ačkoliv je většinou chráněno společně s jiným základním právem. Má tedy do jisté míry pouze doplňkový charakter, nicméně i ono je významné pro zaručení nerušeného výkonu základních práv zaměstnanců.

Aplikaci tohoto základního práva v kontextu komunitárního pracovního práva jsem již zmínil v rozboru dvou případů, a to: (i) *X v Commission*,⁹² který se týkal práva na respektování soukromého života v souvislosti s právem na volný přístup k zaměstnání, a (ii) *D and Kingdom of Sweden v Council*,⁹³ který se, byť jen marginálně, dotkl práva na ochranu rodinného života.

Nyní se tedy budu zabývat pouze jedním případem, který Evropský soudní dvůr nedávno rozhodoval, a který se problematiky respektování soukromého života zaměstnanců v komunitárním právu dotkl.

⁹⁰ Craig, P., De Burca, G. EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2003, str. 363.

⁹¹ Viz. pozn. pod čarou 25.

⁹² C-404/92 P [1994] ECR I-4737.

⁹³ C-122/99 a 125/99 P [2001] ECR I-4319.

Ochrana svobody projevu – Případ Connolly

Evropský soudní dvůr vynesl před dvěma roky zajímavý rozsudek ve věci *Bernard Connolly v Commission*.⁹⁴ V tomto nálezu se Evropský soudní dvůr podrobně zabýval ochranou soukromí zaměstnanců, konkrétně právem na respektování svobody projevu.

Tato kauza se dostala před Evropský soudní dvůr jako odvolání pana Connollyho proti rozsudku Soudu prvního stupně v jeho pracovní záležitosti. Pan Connolly byl totiž zaměstnanec Evropské komise. V roce 1995 mu byla publikována kniha „*Zkažené srdce Evropy: Špinavá válka o evropské peníze*“ a to bez předchozího souhlasu Komise. Tato kniha se velmi kriticky vyjadřovala o politické linii současného komunitárního práva a byla tudíž dle názoru orgánů Společenství schopna přivodit poškození pověsti a zájmů Společenství. Z tohoto důvodu byl pan Connolly v souladu s interními pracovními předpisy Společenství propuštěn, s ohledem na reakci v evropském a zejména britském tisku. Tomu se však pan Connolly bránil.

Evropský soudní dvůr se v tomto případě jednoznačně přiklonil k závěrům Soudu prvního stupně a shledal rozvázání pracovního poměru s panem Connollym jako oprávněné. Pan Connolly se bránil zejména svým základním právem na svobodu projevu. Evropský soudní dvůr výslovně potvrdil, že **právo na svobodu projevu je jedním ze základních práv, jehož ochranu Evropský soudní dvůr zaručuje**. Evropský soudní dvůr dále stanovil, že všechny výjimky ze záruk tohoto práva musí být vykládány restriktivně, aby byla tomuto právu poskytnuta co nejširší možná ochrana.

Nicméně Evropský soudní dvůr se ve svém odůvodnění dále zabýval poměřováním dvou zájmů, tedy zájmu Společenství na loajalitu od svých pracovníků a soukromým zájmem, respektive právem těchto pracovníků na ochranu svobody projevu. Proporcionalita v tomto případě hovořila pro převážení zájmů Evropských společenství. Jinými slovy pan Connolly si musel být vědom toho, že jeho kniha odráží jeho čistě soukromé názory, které navíc jsou v rozporu s politikou Komise jakožto klíčové instituce Společenství, jež je též zodpovědná za prosazování komunitárních cílů, zejména za hospodářskou a měnovou unii. Jednání pana Connollyho se tudíž flagrantně přičilo zájmům Evropského společenství a mohlo poškodit pověst celého Společenství. Explicitním vážením dvou protichůdných zájmů dospěl Evropský soudní dvůr k závěru, že přednost je za těchto okolností nutno dát zájmu celokomunitárnímu. Evropský soudní dvůr tak dovodil, že **v tomto případě a za těchto okolností bylo legitimní uložit pracovníkům vrcholných institucí Společenství jistá omezení, v tomto případě v podobě předchozího souhlasu k zveřejnění publikace**. Nicméně tato autorizace by mohla být odeprána jen v naprosto výjimečných případech, kdy uveřejnění publikace mohlo způsobit obzvláště závažné poškození zájmů Společenství. Evropský soudní dvůr dal tak jasné najevo, že cenzura názorů pracovníků Společenství přichází v úvahu jen za těch nejextrémnějších okolností.

Tento nálezn Evropského soudního dvora je závažný ještě z jednoho důvodu. Evropský soudní dvůr se v něm totiž zabýval judikaturou Štrasburského soudu. Jak jsem již

⁹⁴ C-274/99 [2001] ECR I-1611.

poukázal, čas od času Evropský soudní dvůr ke kazuistice Evropského soudu pro lidská práva sahá, to již není tak převratnou novinkou. Co ovšem neobyčejným shledávám, je míra, jakou se Evropský soudní dvůr judikaturou Štrasburského soudu zabýval. Je možné konstatovat, že je to pravděpodobně nejobsáhlejší dosavadní analýza rozhodnutí Štrasburských orgánů provedená Evropským soudním dvorem.⁹⁵ Neobyčejný je však nejen rozsah, ale i detailní způsob, jak se s lidskoprávní dimenzí této kauzy Evropský soudní dvůr zabývá.

Evropský soudní dvůr si jistě uvědomoval, jak důležitou úlohu právo na ochranu soukromí pracovníků hraje v ochraně v pracovněprávních vztazích. Konkrétní aplikaci takovéto svobody, tedy svoboda vyznání a povinnost zaměstnavatele do této soukromé sféry svých zaměstnanců nezasahovat, však omezil legitimními zájmy Společenství, s čímž lze jen souhlasit.

IV. PRÁVO SDRUŽOVAT SE NA OCHRANU ZÁJMŮ V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH V ODBOROVÝCH ORGANIZACÍCH (FREEDOM OF ASSOCIATION IN TRADE UNIONS)

V závěrečném díle tohoto oddílu se budu zabývat i kolektivním pracovním právem v kontextu Evropských společenství. Již na případu *BECTU*⁹⁶ bylo ilustrováno, že i v rámci komunitárního práva se lze účinně domáhat základních sociálních práv pracovníků prostřednictvím k tomu vytvořených odborových organizací. Ačkoliv jsem se v této práci dosud zabýval zejména pracovním právem individuálním, je nutné zdůraznit, že komunitární pracovní právo obsahuje i četné normy pracovního práva kolektivního.⁹⁷

Ochrana práva na sdružování v odborových organizacích

Nejprve je nutné poukázat na rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *Jean-Marc Bosman*.⁹⁸ V tomto případě šlo v zásadě o pravidla národních sdružení, která v jistém smyslu omezovala profesionální hráče. To se však dotklo i svobody pohybu pana Bosmana, belgického hráče. Evropský soudní dvůr v tomto rozhodnutí, které se týkalo obecného práva sdružovacího, nicméně potvrdil následující: „*Zásady svobody sdružovat se, jak ji zachycuje článek 11⁹⁹ Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a jak vyplývají zejména z ústavních tradic členských států, je jedním ze základních práv, které, jak Evropský soudní dvůr ve své ustálené*

⁹⁵ Evropský soudní dvůr se totiž judikaturou Evropského soudního dvora zabýval v bodech 39 až 51 svého rozhodnutí.

⁹⁶ C-173/99 [2001] ECR I-4881.

⁹⁷ Viz Tröster, P. Kolektivní pracovní právo a evropská právní úprava. Právo a zaměstnání. 2002, ročník VIII., č. 1, str. 2–8, nebo Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 663 a násl.

⁹⁸ C-415/93 [1995] ECR I-4921.

⁹⁹ Článek 11 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod stanoví: „Každý má právo na svobodu pokojného shromažďování a na svobodu sdružovat se s jinými, včetně práva zakládat na obranu svých zájmů odbory nebo vstupovat do nich.“

judikatuře shledal, a jak bylo potvrzeno v preambuli k Jednotnému evropskému aktu a v článku 6 (2) Smlouvy o Evropské unii, **chráněno v komunitárním právním řádu**. Nicméně na pravidla, která jsou schopna omezit svobodu pohybu profesionálních sportovců, a která jsou upravena sportovními asociacemi, nelze nahlížet jako na nezbytná opatření, která mají zajišťovat výkon této svobody, a to těmito asociacemi, kluby nebo jejich hráči, ani na ně nelze nahlížet jako na nevyhnutelný výsledek těchto sdružení.¹⁰⁰

V tomto rozhodnutí Evropský soudní dvůr explicitně potvrdil, že svoboda sdružovací, tedy včetně svobody sdružovat se v odborových organizacích, je pod jeho ochranou i v kontextu komunitárního právního řádu.

Evropský soudní dvůr se zabýval právem sdružovat se na ochranu zájmů v pracovněprávních vztazích v odborových organizacích i zcela konkrétně, navíc dokonce v případě vlastních zaměstnanců. V rozhodnutí *General Union of Personnel of European Organizations v Commission*¹⁰¹ se totiž na Evropský soudní dvůr obrátila odborová organizace sdružující pracovníky institucí Společenství, aby zrušil rozhodnutí Evropské komise, kterým byla redukována mzda těm pracovníkům, kteří se v listopadu a prosinci roku 1972 účastnili stávek.

Evropský soudní dvůr se v tomto svém nálezu výslovně zabýval právem sdružovat se v odborových organizacích. Toto základní právo, které Evropský soudní dvůr **pokládá za obecnou zásadu pracovního práva**, bylo totiž upraveno i v interním předpise pro pracovníky Společenství. Evropský soudní dvůr podal relativně detailní výklad, ve kterém uvedl, že odborové organizace mají právo podnikat kroky k ochraně svých členů. Evropský soudní dvůr dále dovodil, že svoboda odborových organizací hájit práva svých členů zahrnuje nejenom (i) právo pracovníků zakládat bez překážek odborové organizace podle své libosti, ale též (ii) skutečnost, že tyto odborové organizace mají svobodu podnikat jakékoliv zákonné kroky, zejména používaje své zákonné žalobní právo, k ochraně zájmů svých členů. Evropský soudní dvůr však dále uvedl, že v souladu s komunitárním právním řádem je výkon těchto práv omezen podmínkami a systémem žalob, které jsou upraveny v zakládajících smlouvách.

Toto rozhodnutí lze hodnotit velmi pozitivně, zejména s ohledem na širokou interpretaci svobody sdružovací v odborových organizacích. Nedostatkem naopak je, že se Evropský soudní dvůr v době, kdy tento spor rozhodoval, tedy v roce 1974, neodhodlal odkázat na nějaký mezinárodní dokument, který toto právo specificky rozvádí.

V. OSTATNÍ PŘÍPADY ZÁKAZU DISKRIMINACE V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH (RIGHT NOT TO BE DISCRIMINATED AGAINST IN LABOUR LAW RELATIONS)

Antidiskriminační právo se tradičně těší v komunitárním právu veliké vážnosti a pozornosti, kterou si tato oblast bezpochyby zaslouží. O tom svědčí např. článek 12 Smlouvy o založení Evropského společenství jako základ ochrany jednot-

¹⁰⁰ C-415/93 [1995] ECR I-4921, body 79 a 80.

¹⁰¹ 18/74 [1974] ECR 933.

ného trhu. Nicméně ochrana před diskriminací v oblasti pracovního práva vykazuje četná specifika vyplývající z ochranné funkce připisované sociálnímu právu.

Od prvopočátku existovalo v primárním komunitárním právu například ustanovení článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství, které stanovilo zásadu stejného odměňování mužů a žen. Toto ustanovení zařazené do kapitoly o sociální politice Společenství vždy „*vynikalo svou explicitností (jasností, určitostí) nad ostatními, vágně formulovanými články této kapitoly.*“¹⁰² Antidiskriminační právo je však v kurzu i dnes. To dosvědčují kupříkladu některá nová ustanovení zakládající smlouvy, která byla do primárního komunitárního práva zařazena až Amsterodamskou smlouvou a Smlouvou z Nice.¹⁰³

Obecný pojem diskriminace však nebyl dlouho definován ani primárním ani sekundárním komunitárním právem (výjimku tvořil pojem nepřímá diskriminace definovaný ve směrnici Rady č. 97/80/ES ze dne 15. prosince 1997 o důkazním břemenu v případech diskriminace na základě pohlaví). Obrat v tomto směru nastal až v roce 2000, kdy byla přijata směrnice Rady 2000/43/ES, ze dne 29. června 2000, kterou se provádí zásada rovného zacházení mezi osobami bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ. Článek 2 odstavec 2 této směrnice stanoví, že „*přímou diskriminací se rozumí případ, kdy je s jednou osobou zacházeno méně příznivým způsobem než je, bylo, nebo by bylo zacházeno s jinou osobou ve srovnatelné situaci na základě rasového nebo etnického původu; nepřímou diskriminací se rozumí případ, kdy by očividně neutrální ustanovení, kritérium nebo zvyklost uvedlo osoby rasového nebo etnického původu do určité nevýhody v porovnání s jinými osobami, pokud není výše uvedené ustanovení, kritérium nebo zvyklost ospravedlněno oprávněným cílem a prostředky dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné.*“¹⁰⁴ Ačkoliv je tedy tato směrnice primárně zaměřena na ochranu před diskriminací rasovou a etnickou, lze tyto definice zobecnit a použít analogicky i pro jiné sféry.

Diskriminací se obecně rozumí „*zacházení s jedním nebo s několika členy určité specifické skupiny rozdílně, a to nespravedlivě, v porovnání se zacházením, kterého se dostává ostatním lidem.*“¹⁰⁵ Diskriminace může být nelegální z mnoha důvodů, počínaje například důvodem pohlaví přes zdravotní stav až po sexuální orientaci.

Zde považuji za užitečné citovat odůvodněný závěr generálního advokáta M. Lagrangea k případu *Itálie v Komise*.¹⁰⁶ V jeho pojetí totiž „*diskriminace nemusí spočívat pouze v tom, že dva stejné skutkové stavy se posuzují jinak, nýbrž i v tom, že dva rozdílné skutkové stavy se posuzují stejně.*“

Ochrana před diskriminací se prolíná mnoha rozhodnutími Evropského soudního dvora a souvisí se značným počtem dalších základních práv. Proto toto základní právo zasahuje do mnoha oblastí pracovního práva, např. do ochrany těhotných žen a matek, viz případ paní Dekkerové. Účelem této práce ale není podat vyčerpávající katalog všech základních práv v sociální oblasti, ale pokusit se naznačit jejich význam a mís-

¹⁰² Matyášek, P. K problematice zásady stejného odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty. Právo a zaměstnání, 1999, č. 1–2, str. 17.

¹⁰³ Viz článek 13 Smlouvy o založení Evropského společenství, o opatřeních k potírání diskriminace.

¹⁰⁴ ÚL L 2000, 22/26.

¹⁰⁵ A Concise Dictionary of Law. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 1999, str. 131.

¹⁰⁶ 13/63 [1963] ECR 165.

to v ochraně, která je jim poskytována Evropským soudním dvorem. Následující rozbor pouze poukazuje na některá specifika diskriminace podle pohlaví, která je pro pracovní právní vztahy nejcitelnější. Jedná se však jen o jakousi sběrnou kategorii, jelikož zákaz diskriminace se prolíná všemi právy, tj. všemi dříve popsány případy.

V následujících pasáži se proto budu snažit provést rozbor pouze tří velmi zajímavých případů, které velmi dobře ilustrují postoj Evropského soudního dvora k zakazu diskriminace. Krom toho všechny tyto spory vyvstaly v souvislosti s pracovním právem, a to v relaci k právu komunitárnímu.

Zákaz diskriminace na základě pohlaví – případ propuštěného transsexuála

Pro zvolenou tematiku je obzvlášť pozoruhodné rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *P v S and Cornwall County Council*,¹⁰⁷ ve kterém šlo o ochranu zákazu diskriminace na základě pohlaví. V tomto případě byl Evropský soudní dvůr vskutku benevolentní a byl příznivě nakloněn široké interpretaci, která mu umožnila poskytnout ochranu ohroženému základnímu právu. Tím Evropský soudní dvůr dospěl k rozšíření kategorie zákazu diskriminace na základě pohlaví i na transsexuály.

Žalobce pan P byl zaměstnán jako manažer ve vzdělávacím zařízení, které bylo řízeno správním úřadem cornwalského hrabství. V dubnu roku 1992 pan P, jenž byl na této pozici již rok zaměstnán, informoval vedení vzdělávacího zařízení o svém úmyslu podrobit se operaci na změnu svého pohlaví. Tato změna začala fází tzv. „testu života“, kdy se pan P oblékal a choval jako žena. Tuto fázi následoval chirurgický zákrok, který dal panu P tělesné atributy ženy. V září roku 1992 podstoupil pan P menší chirurgické zákroky. V této době s ním zaměstnavatel rozvázal pracovní poměr a dal mu tříměsíční výpovědní dobu.

Pan P proto podal u příslušného britského pracovního soudu žalobu proti vedení vzdělávacího zařízení a správnímu úřadu cornwalského hrabství s tím, že se stal obětí diskriminace na základě pohlaví. Pracovní soud, který věc projednával, zjistil, že na tento případ není použitelný britský zákon o diskriminaci na základě pohlaví z roku 1975, jelikož ten pokrývá jen situace, kdy se s mužem nebo ženou zachází odlišně na základě příslušnosti k jednomu z oněch pohlaví. Podle anglického práva se na pana P nahlíží i nadále jako na muže. Pracovní soud dále dovodil, že kdyby se obdobná situace přihodila ženě, která by se podrobila operaci na změnu pohlaví na muže, zaměstnavatel by s ní taktéž rozvázal pracovní poměr na základě podstoupené operace. Pracovní soud si nicméně nebyl jist tím, zdali se na tyto situace nevztahuje směrnice Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a postupu v zaměstnání, a pracovní podmínky.¹⁰⁸ Proto postoupil v rámci předběžného řízení Evropskému soudnímu dvoru několik otázek na výklad dotčené směrnice.

¹⁰⁷ C-13/94 [1996] ECR I- 2143.

¹⁰⁸ ÚL L 1976, 39/40.

Evropský soudní dvůr se zabýval otázkou, zdali článek 5 (1) této směrnice¹⁰⁹ vylučuje rozvázání pracovního poměru s transsexuálem z důvodů vztahujících se k jeho nebo k její změně pohlaví. Velká Británie a Komise zaujaly odmítavé stanovisko. Shodně tvrdily, že rozvázání pracovního poměru s osobou kvůli tomu, že je transsexuálem, nebo protože podstoupila změnu pohlaví, nezakládá diskriminatorní jednání upravené touto směrnicí. Na podporu tohoto argumentu uvedly, že stejného zacházení by se dostalo i osobě, jež by původně byla ženou a nechala by se přeoperovat na muže.

Evropský soudní dvůr správně dovodil, že pravou podstatou rozvázání pracovního poměru s panem P v tomto případě bylo to, že podstoupil změnu pohlaví, přestože se v onom vzdělávacím zařízení propouštělo z důvodu nadbytečnosti.

Rozhodnutí Evropského soudního dvora je mimo jiné signifikantní z důvodu jistého primátu. V tomto rozsudku se **Evropský soudní dvůr totiž vůbec poprvé výslovně zabýval judikaturou Štrasburského soudu.** Evropský soudní dvůr se tedy byl ochoten v roce 1996 *expressis verbis* opřít o konkluzi Evropského soudu pro lidská práva.¹¹⁰ Evropský soud pro lidská práva stanovil totiž v roce 1986 v kauze *Rees v Velká Británie*¹¹¹ následující definici transsexuála: „*Termín ‚transsexuál‘ se obvykle používá na označení osoby, která, zatímco fyzicky náleží k příslušníkům jednoho pohlaví, se cítí být přesvědčena o tom, že náleží k příslušníkům pohlaví druhého; tyto osoby často usilují o dosažení více integrované, nerozdvojené identity tím, že podstupují lékařské ošetření a chirurgické zákroky, které mají přizpůsobit tělesné charakteristické rysy těchto osob jejich psychologické přirozenosti. Transsexuálové, kteří byli přeoperováni, tvoří tedy docela jasně vymezenou a identifikovatelnou skupinu.*“

Rozhodnutí v této věci je zlomové právě tímto výslovným odkazem na rozhodnutí Štrasburského soudu. V tom lze spatřovat značný posun v chápání Evropského soudního dvora o nutnosti chránit základní práva i v rámci komunitárního právního řádu. Navíc vědomí toho, že instituce, jež je svou samotnou podstatou zaměřena na ochranu základních lidských práv a u níž se tedy předpokládá jistá vyšší míra erudice v tomto směru, je jistě chvályhodným pokrokem v přístupu Evropského soudního dvora k lidskoprávní tematice.

Evropský soudní dvůr uvedl, že zásada rovnosti je jednou ze základních zásad komunitárního práva, a tato směrnice je jen jedním ze způsobů její ochrany. Kromě toho, s odvoláním na svou ustálenou judikaturu, Evropský soudní dvůr dále judikoval, že zákaz diskriminace na základě pohlaví je jedním ze základních práv, jehož ochranu musí zajišťovat.

Evropský soudní dvůr dovodil, že rozsah dané směrnice nelze jednoduše omezit jen na diskriminaci založenou na skutečnosti, že daná osoba je jednoho či druhého pohlaví. S ohledem na účel a podstatu práv, o jejichž ochranu tato směrnice usiluje, je směrnice použitelná i ve vztahu k diskriminaci vyplývající z důvodu změny pohlaví dotčené osoby.

¹⁰⁹ Článek 5 odst. 1, směrnice č. 76/207/EHS zní: „*Provádění zásady rovného zacházení, pokud jde o pracovní podmínky, včetně podmínek upravujících propouštění, znamená, že mužům i ženám jsou zaručeny stejné podmínky bez diskriminace na základě pohlaví.*“ (Český překlad této a dalších směrnic je dostupný na internetové adrese Ministerstva práce a sociálních věcí: <http://www.mpsv.cz/scripts/clanek.asp?lg=1&id=291>).

¹¹⁰ Více in: Šišková, N. Dimenze ochrany lidských práv v EU. ASPI. Praha, 2003, str. 91 a násl.

¹¹¹ ECHR (1986), Series A, No. 106.

Taková diskriminace je založena v podstatě, ne-li výhradně, na základě pohlaví. Když je totiž osoba propuštěna ze zaměstnání na základě toho, že hodlá podstoupit nebo podstoupila změnu pohlaví, je s ní zacházeno nepříznivě v porovnání s tím, jak s ní bylo zacházeno jako s osobou určitého pohlaví, za níž byla považována před tím, než takovou změnu pohlaví podstoupila. **Tolerovat takovouto diskriminaci by se rovnalo porušení respektování důstojnosti a svobody, na které tyto osoby mají právo a které je Evropský soudní dvůr povinen chránit.**

Jednoznačný závěr Evropského soudního dvora tedy byl, že **rozvázání pracovního poměru z důvodu změny pohlaví dotčené osoby musí být považováno za diskriminující** a tudíž za porušení článku 5 (1) dané směrnice.

Závěrem lze stručně shrnout, že Evropský soudní dvůr byl v tomto případě značně velkorysý. Zákaz diskriminace vykládal jak nejšířejí mohl a odvolával se přitom na název samotné směrnice i její preambuli. Dokázal, že umí efektivně chránit zájmy soukromých osob v případě, že dojde k porušení jejich základních nezadatelných práv. Byl ochoten zajít dokonce tak daleko, že se ve svém rozhodnutí hledal vodítka i v kazuistice, jíž mu poskytl Štrasburský soud. Nicméně realisticky vzato je nutno uvážit i skutečnost, že v tomto případě Evropský soudní dvůr ochránil dotčené základní lidské právo v situaci, kdy bylo porušeno v čistě soukromém sektoru, a kde neexistoval protichůdný zájem Evropských společenství. Kdyby skutkové okolnosti tohoto případu zahrnovaly i komunitární zájmy (tedy například by se jednalo o obdobné rozvázání pracovního poměru s pracovníkem Komise), odvažují si vyslovit domněnku, že konečný verdikt i samotné odůvodnění Evropského soudního dvora by mohlo být odlišné. Nicméně to je čirá spekulace.

Diskriminace na základě sexuální orientace pracovníků

I. Příklad z(ne)výhodněného jízdného

V případě *Lisa Jacqueline Grant v South-West Trains Ltd*¹¹² řešil Evropský soudní dvůr otázku aplikovatelnosti ustanovení o rovném zacházení s muži a ženami na diskriminaci na základě sexuální orientace.

Tento případ se dostal do podvědomí širší odborné i laické veřejnosti hned z několika důvodů.¹¹³ (i) Pozoruhodný byl již samotný předmět sporu, totiž posouzení skutečnosti, zdali trvalý vztah mezi dvěma osobami stejného pohlaví může být v komunitárním právu postaven naroveň neformálnímu vztahu druha a družky, respektive instituci manželství. (ii) Zajímavé je v této souvislosti i to, jak vzdálených právních aspektů se může týkat interpretace základních svobod, kterou je Evropský soudní dvůr povinen podávat. (iii) V tomto případě projevil Evropský soudní dvůr až nebyvalou neochotu podpořit žalobkyni a to z důvodu obávaných dalekosáhlých ekonomických důsledků. (iv) Paní Grantová byla navíc zastoupena manželkou britského premiéra Blaira.

¹¹² C 249/96 [1998] ECR I-621.

¹¹³ Svoboda, P. Soudní dvůr ES a sexuální orientace pracovníků. Právník, 1998, č. 12, str. 1072 a násl.

V případě paní Grantové šlo v kostce o to, že dotyčná paní byla zaměstnaná u soukromé společnosti, která provozovala železniční dopravu v oblasti Southamptonu. Interní předpisy této společnosti stanovily, že právo na zvýhodněné jízdné mají sezdaní zaměstnanci včetně jejich manželů-manželek a druh-družka opačného pohlaví za předpokladu, že mezi nimi existoval významný vztah alespoň po dobu dvou let. Paní Grantová žádala zlevněné jízdné pro svoji ženskou partnerku, o níž prohlásila, že s ní má přes dva roky významný vztah. To provozovatel železnice odmítl.

Paní Grantová proto zažalovala tuto společnost s tvrzením, že toto odmítnutí zakládá diskriminaci na základě pohlaví. Příslušný britský pracovní soud se obrátil na Evropský soudní dvůr s otázkami, které se týkaly toho, zda toto jednání zaměstnavatele lze považovat za diskriminační podle ustanovení čl. 141 Smlouvy o založení Evropského společenství a ve smyslu směrnice Rady č. 75/117/EHS ze dne 10. února 1975 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se provedení zásady stejné odměny pro muže a ženy,¹¹⁴ a směrnice Rady č.76/207/EHS ze dne 9. února 1976 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy pokud jde o přístup k zaměstnání, odborné přípravě a postupu v zaměstnání, a pracovní podmínky.¹¹⁵

Evropský soudní dvůr měl v tomto případě velmi omezený přístup k řešení problematice a návrh paní Grantové zamítl, tedy dotyčné jednání zaměstnavatele neshledal jako diskriminatorní na základě pohlaví ve smyslu článku 141 Smlouvy o založení Evropského společenství a ve smyslu směrnice Rady č. 75/117/EHS.

Podle argumentace Evropského soudního dvora je podmínka zaměstnavatele na zvýhodněné jízdné (tedy manželství nebo trvalý významný vztah s osobou druhého pohlaví) podmínkou, kterou je třeba aplikovat bez ohledu na pohlaví příslušného pracovníka. Odůvodnění Evropský soudní dvůr opřel o skutečnost, že zaměstnavatel by zvýhodněné jízdné odepřel i mužskému pracovníkovi, který by žil ve společné domácnosti s partnerem stejného pohlaví. Toto odůvodnění bylo podpořeno též písemným podáním Komise, zástupců vlád Velké Británie a Francie, a samozřejmě dotčeným zaměstnavatelem. Ty se dále odvolávaly na jasnou formulaci dotčených ustanovení komunitárního práva a nedostatek konsensu mezi členskými státy Společenství i Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod na to, aby sexuální orientace byla zahrnuta mezi důvody, na jejichž základě je výslovně zakázána diskriminace.

Jiného názoru však byl generální advokát Elmer. Ten ve svém odůvodněném závěru výrazně podpořil paní Grantovou. Tvrdil, že meritum věci se jasně týká sexuální orientace. Protože sporné výhody byly podmiňovány opačným pohlavím pracovníka vůči jeho druhovi, považoval je za diskriminační na základě pohlaví. K tomu uvedl, že udělení výhody bylo závislé na pohlaví pracovníka, tedy nakolik muselo být opačné než pohlaví jeho druha. Zrovna tak tato výhoda závisela na pohlaví druha, nakolik musel být opačného pohlaví než dotčený pracovník. Dále se generální advokát Elmer odvolával na předchozí rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *P v S and Cornwall County Council*,¹¹⁶ kdy fakticky rozšířil použitelnost principu zákazu dis-

¹¹⁴ ÚL L 1975, 45/19.

¹¹⁵ ÚL L 1976, 39/40.

¹¹⁶ C-13/94 [1996] ECR I-2143.

kriminace na základě pohlaví i na transsexuály. Byl názoru, že Evropský soudní dvůr by měl udělat krok směrem k chápání zásady rovného zacházení s muži a ženami i na ochranu homosexuálů. To podpořil argumentací, že primární komunitární právo neobsahuje žádné ustanovení o tom, že by se nemělo vztahovat na homosexuály nebo např. osoby handicapované. Nakonec se zabýval i subsumpcí této problematiky pod zásadu rovnosti před zákonem či zásadu právního státu. Evropský soudní dvůr se však k jeho argumentaci nepřiklonil.

Druhou záležitostí, kterou Evropský soudní dvůr v tomto případě řešil, byla otázka, zdali osoby, které žijí v trvalém svazku s partnerem stejného pohlaví, jsou ve stejné situaci jako sezdaní manželé nebo ti, co spolu žijí ve společném svazku a jsou pohlaví opačného. Evropský soudní dvůr nejprve provedl jistou komparaci, kterou uzavřel konstatováním, že zatímco jen v některých členských státech je soužití dvou osob stejného pohlaví považováno za ekvivalentní manželství, jakkoli ne po všech stránkách, ve většině členských států je tento vztah postaven naroveň stabilnímu heterosexuálnímu vztahu pouze co do omezeného výčtu práv, anebo není právem uznán vůbec.

Evropský soudní dvůr se v tomto směru nejprve obrátil na kazuistiku štrasburských orgánů aplikujících Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. V této souvislosti Evropský soudní dvůr postavil svoje odůvodnění na tom, že ani tyto orgány, tedy Komise a Soud, se na úplné zrovnoprávnění homosexuálních vztahů nedívají příznivě. (i) Ani stabilní homosexuální vztahy nespadají do působnosti práva na respektování rodinného života podle článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod; viz rozhodnutí Komise ve věci *X and Y v Velká Británie*.¹¹⁷ (ii) Vnitrostátní právní úprava, která poskytuje příznivější zacházení sezdaným osobám a osobám opačného pohlaví žijícím společně jako muž a žena než homosexuálům, neodporuje čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zakazuje diskriminaci mimo jiné z důvodu pohlaví; viz rozhodnutí Komise ve věci *S v Velká Británie*.¹¹⁸ (iii) A konečně, Štrasburský soud vyložil čl. 12 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, o právu na uzavření manželství tak, že pouze tradiční manželství mezi dvěma osobami opačného biologického pohlaví je pod ochranou tohoto ustanovení; viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Rees v Velká Británie*¹¹⁹ a *Cossey*.¹²⁰

Význam této komparace však spočívá již v samotné skutečnosti, že se Evropský soudní dvůr byl ochoten inspirovat judikaturou štrasburských orgánů vykládajících a aplikujících Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod. V této souvislosti si nelze ne všimnout, s jakou systematickostí se Evropský soudní dvůr touto kazuistikou zabýval. Na druhé straně ovšem nelze zcela odhlédnout od faktu, že tato ochota inspirovat se kazuistikou štrasburských orgánů pramenila jistě i z toho, že i tyto orgány nebyly úplnému zrovnoprávnění homosexuálů nakloněny (nicméně vývoj judikatury Evropského soudu pro lidská práva nasvědčuje tomu, že jeho přístup se začíná postupně měnit, viz dále).

¹¹⁷ Application No. 9369/81, rozhodnutí ze dne 3. 5. 1983, ECHR (1983), Series A, No. 32, str. 220.

¹¹⁸ Application No. 11716/85, rozhodnutí ze dne 14. 5. 1986, ECHR (1986), Series A, No. 47, str. 274.

¹¹⁹ ECHR (1986), Series A, No. 106.

¹²⁰ ECHR (1990), Series A, No. 184.

Evropský soudní dvůr se posléze zabýval ještě další otázkou. Paní Grantová se totiž odvolávala na Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966 a závěry Výboru pro lidská práva, které zahrnují pod pojem pohlaví ve smyslu článku 2 odst. 1¹²¹ a článku 26¹²² Mezinárodního paktu o občanských a politických právech i sexuální orientaci. Evropský soudní dvůr potvrdil, že tento Pakt je jedním z jeho inspiračních zdrojů. Nicméně dále uvedl, že ženevský výbor pro lidská práva není soudním orgánem a jeho závěry nejsou právně závazné. Ovšem zajímavé je vůbec to, jak vzdálenými prameny se Evropský soudní dvůr zabýval při řešení této lidskoprávní problematiky. Jsem navíc toho názoru, že ochota Evropského soudního dvora zahrnout do svého rozhodnutí tak obšírně pojatou polemiku má význam pro budoucí vývoj soudních rozhodnutí s aspekty obsahující tematiku lidských práv uvnitř komunitárního právního řádu. Lze totiž očekávat, že účastníci soudního řízení, kteří budou před Evropským soudním dvůr předstupovat, se budou v budoucnosti ve stále větší míře odvolávat na různé prameny ochrany lidských práv, byť na hony vzdálené „klasickým“ komunitárním pramenům práva (tedy za předpokladu, že efektivní ochranu základních práv nebude poskytovat nějaký závazný komunitární katalog, např. Charta respektive s ohledem na poslední vývoj přímo Smlouva o Ústavě pro Evropu).

Evropský soudní dvůr proto uzavřel tento případ tak, že za současného stavu práva uvnitř Společenství nelze považovat stabilní vztahy mezi osobami stejného pohlaví za ekvivalentní manželstvím nebo stabilním mimomanželským vztahům mezi osobami opačného pohlaví. V důsledku toho komunitární právo nezavazuje zaměstnavatele, aby stejně upravoval postavení osob, které mají stabilní vztah s partnerem stejného pohlaví oproti manželům nebo těm, kteří mají stabilní mimomanželský poměr s osobou opačného pohlaví. Za tohoto stavu záleží pouze na zákonodárci, aby tuto situaci změnil.

Nicméně připomněl (se vši pravděpodobností pro zmírnění účinků rozsudku na případ paní Grantové), že komunitární právo nyní, tedy ve znění Amsterodamské smlouvy, dává orgánům Evropských společenství možnost přijmout opatření k eliminaci diskriminace založené na sexuální orientaci.¹²³

Ratio decidendi tohoto rozhodnutí tedy je, že **diskriminace na základě pohlaví nezahrnuje sexuální orientaci**.

Příkláním se k názoru generálního advokáta Elmera a domnívám se, že Evropský soudní dvůr měl vyřešit tuto otázku ve prospěch paní Grantové. Jelikož považuji toto rozhodnutí za zásadní, budu mu věnovat větší pozornost.

¹²¹ Čl. 2 odst. 1, Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.: „Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.“

¹²² Čl. 26, Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.: „Všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou ochranu zákona bez jakékoli diskriminace. Zákon zakazuje jakoukoli diskriminaci a zaručí všem osobám stejnou a účinnou ochranu proti diskriminaci z jakýchkoli důvodů, např. podle rasy, barvy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, majetku a rodu.“

¹²³ Článek 13, Smlouvy o založení Evropského společenství, opatření k potírání diskriminace: „Aniž by byla dotčena ostatní ustanovení této Smlouvy a v rámci pravomocí svěřených Společenství touto Smlouvou může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropským parlamentem učinit jednomyslně opatření k potírání diskriminace z důvodů pohlaví, rasového nebo etnického původu, víry nebo světového názoru, invalidity, věku nebo sexuální orientace.“ (ve znění Amsterodamské smlouvy).

Jednání, kdy jisté mzdové zvýhodnění je jediň a striktně vázáno na sexuální preferenci pracovníků, snad ani nemůžé být označeno jako nediskriminační a už vůbec nemá nic společného s rovným zacházením. Pravdou jistě zůstává, že Evropský soudní dvůr má *ex lege* pouze podávat výklad základních smluv a dalších sporných ustanovení komunitárních norem. Při této své činnosti je však vázán rámcem komunitárního práva a pravomocemi mu svěřenými; nemůžé tedy jít nad rámec komunitárního právního řádu. Avšak na druhou stranu nelze opomíjet skutečnost, že výklad podáváný Evropským soudním dvorem, přes všechny možné protesty, vykazuje prvky právo- tvorné činnosti (viz např. rozhodnutí ve věci *P v S and Cornwall County Council*,¹²⁴ kdy se byl Evropský soudní dvůr ochoten nechat inspirovat i širším záměrem dané legislativy).

(i) První velkou obavou Evropského soudního dvora byl již zmíněný nedostatek konsensu zakázat diskriminaci na základě sexuální orientace v komunitárním právu. Pocity Evropského soudního dvora dobře vystihl jeden z nejvyšších soudních úředníků ve Velké Británii, *Master of the Rolls*,¹²⁵ soudce Bingham, ve svém odůvodnění k případu propuštěného příslušníka ozbrojených sil z důvodu jeho sexuální orientace. Ten uvedl, že „v *Římské smlouvě ani ve směrnici o rovném zacházení, nelze shledat nic, co by nasvědčovalo tomu, že tvůrci těchto ustanovení mířili též na problémy diskriminace na základě sexuální orientace. Kdyby totiž měli v úmyslu upravit diskriminaci na základě tohoto důvodu, mohli tak zcela jednoduše učinit.*“¹²⁶ Tento přístup lze však jen těžce poměřovat například s odůvodněním Evropského soudního dvora ve věci *P v S and Cornwall County Council*, kdy Evropský soudní dvůr byl zjevně ochoten jít daleko za hranici čistě gramatického výkladu a rozšířil diskriminační důvod na základě pohlaví i na osoby, které podstoupily změnu pohlaví. Stejným nebo obdobným způsobem mohl přistoupit k otázce sexuální orientace. Jistou možností v tomto směru lze nalézt v tom, co Evropskému soudnímu dvoru navrhl generální advokát Elmer ve svém odůvodněném závěru. To vyjádřil i jiný britský soudce následovně: „*Po rozhodnutí v tzv. Cornwallském případě je stěžejí možné omezit použitelnost této směrnice (o rovném zacházení, pozn. autora) pouze na diskriminaci na základě pohlaví... Je tu reálná naděje, že Evropský soudní dvůr přijme další, odvážný krok, a rozšíří ochranu i na homosexuální jedince.*“¹²⁷ To se však nestalo.

(ii) Druhým důvodem, který pravděpodobně vedl Evropský soudní dvůr k zamítnutí nároků paní Grantové spočíval v důvodech ekonomických. Důsledky široké interpretace, která by zakazovala i diskriminaci v pracovněprávních vztazích na základě sexuální orientace, by se totiž nezastavily u zvýhodněného jízdného. Ekonomický dopad by se dotkl i dalších výhod nabízených zaměstnavatelem rodinám a závislým osobám jejich zaměstnanců od zdravotního, úrazového, či životního pojištění po zaměstnanecké důchodové programy.¹²⁸ V této souvislosti bych však rád upozornil na

¹²⁴ C-13/94 [1996] ECR I-2143.

¹²⁵ *Master of the Rolls* neboli Státní archivář je tradičně jedním z nejvlivnějších úředníků ve Velké Británii v oblasti justice.

¹²⁶ *R. v Ministry of Defence ex parte Smith and Grady; R. v Admiralty Board of the Defence Council ex parte Lustig-Prean and Beckett* [1996] I. R. L. R. 100, 105, CA, per Sir Thomas Bingham, M. R.

¹²⁷ *R. v Ministry of Defence ex parte Perkins* [1997] I. R. L. R. 297, 303, HC, per Lightman, J.

¹²⁸ Svoboda, P. Soudní dvůr ES a sexuální orientace pracovníků. Právník, 1998, č. 12, str. 1072 a násl.

argumentaci Evropského soudního dvora ve věci *Vincent Blaizot v University of Liege and others*.¹²⁹ Tehdy se totiž Evropský soudní dvůr, který v první řadě práva dotčených osob podpořil, zabýval otázkami ekonomické povahy, a to i bez výslovné otázky národního soudu, jenž mu je předkládal. Evropský soudní dvůr zakázal vymáhání dotčených práv retroaktivně. Podobně se mohl Evropský soudní dvůr zachovat i v tomto případě. Mohl totiž nároky paní Grantové uznat s tím, že domáhat se podobných práv nelze zpětně. To by bylo jistě záslužné a proporcionální. Jednak by Evropský soudní dvůr rozšířil ochranu před diskriminací i na další menšinu, která je k nerovnému zacházení přímo náchylná, což by byla skutečnost hodná stavu práva a morálky na samém konci 20. století, kdy o tom Evropský soudní dvůr rozhodoval. Zároveň by Evropský soudní dvůr podpořil svojí reputaci průkopníka práv a utvrdil by své čelní postavení v komunitárním právním řádu. Odraz by to jistě našlo i ve změněném přístupu ostatních vůdčích orgánů Společenství. Ty by pak jistě ve snaze nezůstat pozadu, přijaly nezbytná opatření k potírání diskriminace, jak je předvídá kupříkladu článek 13 revidované Smlouvy o založení Evropského společenství, což by ještě navíc podpořilo legitimitu rozhodnutí Evropského soudního dvora. To se však nestalo. S ohledem na faktický vývoj lze očekávat postup opačný. Iniciativu lze tedy nejprve očekávat od ostatních orgánů Společenství. Teprve potom budou tato práva podpořena též judikaturou Evropského soudního dvora. Ochrana Evropského soudního dvora před diskriminací na základě sexuální orientace tak bude opět jen komplementární. Navíc je zde nejistota, kdy se tak ve skutečnosti stane.

Na postoj Evropského soudního dvora lze nahlížet ještě dalším možným způsobem. Evropský soudní dvůr, přestože vážil zájem jednotlivce vůči jednotlivci, tedy nárok homosexuálních osob vůči netolerantnímu zaměstnavateli, dospěl k závěru, že v sázce je víc než jen pouhý soukromý zájem jednotlivců. Citlivost této problematiky a nejednotnost postojů k ní mezi členskými zeměmi dělá z této otázky zájem celokomunitární. Jak již bylo naznačeno v předchozím textu, přístup Evropského soudního dvora v těchto případech bývá většinou takový, že přednost je dáována zájmům komunitárním nad zájmy soukromými. Obrácený postoj by mohl přivodit silnou odezvu ze strany členských států Evropských společenství. Ty by mohly, pro svůj odpor k rozšířené interpretaci a tedy v tomto konkrétním případě ochraně homosexuálů, iniciovat omezení pravomocí Evropského soudního dvora tím, že by je zcela přesně definovaly. Ačkoliv se nedomnívám, že by k něčemu takovému došlo, obavy, ať už jakkoliv oprávněné, Evropský soudní dvůr z tohoto důvodu mít mohl.

Mnozí komentátoři komunitárního práva toto rozhodnutí neschvalují. „*Přestože případ P v S se zdál naznačovat, že obecnější zákaz diskriminace jdoucí nad rámec pohlaví a státní příslušnosti k zahrnutí transsexuality a dalších důvodů se již stal součástí oné ‚velké hodnoty rovnosti‘ a jednou ze základních zásad, na nichž spočívá komunitární právo, uštědřil Evropský soudní dvůr těmto vyhlídkám zdrcující ránu.*“¹³⁰ Lze se však setkat i s názory opačnými: „*Je moudré, že Evropský soudní dvůr nešel ve svých závěrech dále než Evropský soud pro lidská práva. Důvodů k tomu měl hodně:*

¹²⁹ 24/86 [1988] ECR 379.

¹³⁰ Craig, P., De Burca, G. EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2003, str. 355.

nejvíce ekonomické důsledky, ale i ponechání rodinné právních aspektů vztahu morálky a práva v pravomoci členských států jsou výrazem vnímavosti Evropského soudního dvora k citlivosti otázek týkajících se každého občana EU.¹³¹

Velmi zajímavá je i skutečnost, že Evropský soud pro lidská práva rok a půl po vynesení rozsudku Evropského soudního dvora v tomto případě paní Grantové, rozhodoval stížnost podanou čtyřmi stěžovateli, o jejichž případech byla již zmínka dříve. Evropský soud pro lidská práva tehdy ve věci *Smithová a Grady proti Spojenému království a Lustig-Prean a Beckett proti Spojenému království*¹³² (u všech se jednalo o propuštění z vojenských služeb poté, co se dotyčné osoby po příslušném vyšetřování vojenské policie přiznaly ke své homosexualitě) rozhodl, že „britská vláda nepředložila přesvědčivé a vážné důvody ospravedlňující pokračování vyšetřování stěžovatelů poté, co vojenským orgánům potvrdili, že jsou homosexuály. Jednou věťou, Soud se domnívá, že ani vyšetřování vedená ve věci sexuálních preferencí stěžovatelů ani jejich propuštění z důvodu jejich homosexuality v souladu s politikou Ministerstva obrany nebyly ospravedlněné z pohledu čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Toto ustanovení proto bylo porušeno.“ Štrasburský soud tak připustil existenci zasahování do práva stěžovatelů na respektování soukromého života v případě jejich propuštění na základě sexuální orientace. Otázkou nicméně zůstává, jak by posuzoval podobný případ, kdy by se o diskriminaci jednalo v případě jistých znevýhodnění, která by se vztahovala k platu zaměstnanců, jako tomu bylo například v případě paní Grantové.

V souvislosti s tímto případem vyzvali stěžovatelé Evropský soud pro lidská práva dále k tomu, aby posoudil, zda politika příslušných britských vojenských úřadů vylučující homosexuály z armády, jakož i vyšetřování a propuštění, které byly jejím výsledkem, nezakládá ponižující zacházení, zakázané v článku 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (viz citace shora). Ten uvedl, že „i když uznává, že tato politika, jakož i jí vyvolané vyšetřování a propuštění, byly nepopíratelně nepřijemné a ponižující pro každého ze stěžovatelů, je s ohledem na všechny okolnosti případu toho názoru, že příslušné zacházení nedosáhlo minima závažnosti požadovaného pro působnost článku 3 Úmluvy. Článek 3 tudíž nebyl porušen.“

Posledním aspektem, kterým bych se chtěl v souvislosti s touto kauzou zabývat, je i možná použitelnost Charty základních práv Evropské unie. Zdá se, že explicitní ustanovení tohoto unijního katalogu by mohlo přesvědčit Evropský soudní dvůr o zaujetí odlišného nebo alespoň mírnějšího stanoviska než toho, k jakému dospěl začátkem roku 1998.¹³³ Nicméně rozhodnutí, o kterém se zmíním dále, tuto naději zcela rozptýlilo.

¹³¹ Svoboda, P. Soudní dvůr ES a sexuální orientace pracovníků. Právník, 1998, č. 12. str. 1072 a násl.

¹³² Applications nos. 33985/96 a 33986/96, rozsudek z 27. 9. 1999, ECHR (1999): 12, No. 270.

V této souvislosti srov. rozsudky <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=801142340&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> a <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=2&Action=Html&X=801142340&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0> (kde byl zamítnut stěžovatelův nárok na spravedlivé zadostiučinění).

¹³³ Článek 21 zákaz diskriminace, odst. 1 Charty základních práv Evropské unie: „Je zakázána jakákoliv diskriminace ze kteréhokoliv důvodu, jako např. pohlaví, rasy, barvy pleti, etnického či sociálního původu, genetických vlastností, jazyka, náboženského vyznání či přesvědčení, politického či jiného přesvědčení, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodinného původu, postižení, věku či sexuální orientace.“

(Překlad z publikace: Šišková, N. Evropská unijní ochrana lidských práv (Charta a další instrumenty ochrany lidských práv v EU). Linde. Praha, 2001.

Závěrem lze prohlásit, že Evropský soudní dvůr v tomto případě projevil vysokou míru neochoty zajít ve svém rozhodnutí k podstatě věci, totiž k diskriminaci jako takové. Nerovné zacházení, jemuž byly paní Grantová a její partnerka podrobeny, zůstalo nepotrestáno, a bylo tedy tacitně podpořeno. Je sice pravdou, že tato problematika je citlivým tématem, nicméně svoboda a rovnost, jako dva základní výměry pojmu spravedlnosti¹³⁴ a navíc základní atributy právního státu, respektive právního Společenství, by si vyžadovaly jiný přístup.

II. Spor o příspěvek na domácnost

Dalším případem na diskriminaci na základě sexuální orientace pracovníků, který musel Evropský soudní dvůr řešit, byla kauza *D and Kingdom of Sweden v Council*.¹³⁵

V tomto sporu šlo o odvolání pracovníka Rady proti rozhodnutí Soudu prvního stupně. Stěžovatel se domáhal přiznání příspěvku na domácnost, který v souladu s vnitřním předpisem pracovního řádu pro pracovníky Evropských společenství kromě jiného náležel sezdáným pracovníkům Společenství. Žalobcem byl pan D, švédský občan, který byl v této kauze podporován Švédským královstvím. Pan D uzavřel registrované partnerství s osobou stejného pohlaví v souladu se švédskou legislativou, což jej údajně opravňuje k tomuto příspěvku, jelikož mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím není zásadní rozdíl. Oba instituty mají srovnatelné právní účinky. Rada tento požadavek odmítla s odůvodněním, že dotčený interní předpis neumožňuje pojímat registrované partnerství shodně s manželstvím. Žaloba pana D k Soudu prvního stupně však neuspěla. Proto se rozhodl podat odvolání k Evropskému soudnímu dvoru.

V tomto případě je několik zajímavých momentů, které stojí za úvahu:

- (i) Žalobce se původně domáhal příspěvku na domácnost v průběhu roku 1996. Nicméně již za necelé dva roky na to bylo přijaté nařízení Rady číslo 781/98 ze 7. dubna 1998, které měnilo interní předpis o pracovním řádu pro pracovníky Evropského společenství s ohledem na zásadu o rovném zacházení.¹³⁶ Tento předpis zavedl nový článek 1a, který zaručoval pracovníkům Společenství rovné zacházení bez ohledu na jejich sexuální orientaci. To však nezneplatňovalo zvláštní ustanovení tohoto interního předpisu, které vyžadovalo určitý osobní stav. Soudy k tomuto předpisu nepřihlížely, protože vstoupil v platnost až po přijetí rozhodnutí o neposkytnutí příspěvku. Nicméně za povšimnutí stojí skutečnost, že zákonodárce, v tomto případě Rada, si byl vědom nespravedlností, jejichž potencionálními oběťmi se často stávaly právě homosexuálové.
- (ii) Generální advokát Mischo, který nebyl zdaleka tak příznivě nakloněn ochraně před diskriminací na základě sexuální orientace jako generální advokát Elmer, ve svém odůvodněném závěru nicméně argumentoval Chartou základních práv Evropské unie. Ohlédnou-li od faktu, že Evropský soudní dvůr zatím do žádného svého rozhodnutí nezahrnul byť jen zmínku o tomto instrumentu, tedy ani v tomto případě ne, nelze však nechat

¹³⁴ Boguszak, J., Čapek, J. Teorie práva. 1. vydání. Praha. Codex, 1997, str. 176.

¹³⁵ C-122/99 a 125/99 P [2001] ECR I-4319.

¹³⁶ ÚL L 1998 113/4.

bez povšimnutí, jak jednostranně a nekomplexně generální advokát Mischo argumentoval. Uvedl totiž, že „článek 9 Charty základních práv Evropské unie vyhlášené v Nice v dubnu roku 2000 stanoví, že právo uzavřít manželství a právo založit rodinu jsou zaručeny v souladu se zákony jednotlivých států, které upravují výkon těchto práv. Ve vysvětlivkách, které byly poskytnuty pod záštitou presidia Konventu, a které nemají žádnou právní závaznost, ale které jsou určeny jednoduše k vyjasnění jednotlivých ustanovení Charty ve světle diskusí, které v Konventu proběhly, je zmínka o tom, že článek 9 ani nezakazuje ani nevyžaduje propůjčit status manželství vztahům mezi osobami stejného pohlaví. Podle mého názoru to jen potvrzuje rozdíl mezi manželstvím a vztahem dvou osob stejného pohlaví.“¹³⁷ Zaměřil se tudíž pouze na možnost existence paralel mezi institucí manželství a institucí registrovaného partnerství. Nicméně zcela ignoroval fakt, že i tento případ se věcně týkal nároku na ochranu před diskriminací na základě sexuální orientace, kterou explicitně Charta zakazuje ve svém článku 21. O tom však už v odůvodnění generálního advokáta Minscha není ani zmínka.

Evropský soudní dvůr se i v této kauze přidržel svého původního postoje a odmítl zahrnout sexuální orientaci pod ochranu před diskriminací na základě pohlaví. Evropský soudní dvůr tedy rozhodl, že ani zásada rovného zacházení, ani zásada nediskriminace a ani základní právo na respektování soukromého života (obsažené zejména v článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) nebyly odepřením daného příspěvku Radou porušeny. Co však lze považovat za pokrok oproti rozhodnutí v případě paní Grantové je skutečnost, že na rozdíl od Soudu prvního stupně, **Evropský soudní dvůr nevyloučil, že by právo na ochranu rodinného života** ve smyslu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a ve smyslu komunitárního práva, **nezahrnovalo vztahy osob stejného pohlaví**. Evropský soudní dvůr v tomto sporu prostě rozhodl na základě jiných skutkových okolností, že v tomto případě nedošlo k zásahu do práva na ochranu rodinného života.

Tento jakkoli malý posun v postoji Evropského soudního dvora k ochraně homosexuálů však může být i slibným začátkem efektivnější ochrany prostě jakékoliv diskriminace. O co je tento případ odlišnější od případu paní Grantové, o to větší má však tento posun praktický dosah. V případě pana D šlo totiž doopravdy více o pokus o subsumpci institutu registrovaného partnerství pod pojem manželství, než o obecnou ochranu před diskriminací na základě sexuální orientace pracovníků.

SHRNUTÍ

Nejprve musím ještě jednou poukázat na skutečnost, že přehled základních sociálních práv pro oblast pracovního práva v kontextu komunitárního právního řádu, který jsem zde podal, není jistě úplný a vyčerpávající. Stejně tak kritérium klasifikace, které jsem pro přehlednost této práce zvolil, není jediným možným, podle kterého by se k dané problematice mohlo přistupovat. Předchozí text byl tedy zejmé-

¹³⁷ Odůvodněný závěr generálního advokáta Mischa k případu C-122/99 a 125/99 P [2001] ECR I-4319, bod 97 odůvodněného závěru.

na pokusem o analýzu nejzajímavějších případů, které ilustrují postoj Evropského soudního dvora k různým aspektům ochrany poskytované základním sociálním prá-
vům v oblasti práva pracovního.

Je jistě zajímavé srovnat výše uvedená rozhodnutí Evropského soudního dvora. Pozoruhodné je, jak daleko je Evropský soudní dvůr ochoten jít, jedná-li se o ochranu základních práv, kterých se jednotlivec dovolává proti jinému jednotlivci, členskému státu, respektive subjektu odlišnému od Evropských společenství. Když však jde o efektivní ochranu proti zájmu Společenství, tato „ochota“ Evropského soudního dvora značně klesá, ba je možné přímo říci, že se vytrácí.

Dalším charakteristickým rysem judikatury Evropského soudního dvora ve sféře ochrany základních sociálních práv je jistě její komplementarita. Evropský soudní dvůr je totiž ochoten se základními sociálními právy pracovníků zabývat zejména v kontextu komunitárního pracovního práva. Jinými slovy, Evropský soudní dvůr téměř vždy hledá nějakou oporu pro svoje závěry v pozitivním komunitárním právu, zejména sekundárním. Zdaleka tedy nereaguje tak pružně jako v případech obecných základních práv, při jejichž ochraně bývá ochotnější nechat se inspirovat i vzdálenějšími instrumenty mezinárodního práva veřejného. Nicméně ani to neplatí bezvýjimečně, viz například rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci *X v Commission*.¹³⁸

S ohledem na vývoj soudní ochrany základních práv v Evropské unii lze předpokládat, že i bez výslovného zakotvení základních práv na úrovni primárního komunitárního práva by bylo možné očekávat stále větší ochranu poskytovanou těmto prá-
vům, jelikož bez ní by vrcholné orgány Společenství jen těžko přesvědčovaly členské státy a jejich obyvatele o legitimitě svého počínání a další integrace by tak byla ohrožena. Nicméně již dnes je jasné, že Charta základních práv Evropské unie bude jistě spolu s dalšími dokumenty, např. Chartou základních sociálních práv pracovníků (Sociální charta ES), tvořit právní rámec pro podrobnější ochranu práv zaměstnanců, a to zejména cestou směrnic a judikatury Evropského soudního dvora.

ZÁVĚR

Závěrem je možné shrnout, že činnost Evropského soudního dvora byla doposud pro ochranu základních práv v Evropských společenstvích jednoznačně určující. Politický vývoj v nedaleké budoucnosti ukáže, zda mu pravomoc v této oblasti i nadále zůstane. V současné době se odborníci na komunitární právo shodují v tom, že „*Evropský soudní dvůr je v módě, alespoň v akademických kruzích. Oslavován jako tvůrce právního systému Společenství a ten, kdo povýšil Smlouvu o založení Evropského společenství na ústavu, přestává být Evropský soudní dvůr výhradní doménou odborníků na evropské právo... Všichni, kdo se zabývají studiem právní integrace, se nyní shodují na tom, že Soudní dvůr je nejen důležitým aktérem v procesu evropské integrace, ale i strategickým aktérem sám o sobě.*“¹³⁹

¹³⁸ Case C-404/92 P [1994] ECR I-4737.

¹³⁹ Mattli, W., Slaughter, A. Role národních soudů v procesu evropské integrace: jak vysvětlit preference soudů i to, co je omezuje. *Evropské a mezinárodní právo*, 2000, č. 4–5, str. 49 a násl.

Rozhodovací činnost Evropského soudního dvora ve sféře základních práv zaměstnanců je charakteristická i tím, jak obezřetně k ochraně těchto práv v kontextu komunitárního práva přistupoval. Evropský soudní dvůr si byl totiž dobře vědom skutečnosti, že Společenství, ačkoliv svůj původní ryze ekonomický zřetel otupilo, přesto zůstalo zejména společenstvím založeným na ekonomických hodnotách. Stejně tak, vážil-li Evropský soudní dvůr dva zájmy, z nichž jeden byl zájmem celokomunitárním, druhý ne, dával pravidelně přednost zájmům Společenství. „**V případech pochybností vždy převažovala úvaha in dubio pro integrationem, jinými slovy Lucemburský soud upřednostňoval společné cíle Společenství před soukromými zájmy jednotlivce.**“¹⁴⁰

Evropský soudní dvůr však zcela jednoznačně byl tím, kdo v Evropském společenství ochranu základních práv zavedl, byť ho k tomu dovedly zájmy na přežití integracních uskupení, respektive vzpurnost některých národních soudů.¹⁴¹ Kladně lze hodnotit to, jak tvůrčí byl a jak obratně si počínal, když jedinečné koncepty „*obecných zásad komunitárního práva*“ vymýšlel, potvrzoval a dále rozpracovával a tím dokázal poskytnout efektivní ochranu základním právům, které byly v komunitárním právním řádu jinak ohroženy. *Ratio decidendi* neboli nosné důvody zásadních nálezů Evropského soudního dvora ve sféře ochrany základních práv je tak možné bez nadsázky považovat za obecně závazné, normativní právní akty. Toto konstatování je zesíleno i potvrzením, kterého se judikatuře Evropského soudního dvora v této oblasti výslovně dostalo po té, co primární komunitární právo (tedy vlastně na základě všeobecného konsensu všech členských států Evropských společenství) stanovilo ve Smlouvě o Evropské unii ve svém článku 6 nazvaném Základní zásady, základní práva, v odstavci druhém následující: „*Unie respektuje základní lidská práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Říme dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům jako všeobecné právní zásady Společenství.*“ Tímto způsobem byl vlastně výslovně uznán způsob odvození základních práv z judikatury Evropského soudního dvora.

To, že se tedy na počátku 21. století zdá ochrana základních práv, ať už těch obecných nebo těch základních práv sociálních, být v rámci komunitárního práva nedostatečná či neúplná, není jen liknavostí Evropského soudního dvora. Je nutné si uvědomit, ačkoliv v rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora byla přiznána jednotlivcům celá řada základních práv, „*může Evropský soudní dvůr provádět jejich aplikaci pouze v rámci jednotlivých případů, což nemůže zaručit systematický přístup k základním právům na evropské úrovni.*“¹⁴² Evropský soudní dvůr se tedy může vyjadřovat jen k těm základním právům, o jejichž porušení v kontextu komunitárního práva v předmětných sporech jde a která mu jsou účastníky řízení předložena. Na druhou stranu je však patrné i to, že leckdy Evropský soudní dvůr

¹⁴⁰ Šišková, N. Dimenze ochrany lidských práv v EU, ASPI, Praha, 2003, str. 91.

¹⁴¹ Sander, G. G. Vztah mezi Evropským soudním dvorem a Spolkovým ústavním soudem. Evropské a mezinárodní právo, 2001, č. 5–6, str. 3 a násl.

¹⁴² Sander, G. G. Poznámky k Chartě základních práv Evropské unie. Evropské a mezinárodní právo, 2001, č. 7–8, str. 10.

od lidskoprávní dimenze daného případu rád odhlédne a rozhodne na základě jiných skutkových okolností, jak bylo patrné zvláště v případech základních práv sociálních.

Některá rozhodnutí Evropského soudního dvora byla vsutku převratná a měla dalekosáhlé důsledky. Mezi taková lze jistě řadit například rozhodnutí ve věci *Stauder v City of Ulm*,¹⁴³ nebo rozhodnutí ve věci *P v S and Cornwall County Council*.¹⁴⁴ V těchto případech vystupoval Evropský soudní dvůr spíše jako „ústavní soud Evropského společenství“ a tyto jeho nálezy lze svým významem pro právní řád přirovnat k nálezům například českého Ústavního soudu, kdy například zrušil celou část V. občanského soudního řádu, „Správní soudnictví.“¹⁴⁵

Neochotu Evropského soudního dvora podpořit strany sporu v některých záležitostech, jejichž podstata spočívala v údajném porušení některého ze základních práv lze přiřadit k obavě Evropského soudního dvora, že by pak na jeho rozhodovací činnost bylo poukazováno jako na rozhodování *ultra vires*, tedy mimo pravomoc. „*Soud je v liberálně demokratické společnosti pověřen výkladem a aplikací práva bez ohledu na politické preference soudce, na moc a politické preference stran, které před něj předstupují, i na moc a politické preference kterékoliv jiné složky vlády zainteresované na projednávaném případě. Tento proces interpretace a aplikace zákonů formují dvě zásadní omezení. Prvním je minimální věrnost požadavkům právního diskursu: „jazyk uvážené interpretace, logické dedukce, systematické a časové souvislosti...“ Úvahy a výsledky, jenž těmto požadavkům nevyhovují, mohou být napadány jako „právně nepodložené“ nebo jako důkaz toho, že daný soud jedná ultra vires – tedy že překračuje svůj mandát. Druhým je minimální demokratická odpovědnost: požadavek, aby se soud příliš neodchyloval od většinových politických preferencí. Na první pohled by se zdálo, že toto omezení je v příkrém rozporu s pojetím soudů jako apolitických aktérů. Ze své podstaty se soudy skutečně nemají řídit voličskými preferencemi. Bližší pohled nám však odhalí skutečnost, že i když soudci nejsou a nemohou být přímo odpovědní elektoriátu a jsou dokonce chráněni zárukami doživotního jmenování a zákazu snižování platu, aby nepocítovali plný dopad nesouhlasu voličů se svými výroky, soudní rozhodnutí, jež se dlouhodobě a ostře přiči politikým preferencím většiny s velkou pravděpodobností podkopou chápání legitimacy soudů a mohou vyústit až v pokusy legislativních orgánů omezit nebo dokonce zrušit některé pravomoci soudů ve vztahu k určitým skupinám případů. Vnímavý soudce bude tyto reakce předvídat a pokusí se jim vyhnout.“¹⁴⁶ Tento názor pokládám za obzvláště přílehlavý. Lze jím vysvětlovat váhavost Evropského soudního dvora v mnoha zde analyzovaných případech, viz například rozhodnutí ve věci *Lisa Jacqueline Grant v South-West Trains Ltd.*¹⁴⁷*

Rozřešení těchto problémů je nasnadě. Výsledkem politického procesu v nedávné minulosti byla Charta základních práv Evropské unie. Ve chvíli, kdy tento instrument

¹⁴³ 29/69 [1969] ECR 419.

¹⁴⁴ C-13/94 [1996] ECR I-2143.

¹⁴⁵ Tento nález Ústavního soudu byl publikován ve Sbírce zákonů pod č. 276/2001 Sb.

¹⁴⁶ Mattii, W., Slaughter, A. Role národních soudů v procesu evropské integrace: jak vysvětlit preference soudů i to, co je omezuje. Evropské a mezinárodní právo, 2000, č. 4–5, str. 55.

¹⁴⁷ C-249/96 [1998] ECR I-621.

získá právní sílu (v návaznosti na Smlouvu o Ústavě pro Evropu respektive na její vstup v platnost), bude v komunitárním právu existovat systematická a účinná ochrana základních práv ve všech oblastech a rozhodovací činnost Evropského soudního dvora bude mít otevřené dveře k daleko širší interpretaci než dosud.

V závěru považuji za užitečné zmínit ještě jeden aspekt ochrany základních práv v komunitárním právu, a to transpozici některých norem do právních řádů nových členů Evropské unie, zejména s ohledem na Českou republiku.

(i) Četné směrnice Evropských společenství našly svůj odraz v právních řádech kandidátských zemí, které usilovaly o vstup do Evropské unie, a které se k 1. květnu 2004 staly právoplatnými členy Evropské unie. Kupříkladu v České republice v rámci harmonizačního úsilí české vlády byl podstatně novelizován zákoník práce, a to zákonem č. 155/2000 Sb., zákon ze dne 18. května 2000, kterým se mění zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Stejně tak byl přijat zcela nový zákon 118/2000 Sb., ze dne 6. dubna 2000, o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů. Tyto právní předpisy pro oblast pracovního práva promítly relevantní směrnice Evropských společenství do českého pracovního práva.¹⁴⁸ Proto bylo nezbytné některé instituty doplnit, modifikovat nebo zpřesnit, některé pak upravit zcela nově. Touto transpozicí bylo dosaženo plné slučitelnosti pracovního práva s právem Evropských společenství, které tuto problematiku upravovalo.

Za nezbytné považuji se ještě zmínit o jednom aspektu působení komunitárního práva na náš národní právní řád. Vliv komunitárního práva může být ještě větší než v právním řádu Evropských společenství samotných. Jako příklad bych uvedl ustanovení zákoníku práce, které v § 1 odst. 4 uvádí (ve znění novely zákona č. 46/2004 Sb.), že „v pracovních vztazích je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách nebo politických hnutích, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů; diskriminace z důvodu těhotenství nebo mateřství se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví. Za diskriminaci se považuje i jednání zahrnující podněcování, navádění nebo vyvolávání nátlaku směřujícího k diskriminaci.“ Tento článek byl do zákoníku práce zařazen ve velmi podobném znění pod vlivem harmonizačních snah české vlády již novelou č. 155/2000 Sb., a odráží stav komunitárního práva v roce 2000.¹⁴⁹ Nicméně např. výslovně zakázaná diskriminace na základě sexuální orientace v takto širokém kontextu není dosud imanentní ani komunitárnímu právnímu řádu (srov. výše, zejména čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství, konsolidovaná verze). Tuto progresivitu českého zákonodárce je možné jen pochválit.

¹⁴⁸ O tom více In.: Štangová, V. K připravované novele zákoníku práce. Právo a zaměstnání, 2000, č. 3–4, str. 3–9. Srov. též.: Bělina, M. a kolektiv. Pracovní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 42. (Autorka kapitoly: Štangová, V.: Kapitola V. Pracovní právo Evropské unie.)

¹⁴⁹ Nicméně ustanovení se stejným výčtem zakázaných diskriminačních důvodů bylo vloženo do zákona č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění, a to již novelou č. 167/1999 Sb. z 13. července 1999.

Na tomto procesu lze též ilustrovat, jak ochranná funkce pracovního práva působí i v současnosti a dokonce supranacionálně. Tedy ochranné normy komunitárního práva, které vznikly legislativní činností supranacionálních orgánů Evropských společenství, byly převzaty do našeho právního řádu, aby mohly zohlednit nejnovější poznatky a mohly zefektivnit ochranu zaměstnancům proti úskalím, která se mohou v moderním pracovním právu nově objevovat.

(ii) Občané České republiky ve dnech 13. a 14. června 2003 rozhodli drtivou většinou v referendu (historicky prvním, které se konalo na území našeho státu) o tom, že souhlasí s přístupem České republiky k Evropské unii.¹⁵⁰ 1. května 2004, po nezbytných schvalovacích procedurách v jednotlivých členských státech dosavadního Společenství, se Česká republika spolu s dalšími 9 evropskými státy stala plnoprávným členem této supranacionální organizace. To nezbytně přineslo a bude nadále přinášet řadu změn. Jednou z nich bude i nutnost změnit přístup k ochraně základních práv. V České republice najednou tedy fungují dva právní řády paralelně vedle sebe, a to (i) náš dosavadní právní řád, tedy právní řád České republiky, a (ii) nový právní řád komunitární. Oba tyto právní řády se budou nezbytně prolínat a doplňovat. Ve sféře ochrany základních práv bude najednou existovat jistá dvoj koležnost. Dosavadní právní řád bude v této oblasti stále spočívat na Listině základních práv a svobod. *De lege ferenda* nebude nutné tento základní ústavní dokument upravovat. Nicméně například Charta základních práv Evropské unie bude jistě sloužit jako inspirační zdroj v případě, že by ústavodárce chtěl zahrnout do Listiny i některá další práva, která jsou náchylná k ohrožení a jejichž porušení se v době vzniku Listiny vůbec nepředvíдалo (např. vliv genetiky na člověka). Druhou kolej bude představovat sféra ochrany základních práv v rámci komunitárního právního systému. Ta v současné době spočívá zásadně na nálezech Evropského soudního dvora, ale dá se předpokládat, že v nejbližší době bude Charta základních práv Evropské unie již závazná (viz. výše). To ve svém konečném důsledku znamená, že základní práva českých občanů budou zásadně chráněna Listinou základních práv a svobod. Nicméně v případě, když k porušení základního práva českého občana dojde v souvislosti s právem komunitárním, tedy například v rámci výkonu práva volného pohybu pracovníků v členských zemích Společenství, bude mít možnost se dovolávat zejména Charty základních práv Evropské unie.

(iii) Je též třeba upozornit na to, že je nutné, aby čeští soudci aplikovali komunitární právní normy, a v případě předpokládané závaznosti Charty základních práv Evropské unie, též tento právní instrument. Tato nová úloha jistě nebude pro českou justici snadná, zejména bude vyžadovat znalost mnohem většího počtu právních norem. Nicméně již v době před přistoupením České republiky k Evropské unii bylo možné pozorovat na rozhodovací činnosti našich vrcholných soudních orgánů, zejména Ústavního soudu, že se této nové úlohy se vši pravděpodobností zhostí kladně.

Ústavní soud České republiky se například již nejméně dvakrát ve svých nálezech výslovně odvolal na Chartu základních práv Evropské unie, a to v případech, kdy se

¹⁵⁰ Srov. Rozhodnutí prezidenta republiky č. 116/2003 Sb., ze dne 25. dubna 2003, o vyhlášení referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii, a Oznámení prezidenta republiky č. 206/2003 Sb., ze dne 9. července 2003, o vyhlášení výsledku referenda o přistoupení České republiky k Evropské unii.

stěžovatelé dovolávali zrušení ustanovení právních předpisů.¹⁵¹ V jednom případě se Ústavní soud vyjádřil dokonce tak, že „z citovaných ustanovení je zřejmé, že garance svobodné volby zaměstnání je nejen součástí vnitrostátního katalogu lidských práv, nýbrž že je silně reflektována i na úrovni mezinárodního práva,“ přičemž citoval dvě ustanovení právě z Charty základních práv Evropské unie.¹⁵² Ve druhém z uvedených rozhodnutí se Ústavní soud zabýval v souvislosti se svobodou povolání a podnikání a právem vlastnit majetek a nabývat majetek, též právním charakterem Charty základních práv Evropské unie, a to následovně: „Charta nezískala charakter mezinárodní smlouvy, je jen politickou deklarací.“¹⁵³ Významné v tomto ohledu není to, jak se k tomuto dokumentu Ústavní soud vyjadřuje, ale že je ochoten na něj ve svých judikátech odkazovat a vůbec se jím ve svých právních rozbo-rech zabývat.

Zbývá ještě dodat, že Ústavní soud se dokonce kladně vyjádřil k relevanci komunitárního práva pro svou rozhodovací činnost též ještě v době před přistoupením České republiky k Evropské unii. V případě návrhu skupiny poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na zrušení nařízení vlády č. 445/2000 Sb., o stanovení produkčních kvót mléka na léta 2001 až 2005,¹⁵⁴ totiž dovedil následující: „Ústavní soud neschválil tvrzení navrhovatelů, že komunitární právo není pro Ústavní soud České republiky coby státu stojícího mimo Evropskou unii při posuzování ústavnosti relevantní. Toto tvrzení je nepřipustně zjednodušující a schematické. Jedním z pramenů primárního komunitárního práva jsou totiž i obecné zásady právní, jež excerpuje Evropský soudní dvůr z ústavních tradic členských států Evropské unie. Jejich obsahem jsou základní hodnoty, společné všem jejím členům. Obecné zásady právní naplňují koncepty právního státu, tedy i základních lidských práv a svobod a spravedlivého řízení v rámci nich. Rovněž Ústavní soud České republiky opakovaně aplikoval obecné zásady právní, jež nejsou v právních předpisech výslovně obsaženy, avšak v evropské právní kultuře se bezvýhradně uplatňují (např. princip proporcionality) – viz Pl. ÚS 33/97. Ústavní soud se tak přihlásil k evropské právní kultuře i k jejím ústavním tradicím. Ve světle obecných zásad právních také interpretuje ústavní předpisy, především Listinu základních práv a svobod. Primární komunitární právo tedy není Ústavnímu soudu cizí, ale prozařuje – zejména v podobě obecných zásad právních evropského práva – v široké míře do jeho vlastní rozhodovací činnosti. V této míře je rozhodování Ústavního soudu i relevantní.“ Pokrokové vnímání komunitárního práva Ústavním soudem nezbyvá než ocenit.

Komunitární právo bude jistě mít dobrý vliv na aplikační činnost orgánů České republiky a pozitivně ovlivní i ochranu základních práv, a to jak obecných, tak těch, která se uplatňují v oblasti sociální.

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 322/2001 Sb., a nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 499/2002 Sb. (Oba případy jsou z období před 1. květnem 2004.)

¹⁵² Srov. Nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 322/2001 Sb., část IX.

¹⁵³ Srov. Nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 499/2002 Sb., část V.

¹⁵⁴ Nález Ústavního soudu vyhlášený pod č. 410/2001 Sb., část VI.

PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF EMPLOYEES IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE

Summary

The objective of this article is to describe the development of the perception of human rights' issues pertaining to the field of labour law under the new jurisdiction and legal order created by the European Communities. The progress in the human rights area shall be illustrated by changing approaches of the European Court of Justice and Member States and of course by the greater awareness of the citizens of the 'ever closer Union' of their fundamental rights. The gist of the work tackles the most interesting labour law cases which the European Court of Justice was deciding and which are sometimes of trailblazer character.

This article commences by a necessary introduction of human rights protection in the context of labour law. It further briefly tackles the development of the European Court of Justice' case law regarding human rights' aspects generally. It also describes various instruments of the other EC institutions tackling the controversial subject of human rights, up to the most recent document, *The Charter of Fundamental Rights of the European Union* and the Europe's Constitution.

The principal part of this article concentrates on social human rights case law and outlines some of the basic general principles that the European Court of Justice employed when deciding such cases. However, it was never the aim of this paper to provide a complete list of Community fundamental social rights in the field of labour law as the author is well aware of the fact that such task would require much more elaborate analysis of this topic. Quite contrarily, the purpose of this article is to highlight labour law aspects connected with the judicial protection of fundamental rights of employees within the framework of the European Union and to enable a more clearer insight into some of the key judgments in this area.

The final part reflects protection of fundamental social rights of employees provided by the Community in the Czech legal order.

The article was written with the ultimate purpose of illustrating that fundamental social rights of employees are bound to enjoy more and more respect and the values comprised in some of the cases of the European Court of Justice and certain key Community instruments such as the Charter, are to become a necessary part of the foundations of the future European integration.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Základní literatura – česká

1. Bělina, M. a kol. Pracovní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001. (Zejména Kapitola V. Autorka kapitoly: Štangová, V. Pracovní právo Evropské unie.)
2. EU: Amsterodamská smlouva. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Praha:
3. Galvas, M. a kol. Pracovní právo. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2001.
4. Gregorová, Z., Pichová, I. Základy pracovního práva a sociálního zabezpečení v Evropských společnostech. Masarykova univerzita v Brně: Brno, 2001.
5. Grygar, J. Ochrana základních práv v Evropské unii. IFEC Praha, 2001. Edice Justis.
6. Hochman, J., Jouza, L., Kottbauer, A. Zákoník práce a související předpisy. 2. aktualizované a značně doplněné vydání. Praha: Linde, 2001.
7. Jakš, J. Quo vadis Evropská unie, 1. vydání. ETC Publishing. Praha, 1998.
8. Madar, Z. a kol. Slovník českého práva. I. a II. Díl. Linde. Praha, 1999.
9. Součková, M. a kol. Zákoník práce. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001.
10. Spirit, M. a kol. Pracovní právo a právo sociálního zabezpečení. 1. vydání. Prospektrum. Praha, 1999.
11. Sudre, F. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 1. vydání. Masarykova univerzita Brno, 2000.
12. Šišková, N. Dimenze ochrany lidských práv v EU. ASPI. Praha, 2003.
13. Šišková, N. Evropská unijní ochrana lidských práv (Charta a další instrumenty ochrany lidských práv v EU). Linde. Praha, 2001.
14. Tichý, L. a kol. Dokumenty ke studiu evropského práva. 2. přepracované a doplněné vydání. Linde. Praha, 2002.

15. Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 1.vydání. Praha: C. H. Beck, 1999.
16. Tröster, P. a kol. Právo sociálního zabezpečení. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002.
17. Týč, V. Základy práva Evropských společenství pro ekonomy. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2000.

Základní literatura – zahraniční

1. Alston, P., Bustelo, M., Heenan, J. The EU and Human Rights. 1. vydání. Oxford University Press. Oxford, 1999.
2. Barnard, C. EC Employment Law. 2. vydání. Oxford EC Law Library. Oxford, 2000.
3. Betten, L., Grief, N. EU Law and Human Rights. 1. vydání. Longman. London, 1998.
4. Brown, N.L., Kennedy, T. The Court of Justice of the European Communities. 5. vydání. Sweet & Maxwell. London, 2000.
5. Cassese, A., Clapham, A., Weiler, J. European Union: The Human Rights Challenge. Normos. 1991.
6. Craig, P., De Burca, G. EU Law. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 1998.
7. Craig, P., De Burca, G. EU Law: Text, Cases and Materials. 3. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2003. (Zejména Kapitola VIII. General Principles I.: Fundamental Rights.)
8. Craig, P., De Burca, G. The Evolution of EU Law. 1. vydání. Oxford University Press. Oxford, 1999.
9. Davies, P. European Community Labour Law: Principles and Perspectives. Clarendon Press. London, 1997.
10. Ellis, E. EC Sex Equality Law. 2. vydání. Clarendon Press. Oxford, 1998.
11. Heffernan, L. Human rights: A European prospective. 1. vydání. The Round Hall Press. Dublin, 1994.
12. Charlesworth, A. IOLIS. European Law. General Principles. Human Rights.
13. Janis, M.W., Kay, R.S., Bradley, W.A. European Human Rights Law. 2. vydání. Oxford University Press. Oxford, 2000. str. 505.
14. Oxfordský právní slovník. Oxford University Press. Oxford. 2. vydání. 1999.
15. Steiner, J. H., Alston, P. International Human Rights in context. 1. vydání. Oxford. Oxford University Press, 1999.
16. Tridimas, T. The General Principles of EC Law. 1. vydání. Oxford EC Law Library. Oxford. Oxford University Press, 1999.